

**STRATEGIJA ZAŠTITE, OČUVANJA I ODRŽIVOG GOSPODARSKOG
KORIŠTENJA KULTURNE BAŠTINE REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE
2011.–2015.**

Zagreb, srpnja 2011.

UVODNA NAPOMENA

Izradu Strategije očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015. (u daljnjem tekstu: Strategija) pokrenulo je Ministarstvo kulture, koje je nadležno za zaštitu i očuvanje kulturne baštine, Odlukom ministra kulture mr. sc. Bože Biškupića od 9. rujna 2009. godine.

Svrha je bila da se razmotri i analizira postojeći sustav zaštite i očuvanja kulturne baštine te odnos prema dosadašnjem, osobito održivom, korištenju baštine te da se utvrde ciljevi, mjere i aktivnosti kako bi se kulturna baština i njezini potencijali uspješnije i učinkovitije koristili kao razvojni resurs, ali na načelima održivog razvoja.

Nacrt Strategije izrađen je u Radnoj skupini sastavljenoj od stručnjaka za zaštitu i očuvanje kulturne baštine iz Ministarstva kulture i strukovnih organizacija te drugih stručnjaka za održivo korištenje kulturne baštine. Polazeći od kritičkog osvrta na učinkovitost zaštite danas, doneseni su prijedlozi što bi i kako bi trebalo učiniti u cilju poboljšanja održivog korištenja kulturne baštine.

U konačno oblikovanje Strategije putem osnivanja Partnerskog vijeća bili su uključeni drugi važni dionici, potencijalni ključni subjekti održivog korištenja kulturne baštine (poduzetnici i drugi subjekti poslovnog sektora, slobodne profesije, crkva, civilno društvo i dr.), vlasnici i korisnici kulturne baštine, državna tijela i organizacije nadležne za razvoj gospodarskih i drugih djelatnosti, provedbena tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te civilno društvo i dr. Partnersko vijeće osnovano je Odlukom ministra kulture mr. Jasena Mesića od 21. ožujka 2011. godine. Rasprava o Nacrtu Strategije održana je 1. travnja 2011. godine.

Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015. sadrži smjernice i mjere kao okvir za konkretne razvojne projekte za održivo korištenje kulturne baštine. S obzirom na to da je fenomen održivog korištenja kulturne baštine vrlo kompleksan te da se takva Strategija u nas prvi put donosi, nužno je kod njezine provedbe uspostaviti i razvijati čvrstu međusektorsku povezanost i suradnju. Time se osigurava da Strategija bude konzistentna, interno i eksterno koherentna, relevantna i nadasve provediva na načelima održivog razvoja te s djelotvornim i učinkovitim doprinosom cjelovitom razvoju Republike Hrvatske.

Sadržaj

I. UVOD	4
1. POLAZIŠTE	4
2. ZAŠTO STRATEGIJA.....	6
3. INSTITUCIONALNA OSNOVA.....	6
4. NAČELA	7
II. ANALIZA STANJA	8
1. UVOD	8
2. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	8
<u>2.1. Nepokretna kulturna baština</u>	8
2.1.1. Graditeljska baština	8
2.1.2. Arheološka baština (kopnena i podvodna).....	12
2.1.3. Kulturni krajolici.....	15
<u>2.2. Pokretna kulturna baština</u>	17
2.2.1. Muzejska baština	18
2.2.2. Arhivsko gradivo	24
2.2.3. Knjižnična baština	26
3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	29
4. KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA DJELATNOST	31
5. INFORMACIJSKI SUSTAV KULTURNE BAŠTINE	34
6. CIVILNO DRUŠTVO, CRKVA I KULTURNA BAŠTINA	36
7. FINANCIRANJE KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVO KORIŠTENJE.....	38
III. KULTURNA BAŠTINA – GOSPODARSKA UPORABA I DRUGO KORIŠTENJE	41
1. KULTURNI TURIZAM	41
2. PODUZETNIŠTVO UTEMELJENO NA KULTURNOJ BAŠTINI.....	44
IV. VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI	51
V. STRATEŠKI CILJEVI I POSEBNI CILJEVI	53
VI. MJERE ZA OSTVARIVANJE POSEBNIH I STRATEŠKIH CILJEVA	58
Pregled strateških ciljeva, posebnih ciljeva i mjera	63
VII. PROVEDBA STRATEGIJE	67
1. AKCIJSKI PLANOVI	67
2. PROVEDBENE INSTITUCIJE I MEHANIZMI	68
3. FINANCIRANJE	69
4. PRAĆENJE I VREDNOVANJE	70
5. AŽURIRANJE.....	71
6. PILOT--PROJEKTI	71
VIII. POJMOVNIK	72

I. UVOD

1. POLAZIŠTE

Raznolikost područja koja obuhvaća pojam kulturne baštine, poput spomenika, dokumenata, muzejskih i arhivskih zbirki, etnoloških i zanatskih predmeta, običaja, narječja i drugog, gotovo je nemjerljiva, a jednako je teško odrediti trenutak kad nešto postaje kulturnom baštinom. Složenost pojma osobito je vidljiva kada se u održivom razvoju prostora susretnemo s kulturnim krajolikom.

Stoga se u Strategiji koristi definicija prema kojoj su svi materijalni i nematerijalni tragovi, ostaci i proizvodi djelovanja ljudske vrste kroz evoluciju kulturna baština ili će to u određenom trenutku postati.

Uvriježena je podjela na pokretnu, nepokretnu i nematerijalnu baštinu. Važna je dimenzija i pravni status, naime je li riječ o registriranoj baštini ili baštini koja nije dospjela pod zakonski ili institucionalni tretman. Pravni status kao kriterij definiranja može se primijeniti i s obzirom na vlasništvo, koje može biti privatno ili državno (javno).

Uz duhovnu komponentu kulturne baštine, materijalna kultura baština nastajala je i trajala i kao gospodarska komponenta, kao životna potreba utemeljena na gospodarskoj osnovi i razvoju u kojem su nastajali vrijedni arhivski dokumenti. Vrhunska umjetnička djela kao ukrasi palača ili prostora, primjerice, samo su simbol gospodarske snage. Kulturna baština, dakle, oduvijek ima i ekonomsku sastavnicu. Ona je usto također sastavnica kulturnog identiteta na lokalnoj razini ili na razini modernih država, s tendencijom sve većega “brendiranja” u budućnosti.

U europskim okvirima, ulaganje u održivi razvoj kulturne baštine ne razlikuje se od bilo kojeg drugog investicijskog procesa, a s obzirom na vrijednost u obliku očuvanja kulturnog identiteta, financiranje kulturne baštine nije tek trošak. Kulturna je baština neobnovljiva i ograničen resurs koji zahtijeva očuvanje, skrb, vrednovanje i korištenje prema načelu održivosti.

Baštinski fundus u Republici Hrvatskoj nastajao je u tri različite geografske zone: primorskoj, planinskoj i nizinskoj, koje su uvjetovale različite povijesne okolnosti u gospodarskom, društvenom, a time i u kulturnom razvoju. Pojedine regije sa svojim rubnim dijelovima i zaleđem – Istra, Slavonija, Lika, sjeverozapadna Hrvatska, Podunavlje s Vučedolom, dalmatinske komune, Dubrovnik – doživljavale su svoj vrhunac u pojedinim odsjecima na vremenskoj lenti. U tim odsjecima svaka od njih ostavljala je nasljeđe izuzetne vrijednosti i fascinantne raznolikosti i unikatnosti. Često položajem na razmeđi utjecaja i civilizacijskih krugova naša baština od strane promatrača nije vrednovana kao „svjetsko čudo“ no uvijek je odražavala civilizacijsku sliku ovih prostora čime je ostvarena najveća vrijednost i jedinstvenost. Zahvaljujući tome sedam kulturnih dobara uvršteno je na Popis svjetske baštine UNESCO-a, a izgledno je da ta brojka neće biti konačna.

Registar kulturnih dobara RH obuhvaća vrlo velik broj dobara/lokaliteta baštine. Sedam je hrvatskih lokaliteta na UNESCO-voj Listi svjetske baštine, a čak deset nematerijalnih kulturnih dobara upisano je na UNESCO-vu Listu nematerijalne baštine čovječanstva što je značajna baza kulturno-turističkih resursa odnosno atrakcija.

Broj kulturnih dobara u Registru kulturnih dobara RH nikada nije stalan zahvaljujući promjenljivom karakteru dobara. Na dan 1. siječnja 2011. ukupno trajno i preventivno zaštićenih nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara bilo je 8217. Trajno zaštićenih kulturnih dobara bilo je ukupno 6950, od toga pojedinačnih nepokretnih kulturnih dobara i grupa kulturnih dobara (uključivo povijesne cjeline te kopnene i podvodne arheološke lokalitete) bilo je 5319, a pojedinačnih pokretnih dobara i grupa dobara (uključivo muzejske, arhivske, bibliotečne i privatne zbirke) 1631. Preventivno zaštićenih (to jest zaštićenih na rok od tri odnosno šest godina) bilo je ukupno 1267, od toga pojedinačnih nepokretnih kulturnih dobara i grupa kulturnih dobara (uključujući cjeline) bilo je 888, a pokretnih i grupa pokretnih 379. Na Listu kulturnih dobara od nacionalnoga značenja izdvojena su ukupno 42 kulturna dobra: 33 nepokretna (30 pojedinačnih, 2 kulturno-povijesne cjeline i 1 arheološki lokalitet) te 9 pokretnih pojedinačnih kulturnih dobara.

Ministarstvo kulture RH zaduženo je za očuvanje kulturne baštine u cjelini, a to znači i za određivanje okvira za njezino održivo korištenje. Ključna je uloga službe za zaštitu kulturne baštine, njena djelotvornost, učinkovitost i dostupnost individualnim i institucionalnim inicijativama, sposobnost prilagođavanja novim mogućnostima financiranja, angažiranost u uspostavi i primjeni transparentnih standarda te uspješnost u pripremi i kandidiranju projekata za međunarodne i domaće izvore financiranja.

Važan preduvjet za zaštitu, očuvanje i korištenje kulturne baštine jest učinkovit sustav registracije i informatizacije kulturne baštine. Sustav registracije treba imati cjelovit, sveobuhvatan, transparentan te stručnjacima, javnosti i investitorima dostupan središnji upisnik kulturnih dobara. Informatizacija treba osigurati brzo, efikasno i kvalitetno planiranje i određivanje prioriteta u financiranju zaštite i očuvanja uz istodobno utvrđivanje uvjeta namjene i mogućnosti korištenja svake pojedine kategorije kulturne baštine.

Održivo korištenje kulturne baštine može se nadzirati i poticati politikom koncesija, licencija u restauratorsko-konzervatorskoj djelatnosti, inspekcijskom kontrolom i drugo te određenim poticajima kvalitetnom privatnom poduzetništvu kroz programe državnih i drugih tijela, financijskih institucija i ulagača. Održivo korištenje kulturne baštine može se usmjeravati i kroz prilagodbe same službe za zaštitu baštine s ciljem upravljanja održivim razvojem.

Bogatstvo, brojnost i raznolikost kulturne baštine te njezino stanje zahtijevaju dodatno financiranje iz međunarodnih i privatnih izvora kao i korištenje zakonskih mogućnosti za osiguravanje sredstava preko intelektualnog vlasništva i kazni za oštećivanje kulturne baštine.

Proces pozicioniranja kulturne baštine u održivom gospodarskom razvoju teče u okviru normi Europske unije i međunarodnih konvencija, Ministarstva kulture, tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, civilnog društva i privatnih vlasnika koje dijeli tek korak da postanu poduzetnici. Koordiniranje sustava, od fondova i direktiva EU-a, preko odgovarajućeg uključivanja jedinica lokalne samouprave i privatnih interesa, uz stalno bdijenje nad zaštitom kulturne baštine, ključan je zalog provedbe Strategije.

Osim namicanja financijskih sredstava, potrebno je znanje i vještine, interese i opredijeljenost ključnih nositelja i svih zainteresiranih za održivi razvoj kulturne baštine povezati i ujediniti kroz definiranje ciljeva, mjera i projekata te osigurati provedbu. Tako se istodobno postižu zaštita kulturne baštine i gospodarske i druge koristi.

2. ZAŠTO STRATEGIJA

Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015. temeljni je dokument koji određuje dugoročne ciljeve i smjernice očuvanja, zaštite i korištenja kulturne baštine te načine njihove provedbe u skladu s održivim razvojem Republike Hrvatske.

Strategijom, koja je uobičajen plansko-programski postupak/sredstvo, želi se postići učinkovitije i uspješnije upravljanje zaštitom i očuvanjem kulturne baštine, i istodobno potaknuti i osnažiti gospodarsko korištenje razvojnih potencijala te baštine. Strategija je izrađena u skladu s postupkom i standardima koji se primjenjuju u Europskoj uniji.

Ciljevi su Strategije sljedeći:

- Stvoriti sveobuhvatnu osnovu za korištenje kulturne baštine kao razvojnog resursa u skladu sa smjernicama razvoja kulture i zaštite kulturne baštine te regionalnog razvoja i gospodarskog razvoja u cjelini, kao i sa standardima EU-a te međunarodnih institucija.
- Osigurati pouzdan institucionalni i programski temelj koji jamči uvjete za identificiranje, pripremu i kandidiranje projekata za sredstva državnih institucija Republike Hrvatske, fondova EU-a i međunarodnih institucija te drugih izvora financiranja.
- Razviti i osnažiti sposobnosti i vještine stručnjaka u Ministarstvu kulture i drugim tijelima državne uprave i organizacijama, te stručnjaka i nositelja razvoja u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave za uspješno pripremanje i upravljanje projektima održivog korištenja kulturne baštine.
- Jačati partnerstvo (sudjelovanje javnosti) i informirati stručnu i širu javnost o važnosti kulturne baštine kao razvojnog resursa i mogućnostima njezina gospodarskog korištenja u skladu s načelima i praksom održivog razvoja.

3. INSTITUCIONALNA OSNOVA

Institucionalnu osnovu izrade Strategije čine strateške smjernice i zakoni Republike Hrvatske.

Glavne strateške smjernice sadržane su u sljedećim strateškim dokumentima: "Strategija Vladinih programa za razdoblje 2011.–2013.", "Strateški okvir za razvoj 2006.–2013.", "Strateški plan Ministarstva kulture 2011.–2013.", "Strategija razvoja arhivske službe u Republici Hrvatskoj", "Strategija razvoja kulturnog turizma", "Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske" te "Operativni program za regionalnu konkurentnost", "Operativni program za prekograničnu suradnju" IPA (Instrument za pretprijetnu pomoć EU-a).

Zakonsku osnovu čine zakoni, podzakonski propisi i konvencije: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, pravilnici kojima se uređuju zaštita i očuvanje kulturnih dobara i drugi zakoni (npr. zakoni o muzejima, arhivskoj građi, knjižnicama i dr.) te međunarodne konvencije koje je Republika Hrvatska ratificirala.

4. NAČELA

Strategija polazi od sljedećih osnovnih načela:

- Republika Hrvatska svjesna je da sveukupna kulturna baština predstavlja njezinu temeljnu vrijednost i da je jedan od glavnih resursa za daljnji razvitak.
- Cilj je Republike Hrvatske zaštititi, očuvati i unaprijediti zaštitu kulturne baštine te potaknuti i razvijati njezino korištenje na održiv način.
- Republika Hrvatska razvijat će sve prikladne mjere utvrđivanja, očuvanja i unapređivanja zaštite kulturne baštine i njezina korištenja na održiv način.
- Nacionalno zakonodavstvo osigurat će ugrađivanje mjera za održivo korištenje kulturne baštine u regulativu za sve gospodarske djelatnosti koje koriste ili imaju utjecaj na kulturna dobra i kulturnu baštinu.
- Nacionalno zakonodavstvo osigurat će mjere za poticanje razvoja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje su u suglasju s mjerama njezine zaštite i očuvanja te u potpunosti poštuju načela održivog razvoja.
- Republika Hrvatska sustavno će širiti nastojanja u zaštiti kulturne baštine s nacionalne na regionalnu i lokalnu razinu te razvijati suradnju i partnerstvo.
- Republika Hrvatska će nastojanja u zaštiti kulturne baštine stalno usklađivati s odgovarajućim međunarodnim aktivnostima, imajući u vidu činjenicu da je nacionalna kulturna baština jedinstven i nenadoknativ dio sveukupne globalne baštine i raznolikosti.
- Republika Hrvatska nastavit će poduzimati sve potrebne aktivnosti koje vode potpunoj provedbi međunarodnih konvencija međunarodnih organizacija, direktiva i uredbi EU-a kojima se uređuje područje kulturne baštine.

II. ANALIZA STANJA

1. UVOD

Analiza stanja u održivom korištenju kulturne baštine provedena je s dva aspekta.

Prvi se odnosi na zaštitu i očuvanje kulturne baštine koji pravno, institucionalno i organizacijski čine sustav na nacionalnoj razini. Analizira se kako se taj sustav odnosi prema gospodarskom korištenju kulturne baštine. Struktura analize uglavnom slijedi strukturu kulturne baštine i kulturnih dobara koju određuju zakonski propisi (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara).

Drugi aspekt odnosi se na gospodarsko korištenje kulturne baštine, koje međutim nije kao zasebno područje ili sektor strukturirano ni sistematizirano u gospodarskom sustavu. Stoga se analiza usmjerava na izabrane ključne gospodarske aktivnosti koje se temelje na kulturnoj baštini, i to ponajprije na kulturni turizam i poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini.

Takav pristup u analizi stanja odabran je zato što u dosadašnjoj praksi zaštita i očuvanje kulturne baštine funkcioniraju uglavnom kao zasebne cjeline koje nisu ni konceptualno (pa stoga ni kroz druge javne politike) ni institucionalno, a ni organizacijski dovoljno povezane s gospodarskim korištenjem kulturne baštine.

2. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

2.1. Nepokretna kulturna baština

2.1.1. Graditeljska baština

Obilježja stanja

Graditeljsku baštinu s utvrđenim svojstvom kulturnog dobra čine pojedinačne građevine, kompleksi građevina i kulturno-povijesne cjeline. Ona može biti cjelovito ili dijelom sačuvana. Prema kriteriju uspostavljene zaštite može biti preventivno ili trajno zaštićena i kao takva upisuje se na Listu zaštićenih kulturnih dobara Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. U Registru je ukupno upisano 4930 trajno i 564 preventivno zaštićena dobra graditeljske baštine. Od ukupnog broja upisanih 361 je trajno i 40 preventivno zaštićenih kulturno-povijesnih cjelina.

Pojedinačne građevine ili kompleksi građevina imaju izrazit povijesni, umjetnički, znanstveni, društveni ili tehnički značaj. To su:

- Civilne građevine i kompleksi: stambene građevine, građevine javne namjene, zanatske i industrijske, inženjerske, komunalne građevine i komunalni sustavi, poslovne i građevine poljoprivrednog gospodarstva.
- Vojne građevine i kompleksi: fortifikacijski kompleksi, utvrde, baterije, uporišta, vojne nastambe, spremišta oružja, stražarnice, zapovjedna mjesta.
- Sakralne građevine i kompleksi: građevine za vjerske potrebe (crkve, hramovi, sinagoge), redovnički kompleksi (samostani i manastiri), kalvarije, poklonci, pilovi.

- Memorijalne građevine i kompleksi: građevine povezane s povijesnim ili kulturno-povijesnim događajima i ličnostima, grobne i pogrebne građevine, spomen-ploče.
- Urbana oprema: arhitektonsko-skulpturalne građevine, javna plastika.

Kulturno-povijesne cjeline jedinstvene su skupine gradskih ili seoskih građevina koje imaju izrazitu povijesnu, arheološku, umjetničku, znanstvenu, društvenu ili tehničku važnost, a međusobno su dovoljno povezane da nose prostorno prepoznatljiva obilježja. To su:

- Povijesna naselja i dijelovi naselja: urbane i poluurbane cjeline, gradska središta, seoske cjeline, lječilišni i bolnički kompleksi, povijesna parcelacija, dijelovi naselja (povijesne gradske četvrti, trgovi, ambijenti, ulice, blokovi).
- Povijesno-memorijalna područja: mjesta povijesnih događanja, spomen-parkovi, mjesta masovnih stradanja, groblja, legendarna područja i mjesta.

Graditeljska baština važan je dio ukupnog kulturnog fonda, koji je sa svojim kulturno-povijesnim značenjem sastavni dio čovjekova okoliša. Zaštita i očuvanje graditeljske baštine obveza je utemeljena na zakonskim odredbama, kao i na osjećaju odgovornosti svake zajednice da svoja kulturna dobra njeguje i čuva. Ministarstvo kulture zaštitu graditeljske baštine provodi kroz Upravu za zaštitu kulturne baštine s mrežom konzervatorskih odjela.

Graditeljska kulturna baština izložena je trajnim utjecajima i pritiscima modernizacije te je zbog svoje materijalne strukture osobito osjetljiva i sklona propadanju. Porazan je zaključak da je degradacija dijela graditeljske baštine dosegla takve razmjere da se može govoriti o ugroženosti mnogih kulturno-povijesnih cjelina, pa i pojedinačnih kulturnih dobara. Takvom stanju pridonijeli su: ratna razaranja, nebriga i neodržavanje, nedostatna financijska sredstva, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nepoštivanje zakonskih propisa i neprimjenjivanje sankcija, nedovoljna svijest o vrijednosti baštine. Osobito je teško stanje graditeljske baštine u seoskim cjelinama i malim povijesnim gradovima u kojima su građevine bez namjene. Graditeljsku baštinu ugrožavaju i neodgovarajući građevinski zahvati, koji ne uvažavaju konzervatorske uvjete i često se izvode bez stručno verificirane konzervatorske i tehničke dokumentacije.

Procesi globalizacije i dubokih preobrazbi u društvu uvelike utječu na povijesne seoske cjeline, koje su u nedavnoj povijesti imale „dvosmjerni životni tijek“: u 20. stoljeću zbog migracije iz sela u gradove neka su sela opustjela i građevine su prepuštene zubu vremena. U novije se vrijeme s trendom etnoturizma ta naselja pokušavaju oživiti, no zbog nedovoljnog poznavanja karakterističnih obilježja graditeljske etnobaštine ishod je često neprimjerena obnova.

Osobito su ugroženi srednjovjekovni stari gradovi (burgovi, kašteli), najviše zbog položaja, teže pristupačnosti i slabe dokumentiranosti. Važno je stoga osobitu pozornost obratiti graditeljskoj baštini povijesnih cjelina izvan naseljenih prostora i osmisliti za njih odgovarajuće programe i sadržaje.

Sakralne građevine i kompleksi uglavnom imaju namjenu, pa je ulaganje u njihovo održavanje kontinuirano. Poteškoće nastaju pri njihovoj gospodarskoj valorizaciji jer vlasnik nije voljan otvoriti sakralna dobra javnosti. Župne crkve u funkciji (u kojima se odvijaju liturgijski obredi) u boljem su stanju, a crkve i kapele izvan funkcije u lošijem.

Dobri rezultati u zaštiti i očuvanju graditeljske baštine postignuti su ondje gdje se pri istraživanju, neposrednim zahvatima na građevinama, izradi i pronalaženju najprikladnijih rješenja kao i upravljanju baštinom uključio širi broj sudionika od struke, iz lokalne zajednice i civilnog društva. Uspjesi u zaštiti i očuvanju dobar su pokazatelj porasta svijesti o vrijednostima baštine.

Problemi održivog korištenja graditeljske baštine

- Nezadovoljavajuće građevno stanje graditeljske baštine; zapuštenost, neodržavanje, ruševnost.
- Znatno broj neriješenih imovinsko-pravnih i vlasničkih odnosa (nežurirane gruntovnice i katastri).
- Nedovoljni stručni kapaciteti za izradu konzervatorskih studija i podloga za građevinsku sanaciju povijesnih građevina, obnovu urbanih i seoskih cjelina te izradu programa gospodarskog korištenja.
- Nedostatnost podzakonske regulative i nepostojanje odgovarajuće konzervatorske podloge za izradu prostorno-planskog dokumenta koji će biti temelj obnove i održivog razvitka povijesnih urbanih ili seoskih cjelina.
- Nedostatak stručnog profila konzervatora (urbanista i arhitekata) u konzervatorskim odjelima, koji bi sudjelovali na svim razinama prostornog i urbanističkog planiranja. Tako bi se izbjegle one odredbe u prostornim planovima koje nepovoljno utječu na održavanje, korištenje ili prezentaciju kulturnog dobra.
- Nedovoljno razrađena metodologija i postupci za izradu konzervatorske i tehničke dokumentacije za obnovu uzrok je prespore i neodgovarajuće obnove, kojom se spomenička svojstva umanjuju.
- Nedovoljna sustavna informatizacija i aktualizirano praćenje podataka o graditeljskoj baštini poglavito u inventarizaciji: izradi arhitektonske dokumentacije (snimke postojećeg stanja povijesnih građevina u urbanim i seoskim cjelinama), statistici te analitičkoj obradi podataka što utječe na cjelovitost slike o kulturnom dobru, a posredno i na mogućnosti njegova korištenja.
- Neprecizno definirani kriteriji za izdavanje licenci za rad na graditeljskoj baštini.
- Nepostojanje modela upravljanja kulturnom baštinom zbog čega nema njihova sustavnog održavanja i korištenja (npr. za razvoj kulturnog i ostalih selektivnih oblika turizma).
- Nedovoljna senzibiliziranost za kulturnu baštinu u lokalnim zajednicama utječe na neadekvatno korištenje kulturne baštine kao gospodarskog resursa.
- Nepostojanje stimulativnih mjera za ulaganje u obnovu graditeljske baštine (porezna politika, subvencije, olakšice) utječe na nedostatak motivacije za ulaganje u kulturna dobra privatnih vlasnika, kojima se zbog više cijene obnova ekonomski ne isplati.
- Nedovoljno uspostavljeni mehanizmi korištenja sredstava prikupljenih korištenjem kulturne baštine u njezinu obnovu i održavanje (spomenička renta i sredstva od korištenja ne ulažu se u cijelosti ponovno u graditeljsku baštinu) na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave.
- Nedostatnost kriterija za postupke valorizacije kulturnih dobara nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja.
- Nedovoljno iskustvo o korištenju graditeljske baštine putem koncesije.
- Nedostatna sustavna promocija važnosti i vrijednosti kulturnih dobara te mogućnosti njihova uključivanja u gospodarske tokove sredine u kojoj se nalaze.
- Geografska neravnomjernost korištenja graditeljske baštine (u nekim primorskim regijama s razvijenim turizmom bilježi se prevelika iskorištenost pojedinih dijelova graditeljske i ukupne kulturne baštine, a u regijama sjeverne Hrvatske, na primjer, njihova znatno manja iskorištenost).

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja graditeljske baštine

- Izraditi strateške smjernice i planove djelovanja u svrhu obnove i održivog korištenja pojedinih vrsta kulturnih dobara: malih povijesnih gradova, etnoloških područja i tradicijske arhitekture, dvoraca i ljetnikovaca, vojnih građevina srednjovjekovnih gradova, povijesne industrijske arhitekture i drugih karakterističnih vrsta graditeljske baštine.
- Unaprijediti i dopuniti pravni sustav zaštite kulturne baštine poboljšanjem zakonskih okvira i uspostavljanjem kompatibilnosti propisa s ostalim sektorima koji utječu na očuvanje kulturnih dobara kako bi se stvorila osnova za održivo korištenje graditeljske baštine.
- Unaprijediti sustav za izradu konzervatorskih studija i podloga, dokumentiranja i praćenja stanja, izrade planova i programa korištenja i upravljanja kulturnim dobrima.
- Donijeti planove upravljanja graditeljskom baštinom (starim gradovima, malim povijesnim gradovima, dvorcima, industrijskom baštinom i ostalim vrstama).
- Poboljšati primjenu standarda vezanih uz sadržaj i način izrade stručne konzervatorske dokumentacije: konzervatorskih studija za povijesne građevine i konzervatorskih podloga za prostorno-plansku dokumentaciju.
- Uspostaviti kriterije za valoriziranje kulturnih dobara nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja za sve vrste kulturnih dobara.
- Uspostaviti sustave i standarde evidencije i inventarizacije kulturnih dobara uz kontinuirano istraživanje, dokumentiranje, vrednovanje i praćenje stanja kulturnih dobara te izraditi prioritete za obnovu najvrednijih i najugroženijih kulturnih dobara kako bi se privuklo potencijalno tržište.
- Urediti imovinsko-pravni status kulturnih dobara i/ili češće koristiti institut *privremenog skrbništva* radi nužnih zaštitnih radova na devastiranom kulturnom dobru kako bi se ono očuvalo, a posredno i koristilo u gospodarskom smislu.
- Poticati integralan pristup i stalnu suradnju stručnjaka u sklopu programa održivog korištenja i očuvanja s prostornim planerima, arhitektima, ekonomistima, stručnjacima iz područja turizma itd. kako bi se postigla sinergija potrebna za pravilno gospodarsko korištenje graditeljske baštine.
- Poticati revitalizaciju kulturnih dobara uvođenjem povijesnih namjena ili prihvatljivih novih sadržaja kako bi kulturno dobro aktivno „sudjelovalo“ u životu lokalne zajednice (posebice kulturna dobra koja bi uz razmjerno skromnija ulaganja u uređenje okoliša, postavljanje info-panoa i popratnih, konzervatorski prihvatljivih sadržaja, privlačila posjetitelje).
- Poticati odgojno-obrazovne, ekološke i turističke aktivnosti mjesnog stanovništva radi jačanja svijesti o potrebi očuvanja kulturne baštine i njezina gospodarskog korištenja.
- Težiti uspostavi uravnoteženih odnosa između izvornih oblika graditeljske baštine i suvremenih graditeljskih pojava (uz strogu kontrolu i selektivnu primjenu novih materijala i konstrukcija) kako bi se očuvala autohtonost krajolika potrebna za privlačenje tzv. kulturnih turista.
- Obrazovati stručnjake za rad na očuvanju graditeljske baštine, organizirati stručna usavršavanja djelatnika konzervatorskih odjela radi primjerenog ostvarivanja programa zaštite i očuvanja kulturne baštine te njezina održivog korištenja.

2.1.2. Arheološka baština (kopnena i podvodna)

Obilježja stanja

Topografija arheološke baštine Hrvatske do sada nije izrađena i objavljena za područje cijele države, a budući da većina lokaliteta nije vidljiva „golim okom“, taj će broj čak i za pojedina područja na kojima je topografija utvrđena teško ikada biti konačan. Lokaliteti se često otkrivaju tek tijekom građevinskih radova, a u slučaju podvornih nalazišta i tijekom rekreativnih ronjenja, a stupanj njihove očuvanosti varira do intaktnih do teško oštećenih.

Unatoč tome, važnost arheoloških lokaliteta neupitna je za hrvatsku i svjetsku kulturu i znanost. Hrvatski arheološki lokaliteti nalaze se na popisu svjetske baštine ili su prepoznati u europskim okvirima i projektima kao lokaliteti koji su snažno utjecali na povijest civilizacije u razdoblju prapovijesti i antike, a posljednjih godina tu su i oni iz srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja. Te su činjenice ugrađene u sustav zaštite arheološke baštine u Hrvatskoj.

Zaštita i očuvanje arheološke baštine provodi se kroz Upravu za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i njenu mrežu konzervatorskih odjela te Upravu za arhivsku djelatnost i arheološku baštinu Ministarstva kulture.

Arheološkim istraživanjima u Hrvatskoj se bavi deset institucija isključivo arheološkog profila, kojima je osnovna djelatnost znanstveni i studijski rad (šest arheoloških muzeja, jedan institut, dva odjela pri fakultetima u Zagrebu i Zadru te jedan odjel u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti). Dio arheologa koji se također bavi istraživanjima zaposlen je u muzejskim ustanovama koje prema vrsti građe pripadaju muzejima općeg tipa. Istraživanjima se bavi i nekoliko privatnih arheoloških tvrtki, koje su tehnički i kadrovski opremljene za poslove arheoloških istraživanja, a njihov rad uglavnom je usmjeren na zaštitna arheološka iskopavanja.

Restauratorska djelatnost, kao i sama arheološka istraživanja provode se u sklopu javne ustanove Hrvatski restauratorski zavod (HRZ), koja u svojem sastavu ima Službu za arheološku baštinu s tri odjela (Odjel za kopnenu arheologiju, Odjel za podvodnu arheologiju te Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza). Zbog posebnih zahtjeva i velikog broja podvodnih arheoloških nalazišta, u Zadru je osnovan Međunarodni centar za podvodnu arheologiju (koji je proglašen regionalnim centrom II. kategorije pod pokroviteljstvom UNESCO-a). Na poslovima zaštite podvodnih lokaliteta Centar usko surađuje s HRZ-om. Restauratorskim poslovima bave se i pojedini muzeji koji u u svojm sastavu imaju i restauratorske radionice. Restauracijom arheološke građe također se bavi i nekoliko ovlaštenih restauratora privatnika.

Iako planska i sustavna edukacija kadrova za poslove zaštite i očuvanja arheološke baštine ne postoji, a za radove konzervacije i restauracije samo je djelomice obuhvaćena programima visokoškolskog obrazovanja, s obzirom na dugogodišnje iskustvo institucija u obavljanju tih poslova postojeće se stanje može ocijeniti prihvatljivim. Sadašnje stanje stručne ekipiranosti i kompetentnosti za poslove arheoloških istraživanja također se može ocijeniti prihvatljivim.

Informacijsko-komunikacijska tehnologija (ICT) u institucijama koje se bave zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara nije na zadovoljavajućoj razini. Osobito nedostaje oprema za dijagnostiku fizičkog stanja i utvrđivanje uzroka propadanja arheoloških dobara. ICT oprema institucija i tvrtki koje se bave istraživanjem lokaliteta na zadovoljavajućoj je razini.

Samo nekoliko istraženih kopnenih lokaliteta ima najnužnije preduvjete i infrastrukturu za prihvat većeg broja posjetitelja (turista), a popratni su sadržaji uglavnom svedeni na jednu manifestaciju godišnje. Postoji nekoliko prijedloga za arheološke parkove na otvorenom, no

zbog nedostatka novčanih sredstava detaljna se razrada programa i njihova realizacija rijetko ostvaruje.

Zaštitnim konstrukcijama pokriveno je tek devet antičkih lokaliteta u podmorju, koji su dostupni za javnost. Da bi taj broj bio veći, Ministarstvo kulture RH kontinuirano provodi projekte zaštite tih vrijednih nalazišta. Za trideset jedan podvodni arheološki lokalitet/zonu postoji program obavljanja podvodnih aktivnosti (dvadeset jedan pripada arheološkim razdobljima, a ostali su novovjekovni), a dopuštenje za obavljanje izdaje se za petogodišnje razdoblje (trenutačno je na snazi program za razdoblje od 2009. do 2013.). Postoji više idejnih prijedloga za realiziranje podvodnih arheoparkova i podvodnih itinerera za turističko, stručno i edukacijsko korištenje.

Nepokretna arheološka baština (arheološke zone i lokaliteti te pojedinačni arheološki spomenici) koristi se na različite načine, no svima je zajednički nizak intenzitet korištenja, odnosno niska dostignuta razina iskoristivosti ukupnog potencijala. Uz rijetke iznimke, prevladava „pasivno“ korištenje lokaliteta i spomenika u obliku ambijentalno-estetskih modifikatora prostora, s pretpostavljenom turističko-edukativnom ulogom koja je u većini slučajeva manjkava i slaba dosega. I dok se u pogledu broja posjetitelja uočava nedvojbena napredak sa sve većim brojem prezentiranih lokaliteta, kvalitativni su pomaci nezadovoljavajući jer još nije ni približno zaživjela sprega zaštite i gospodarskog korištenja baštine. Ta dva sektora kreću se zasebnim i nerijetko suprotnim smjerovima.

Sustavnom skrbi za zaštitu, očuvanje i prezentaciju nepokretne arheološke baštine, baštinske institucije stvaraju uvjete za gospodarsko korištenje tih dobara, no svojim poslanjem, kao i unutarnjim ustrojstvom i profilom djelatnika uglavnom staju na toj razini.

Karakter institucija koje skrbe i upravljaju nepokretnom arheološkom baštinom (npr. muzeja) kao neprofitnih organizacija, uz nenaviklost, neosposobljenost (pravna regulativa, upravljanje i organizacija, ljudski potencijali, infrastruktura) za alternativne oblike korištenja arheoloških resursa, među najvećim je preprekama za poboljšanje i povećanje održivog korištenja nepokretne arheološke baštine. Od nekoliko desetaka arheoloških lokaliteta koji su u većem ili manjem obujmu prezentirani i dostupni javnosti, rijetki nude više od vođenog posjeta. Iako se broj manifestacija vezanih uz pojedine arheološke lokalitete povećao, riječ je isključivo o jednokratnim (godišnjim) događanjima, a ne o sadržajima koji trajno povećavaju atraktivnost dobra.

Potencijali korištenja mogu se iskazati ne samo podacima o broju i značaju elemenata arheološke baštine, nego i razmatranjem raznorodnih oblika i načina korištenja, od neizravnih (npr. korištenje spomenika u promidžbenim aktivnostima) do izravnih, poput razgledavanja, organizacije turističkih posjeta i programa, mogućnosti sudjelovanja u aktivnostima vezanim uz arheološke lokalitete, razvoja arheoloških parkova itd.

Gospodarski sektor slabo je zainteresiran za razvoj novih poduzetničkih programa i ulaganja, osobito onih iz područja kulturnih industrija, temeljenih na arheološkoj baštini. Primjerice, kada je riječ o koncesijama za korištenje nepokretnih kulturnih dobara, one su više usmjerene na iskorištavanje njihova položaja ili ambijenta koji nude (npr. kao ugostiteljski objekti), nego na turističko-edukativno oplemenjivanje i davanje dodane vrijednosti lokalitetima baštine.

Problemi održivog korištenja arheološke baštine

- Nepostojanje baze podataka (arheološke topografije) o arheološkim lokalitetima (kopnenim i podvodnim) za cijelo područje Republike Hrvatske.
- Nedostatak stručnog kadra i sredstava za akcije prikupljanja podataka o podvodnoj arheološkoj baštini (površina teritorijalnog mora 50% je veća od kopna RH).
- Neodgovarajuća infrastrukturna opremljenost kopnenih arheoloških lokaliteta.

- Nedovoljna razgranatost infrastrukture za prihvat zainteresiranih posjetitelja podvodne arheološke baštine te nedovoljna prezentiranost u muzejskim uvjetima.
- Nesređeni imovinsko-pravni odnosi vezani uz nekretnine kao zapreka sustavnom planiranju namjene lokaliteta (nesređene zemljišne knjige).
- Različiti interesi vlasnika pojedinih dijelova istog lokaliteta često su u sukobu s planiranom namjenom lokaliteta (ostvarenje naknade radi ograničenja prava vlasništva na kulturnom dobru, korištenje i prodaja zemljišta itd.).
- Nedefinirani obrazovni profili i vještine potrebne za gospodarsko korištenje arheološke baštine.
- Premalo planova upravljanja arheološkim lokalitetima, kopnenim i podvodnim, koji sadržavaju konzervatorsku komponentu i održivo korištenje (kulturni turizam, poduzetništvo utemeljeno na arheološkoj baštini, kulturne industrije i dr.).
- Niska razina svijesti građana, lokalne i područne (regionalne) samouprave te obrazovnih ustanova o vrijednosti arheološke baštine kao nositelja identiteta, prepoznatljivosti, osjećaja pripadnosti i potencijala za održivo korištenje.
- Manjkavost podataka o arheološkoj baštini u konzervatorskim podlogama, a time i u studijama utjecaja na okoliš, onemogućuje planiranje i kontrolu zaštite te korištenje baštine.
- Nedostatak ICT opreme, koja služi za primarnu dijagnostiku fizičkog stanja i uzroka propadanja arheoloških dobara. Nužnost angažiranja vanjskih suradnika znatno poskupljuje dovođenje kulturnih dobara u stanje pogodno za gospodarsko korištenje.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja arheološke baštine

- Sustavno graditi bazu podataka kopnenih i podvodnih arheoloških lokaliteta i uključiti je u bazu podataka kulturne baštine RH.
- Definirati obrazovne profile i vještine, odnosno kadrovske strukture kojima bi osnovni posao bilo gospodarsko korištenje kopnene i podvodne arheološke baštine (uz poznavanje načela očuvanja arheološke baštine).
- Izraditi planove upravljanja arheološkom baštinom (lokalitetima/parkovima).
- Osigurati sudjelovanje konzervatora u svim fazama izrade projekata i planova upravljanja arheološkom baštinom.
- Provoditi strateško planiranje i selektivnu pripremu (od resursa do atrakcije) podvodne kulturne baštine za održivo korištenje.
- Omogućiti sudjelovanje svih subjekata koji svojim radom utječu na pripremu i razradu projekata s gospodarskim (osobito turističkim), kulturnim i obrazovnim potencijalom (služba zaštite, lokalna i područna (regionalna) samouprava, turističke zajednice).
- Uključiti više subjekata (služba zaštite, lokalna i regionalna samouprava, turističke zajednice) u aktivnosti promicanja održivog korištenja arheološke baštine kao razvojnog resursa regija i čitave RH.

2.1.3. Kulturni krajolici

Obilježja stanja

Kulturni krajolici vrsta su nepokretnog kulturnog dobra koje sadržava povijesno karakteristične strukture što svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru, a predstavljaju zajedničko djelo čovjeka i prirode, ilustrirajući razvitak zajednice i pripadajućeg teritorija kroz povijest. Republika Hrvatska posjeduje karakteristične tipove kulturnih krajolika, koji su važna sastavnica i nositelj njezina prostornog identiteta. Na razmjerno malom teritoriju raznolikih geomorfoloških i mikroklimatskih obilježja, povijesnim razvitkom stvoreni su različiti tipovi kulturnih krajolika usporedivi s europskim regijama mediteranskih i srednjoeuropskih zemalja. Prema vrstama prisutni su: namjerno oblikovani (parkovi, perivoji, vrtovi, planski oblikovana urbana područja, industrijski, turistički, rekreacijski i slični), organski razvijeni (ruralni, urbani, morski...) i asocijativni kulturni krajolici. Kao životno okruženje krajolici podliježu promjenama, često se uništavaju zbog društvenih i tehnoloških promjena, širenja gradova i ostalih oblika gradnje, ali i zapuštanja te neodgovarajućeg korištenja. U mnogim područjima Hrvatske postoje povijesni kulturni krajolici u kojima su još očuvani tradicionalni prostorni odnosi, povijesni uzorci i način korištenja (ruralni krajolici Lonjskog polja, Žumberka, središnje Istre, kraških polja Dinarida, Gorskog kotara, doline Neretve, pojedinih dijelova obalnog područja, pučinskih otoka i dr). Potencijali kulturnih krajolika još nisu valorizirani u smislu gospodarskog korištenja. Stoga su zapušteni i slabo iskorišteni (osobito u smislu ekološke poljoprivrede, ekološkog i kulturnog turizma, poduzetništva itd.). Aktom preventivne zaštite kulturnog dobra do sada je u Hrvatskoj zaštićeno tek jedno područje kulturnog krajolika: Žumberak – Samoborsko gorje – Plješivičko prigorje.

Krajolici Hrvatske doživljavaju u posljednjim desetljećima bitne promjene uvjetovane političkim, gospodarskim, socijalnim i vlasničkim zahtjevima, uglavnom u obliku procvata gradnje bez odgovarajuće stručne i prostorno-planerske podrške, a posljedica je degradacija krajobraznih vrijednosti.

Problemi kulturnih krajolika u održivom korištenju kulturne baštine

- Nedostatak sudjelovanje struke u postupcima prepoznavanja, vrednovanja i zaštite kulturnih krajolika vrednovanje na čitavom teritoriju RH, osobito u priobalju.
- Nedovoljno stručnjaka za i gospodarsko korištenje kulturnih krajolika.
- Manjkave konzervatorske podloge kao stručne podloge za izradu prostorno planske dokumentacije u području zaštite i upravljanja kulturnim krajolicima, utječe na promjene u krajoliku i gubitak njihove kvalitete i obilježja, osobito u obalnom pojasu i na otocima.
- Gubitak karakterističnih krajobraznih obilježja zbog prekomjerne gradnje i širenja građevinskih zona.
- Demografsko i gospodarsko nazadovanje pojedinih područja u kojima su očuvana tradicionalna obilježja povijesnog ruralnog krajolika, primjerice na planinskim područjima i otocima (Žumberak, Pounje, Lika, Gorski kotar, Zagora, otoci i sl.) onemogućava odgovarajuće korištenje potencijala krajolika za gospodarsko korištenje.
- Nedovoljna prepoznatljivost i valorizacija urbanih krajolika malih povijesnih gradova, osobito u obalnom pojasu, koji imaju velik potencijal za razvitak kulturnog i ostalih oblika selektivnog turizma.
- Nepostojanje stručne ustanove koja bi se bavila problematikom kulturnih krajolika, od dokumentiranja do izrade programa korištenja i upravljanja te praćenja stanja.

- Manjak stručnog znanja u procesu planiranja o vrijednostima i potrebi očuvanja i održivog korištenja kulturnih krajolika.
- Nizak stupanj svijesti lokalne zajednice o vrijednostima vlastita krajolika.

Potrebe kulturnih krajolika u održivom razvoju kulturne baštine

- Uspostaviti ravnotežu planiranih aktivnosti s kulturnim i prirodnim resursima krajolika radi njegova održivog razvitka i kvalitetnijeg korištenja.
- Uspostaviti stručne metode identifikacije i inventarizacije te kriterije vrednovanja kulturnih krajolika radi donošenja rješenja o njihovoj zaštiti.
- Provesti sustavnu identifikaciju, evidenciju i zaštitu kulturnih krajolika na području RH prema jedinstvenim kriterijima te izraditi baze podataka svih kulturnih krajolika.
- Ustrojiti stručnu ustanovu za identifikaciju, dokumentiranje, vrednovanje, zaštitu te izradu programa upravljanja, korištenja i praćenja stanja kulturnih krajolika.
- Provoditi strateško planiranje i selektivnu pripremu (od resursa do atrakcije) za kulturne krajolike, osobito u priobalju, na otocima i planinskim područjima, za održivo korištenje.
- Politiku korištenja i upravljanja krajolicima integrirati u ostale sektore (regionalni razvitak, gospodarstvo, poljoprivreda, turizam, prostorno uređenje i graditeljstvo i ostalo) kako bi se postigla ravnoteža potreba.
- Integrirati postojeće podatke i izradu načina i standarda dokumentiranja krajolika u sve vrste prostorno-planske dokumentacije nacionalne, regionalne i lokalne razine, kao i u studije procjene utjecaja na okoliš.
- Uspostaviti procedure za aktivno sudjelovanje dionika (služba zaštite, lokalna i područna /regionalna/ samouprava, turističke zajednice, građani, investitori...) u donošenju odluka i izradi programa i projekata za korištenje i razvitak kulturnih krajolika s gospodarskim (osobito turističkim), kulturnim i obrazovnim potencijalom.
- Provoditi programe edukacije stanovništva i njihova upoznavanja s vrijednostima kulturnog krajolika.
- Definirati obrazovne profile i vještine te edukaciju stručnjaka za poslove vezane uz ukupnu problematiku zaštite s osnovnom zadaćom gospodarskog korištenja kulturnih krajolika.
- Izraditi programe korištenja i upravljanja na temelju potencijala svakog kulturnog krajolika te osigurati sudjelovanje konzervatora u svim fazama izrade projekata i planova upravljanja prostornom baštinom kulturnih krajolika.
- Uspostaviti kontinuiranu suradnju s istraživačkim ustanovama, stručnim organizacijama i međunarodnim tijelima radi uključivanja u zajedničke programe i projekte istraživanja, dokumentiranja, izrade programa zaštite i održivog razvitka krajolika.
- Uključiti sve relevantne dionike (služba zaštite kulturne baštine, lokalna i područna /regionalna/ samouprava, turističke zajednice) u aktivnosti promicanja održivog korištenja krajobrazne baštine kao važnog razvojnog resursa pojedine regije i Republike Hrvatske u cjelini.

2.2 Pokretna kulturna baština

Obilježja stanja

S obzirom na brojnost i raznovrsnost predmeta te složenost zaštite pokretne kulturne baštine, analiza stanja sadržava opći pregled o pokretnoj kulturnoj baštini te posebna poglavlja o muzejskoj, arhivskoj i knjižničnoj baštini.

Pokretna kulturna baština Hrvatske odlikuje se bogatstvom i raznovrsnošću, a čine je predmeti koji se nalaze u muzejima, galerijama, knjižnicama, arhivima, privatnim zbirkama ili su dio crkvenih inventara. Obuhvaćaju prirodoslovnu i arheološku građu, djela likovnih i primijenjenih umjetnosti, arhivsku građu i dokumente, pisma i rukopise, stare i rijetke knjige, novac, oružje, filmove, kazališne rekvizite, kostime, odjeću, namještaj, glazbene instrumente, etnografske i druge uporabne predmete.

Kulturno naslijeđe sakralnog karaktera, uz arhitekturu, obuhvaća elemente opreme sakralnog prostora te utenzilije koje su služile ili služe za obavljanje crkvenog obreda. Crkva je stoljećima poticala donatore i mecene, koji su naručivali i prikupljali umjetnine za opremu crkava angažiranjem domaćih ili stranih majstora i stoga su one najznačajnija skupina pokretnih kulturnih dobara.

Poseban program sustavnog identificiranja, evidentiranja, dokumentiranja i stručne obrade pokretnih kulturnih dobara pokrenut je u Hrvatskoj već 1986. godine. Od tada se taj posao sustavno obavlja suradnjom stručnjaka Uprave za zaštitu kulturnih dobara sa stručnjacima konzervatorskih odjela. Cilj je programa steći uvid u ukupnost predmeta kulturnih dobara te u njihovo stanje radi izrade popisa prioriteta za poduzimanje nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova u svrhu zaštite i očuvanja.

Uprava za zaštitu kulturne baštine radi na istraživanju, evidentiranju, valorizaciji, zaštiti i očuvanju pokretnih kulturnih dobara. Uprava se prvenstveno bavi inventarizacijom zbirki predmeta u vlasništvu vjerskih zajednica, a muzejskim i galerijskim zbirkama bave se muzeji i galerije odnosno Muzejski dokumentacijski centar, matični muzeji iz sustava muzeja, a dijelom i Uprava za kulturni razvitak Ministarstva kulture.

Problemi održivog korištenja pokretne kulturne baštine

- Neadekvatan informatički sustav za evidenciju, inventarizaciju i registraciju pokretnih kulturnih dobara te njihov upis u inventar i Registar kulturne baštine Republike Hrvatske.
- Nepostojanje baze podataka odnosno informatičkog programa za evidenciju, inventarizaciju i registraciju pokretnih kulturnih dobara u vlasništvu vjerskih zajednica i privatnih zbirki te njihova povezanost s programima za muzejsku i arhivsku djelatnost (M ++ i Arhinet).
- Nepostojanje ujednačene metodologije opisa, evidencije i terminologije za pokretna kulturna dobra.
- Nedovoljan broj stručnjaka za vrednovanje i gospodarsko korištenje pokretnih kulturnih dobara.
- Necjeloviti pokazatelji stvarnog broja pokretnih kulturnih dobara zbog uglavnom nesustavne inventarizacije i brojnosti predmeta.

- Nedostatna muzejska prezentacija i javna nedostupnost vrijednih sakralnih i privatnih zbirki, čime se onemogućuje kreiranje poduzetničkih pothvata vezanih uz korištenje (turistička vodstva, popratna događanja i sl.).

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja pokretne kulturne baštine

- Primjena propisa radi poboljšanja upravljanja ljudskim resursima (kadrovsko jačanje, usvaršavanje, napredovanje i dr.).
- Izrada novog sustava informatizacije za evidenciju, inventarizaciju i registraciju pokretnih kulturnih dobara te njihov upis u inventar i Registar kulturnih dobara RH.
- Izrada metodoloških priručnika, rječnika i tezaurusa za pokretna kulturna dobra
- Sustavno praćenje stanja i uvjeta smještaja pokretnih kulturnih dobara.
- Dosljedna primjena propisa iz djelokruga zaštite kulturnih dobara, muzejske, arhivske i knjižnične djelatnosti.
- Praćenje i evaluacija konzervatorsko-restauratorskih radova na pokretnim kulturnim dobrima kao preduvjet i za održivo korištenje kulturnih dobara
- Izrada programa prezentacije vrijednih zbirki javnosti u svrhu održivog korištenja uz aktivnu uključenost lokalne zajednice.

2.2.1. Muzejska baština

Obilježja stanja

Muzejsku građu čine civilizacijska, kulturna i prirodna dobra kao dio nacionalne i općeljudske baštine. Skupljanje, čuvanje i istraživanje tih dobara te njihova stručna i znanstvena obrada i sistematizacija u zbirke, trajna zaštita, predočivanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba te objavljivanje podataka i spoznaja o njima putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava osnovna je djelatnost muzeja.

Ministarstvo kulture u proteklih je petnaest godina obnovilo oko 60% muzejskih postava. Od 1998. do danas sudjelovalo je u osnivanju i izgradnji četrnaest novih muzeja.

Premda je riječ o značajnim projektima obnove i izgradnje muzeja s velikim ulaganjima, pri pripremi i realizaciji tih projekata nisu istodobno osmišljene mogućnosti, utvrđeni uvjeti i kriteriji za održivo korištenje ni planirani sveobuhvatni načini gospodarskog korištenja.

Uz nekoliko specijaliziranih muzeja koji su namjenski izgrađeni u novije vrijeme (Arheološki muzej Naron, Novigradski lapidarij, Muzej krapinskih neandertalaca u Krapini, Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu te dovršetak gradnje Muzeja Vučedolske kulture na lokalitetu Vučedolu), većina je muzeja smještena u građevinama koja su kulturna dobra a u prošlosti su često imale drugu namjenu. Povijesni kontekst takvih zgrada muzeje donekle ograničava u djelovanju i zadovoljavanju suvremenih uvjeta rada (osobito čuvanja i zaštite građe, izlaganja i komunikacije s publikom), osim ako se zgrade ne obnavljaju prema suvremenim standardima struke, kao u slučaju novoga nacionalnog Muzeja antičkog stakla u Zadru, Arheološkog muzeja u Osijeku, Muzeja grada Iloka u obnovljenom dvorcu Odescalchi, Muzeja dvorca Trakošćan i dr.)

Politika sakupljanja i otkupa-akvizicija muzejske građe muzeja tek je djelomično provedena. Još treba riješiti pitanja zaštite i korištenja postojećih javnih zbirki muzeja.

Izrada liste prioriteta za popune fondova muzeja (politika otkupa), revizija muzejskih fondova i cjelovito inventiranje muzejske građe pridonose i novoj evaluaciji zbirke i određivanju nove skupljačke politike.

Informatizacija muzeja odvija se sukladno jedinstvenom informatičkom programu za obradu muzejske građe M++ i intenzivna je posljednjih godina. Muzeji digitaliziraju građu i u sklopu nacionalnog programa digitalizacije programa.

Od 6.369.650 predmeta u muzejima Hrvatske inventirano je 47% građe u klasičnom obliku. Od toga je u bazi podataka M++ njih 12%.

Pristup internetu ima više od 80% muzeja, a mrežnu stranicu više od 70% muzeja. Portal „Hrvatski virtualni muzeji“ središnje koordinacijske ustanove za muzeje, Muzejskog dokumentacijskog centra, predstavlja sve hrvatske muzeje.

Godišnje se u muzejima organizira između 800 i 1000 izložbi različita opsega i vrste te objavi šestotinjak tiskanih i elektroničkih publikacija, oko 200 plakata te drugih tiskovina i promidžbenih materijala.

Broj posjeta muzejima posljednjih se godina kreće oko 2,5 milijuna (Izvešća hrvatskih muzeja, MDC). Među najposjećenijima su muzeji smješteni u zgradama koje su kulturna dobra najviše kategorije. Veliko zanimanje vlada za novootvorene muzeje i one na otvorenome te za arheološke lokalitete, muzeje na otvorenom *in situ*. Povremene izložbe posjećenije su od stalnih postava, a na broj posjeta znatno utječe marketing. Manifestacija Noć muzeja posljednjih je godina iznimno dobro posjećena i medijski dobro popraćena. Iznimno je posjećen i Međunarodni dan muzeja, koji se u Hrvatskoj obilježava više od četvrt stoljeća.

Gospodarsko korištenje muzeja često se kosi s njegovom osnovnom djelatnošću (zaštita i očuvanje kulturne baštine) pri čemu gotovo uvijek trpe osnovne muzejske djelatnosti. Primjeri su dobre prakse programa gospodarskog korištenja u Dvorcu Trakošćan, Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, Muzejima Hrvatskoga zagorja i dr.

Interdisciplinarni projekt „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol“ (2005.–2011.) zajmom financiraju Vlada Republike Hrvatske i Razvojna banka Vijeća Europe, a provedbu koordinira Ministarstvo kulture. Projekt je nov višedisciplinarni program održivog razvoja u tom prostoru sa zajedničkim ciljem razvoja na principu zaštite i unapređenja kulturnog krajolika kao sastavnice gospodarskoga projekta i poticanja razvoja ovoga područja uz cjelovitu obnovu povijesnih građevina za potrebe muzeja i izgradnju novoga muzeja.

U projektima koje financira Europska unija danas sudjeluje tek nekoliko muzeja.

Problemi održivog korištenja kulturne baštine u muzejima

- Nepostojanje u najvećem broju muzeja temeljnih izjava o poslanju, viziji razvoja, ciljevima, strategijama i akcijskim planovima.
- Neujednačene sakupljačke politike tijekom djelovanja muzeja (posebno kod zavičajnih i gradskih muzeja), stari i zapušteni postavi, kadar koji je prije određen prvotnom strukom (arheolog, etnolog, povjesničar umjetnosti) nego muzeologijom kao primarnom strukom.
- Neinventivna interpretacijska razina muzeja: muzej kao čuvaonica a ne mjesto komunikacije, razmjene, doživljaja. Nepovezanost muzeja sa svojom okolinom: neprepoznavanje muzeja kao neizostavnog punkta identiteta lokalne zajednice.

- Sputanost u korištenju kulturne baštine u muzejima zbog pogrešne percepcije da su ulaganja u kulturu ulaganja u potrošnju, a ne u mogućnost doprinosa razvojnim projektima.
- Necjelovita primjena stručnih i tehničkih standarda za rad muzeja.
- Nepotpuna primjena jedinstvenog stručnog pristupa u obavljanju muzejske djelatnosti, izgradnje standarda djelatnosti, promocije, diseminacije muzejskih projekata i događanja.
- Nepotpuna politika otkupa muzejske građe.
- Nepostojanje jedinstvenog kataloga muzejske baštine.
- Nedovoljno partnerstvo između muzeja i drugih lokalnih, regionalnih i nacionalnih baštinskih kulturnih institucija radi zajedničkih i/ili komplementarnih projekata.
- Većina propisima uspostavljenih kriterija ne primjenjuje se na lokalnoj razini, na projekte koji bi bili podloga za stvaranje kulturnih atrakcija i održivo korištenje muzejske baštine i muzeja (turistički, poduzetnički i dr.).
- Neusklađenost kulturne i turističke ponude donosi relativno mali posjet muzejima turista koji posjećuju Hrvatsku.
- Otežana fleksibilnost rada i prilagođavanje muzejskih stručnjaka novim zahtjevima struke i publike.
- Nerijetko programska neusklađenost muzeja s potrebama tržišta zbog čega se muzeje doživljava kao statične, nezanimljive i elitističke institucije.
- Nedostatna promocija stalnih postava muzeja tj. muzejskih zbirki zbog čega su slabo posjećeni.
- Nedovoljna iskorištenost informacijskih i komunikacijskih tehnologija za povećanje dostupnosti muzejskih zbirki čime se propušta prilika za povećanje broja posjetitelja
- Odsutnost sveobuhvatnog istraživanja korisnika muzeja kojim bi se utvrdile potrebe, želje i očekivanja posjetitelja.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja kulturne baštine u muzejima

- Strateško planiranje rada i održivog razvoja javnih muzeja: oživotvorenje poslanja i vizije te ostvarenja ciljeva u krakoročnom, srednjoročnom i dugoročnom razdoblju, definiranje politike zapošljavanja te otkupa i razmjene građe.
- Nastaviti razvijati kulturnu infrastrukturu – investicijska ulaganja u programe dovršetka novih muzeja, novih stalnih muzejskih postava i opremanja nacionalnih i ostalih muzeja, uz istodobno planiranje održivog korištenja.
- Uključivanje planova za razvoj novih muzeja u strateške planove na lokalnoj i županijskoj razini radi poticanja ukupnog razvoja područja u kojem nastaju.
- Ravnomjerno i funkcionalno razvijati sustav – mrežu muzeja oko onih baštinskih i kulturnih tema koje su ključne za područje lokalne zajednice.
- Osigurati kontinuitet predstavljanja predajne baštine i tu aktivnost proširiti u tradicijski zamrlim ruralnim područjima kao dio hrvatskog proizvoda usklađenog s okolišem i kulturnom baštinom.
- Analizirati i valorizirati korpus građe muzeja i izraditi bazu muzejskih predmeta najviše kategorije.
- Razvijati ekomuzeje kao model muzeja u kojem se prirodna i kulturna baština čuvaju i održavaju, a baština lokalne zajednice postaje muzej *in situ*.
- Podržati i razvijati nove inventivne muzejske forme i one koje muzeološki valoriziraju vezu ambijenta i autentičnog prostora.

- Arheološke parkove *in situ*, koji djeluju u sastavu muzeja ili nove muzeje na arheološkim lokalitetima (Narona, Vučedol) s novim sadržajima, uključiti u programe gospodarstva, turizma i kulture.
- Pojačati upotrebu informacijskih i komunikacijskih tehnologija u obradi građe i prenošenju sadržaja tj. znanja te radi veće dostupnosti muzejskih zbirki; iskoristiti mogućnosti digitalizacije u stvaranju dodanih vrijednosti u smislu stvaranja nove publike i povezivanja muzeja s drugim okruženjima (obrazovnim, turističkim i sl.).
- Dovršiti inventiranje muzejske građe i dokumentacije te registra muzejskih fondova, on line katalog kulturnih dobara i registra kulturnih dobara uz nastavak informatizacije muzeja sa znatno većim udjelom stručnjaka koji će uspostaviti suradnju i interoperabilnost s ostalim informacijskim sustavima (knjižnica, arhiva, spomeničke baštine i dr.) što je i jedan od osnovnih uvjeta za planiranje održivog razvoja.
- Digitalizacijom zaštititi fondove muzeja i javno ih objavljujivati te nastaviti partnerstvo u projektu Europske komisije Europeana.
- Integrirati muzejske projekte u ukupnu ponudu znanja i informacija o baštini na određenom teritoriju i na taj se način povezati s turizmom.
- Podržati međudržavnu i međusektorsku suradnju muzejskih ustanova i djelatnosti; aktivnije se uključiti u partnerske europske projekte koji problematiziraju pojam europskog naslijeđa.
- Poboljšati javnu participaciju muzeja u društvu (muzeji moraju reagirati na teme koje su aktualne i bitne za određeno vrijeme ili sredinu).
- Pojačati participaciju muzeja kao aktivnih partnera u raznim događanjima (kulturnim, turističkim, sportskim, sajmovima i dr.).
- Razvijati različite razine interpretacije uz korištenje različitih metoda i sredstava interpretacije, multimedije te interaktivnih tehnika (u fizičkom i virtualnom okruženju).
- Razvijati tržište radi veće posjećenosti muzeja, a aktivnosti prvenstveno usmjeriti na privlačenje pojedinih kategorija posjetitelja, poput školske/predškolske djece, turista/posjetitelja grada i stanovnika lokalne zajednice i okolice (tijekom čitave godine). Izraditi specijalizirane muzejske programe prilagođene različitim skupinama: obiteljima, mladim poslovnim ljudima ("afterwork muzej"), umirovljenicima i starijoj populaciji, prijateljima muzeja, čestim posjetiteljima i dr. te provoditi istraživanja posjetitelja kojima se utvrđuju njihove potrebe, želje i očekivanja posjetitelja.
- Podići razinu znanja i vještina muzejskih djelatnika iz područja kulturnog menadžmenta i mogućnosti financijske potpore Europske unije s naglaskom na održivom korištenju te poticati rad volontera.
- Pronaći inventivne načine prezentacije i izbora građe kako bi muzeji privukli ulaganja u različite oblike korištenja muzejske baštine.
- Poticati rad postojećih i otvarati nove manje lokalne i regionalne muzeje s ciljem očuvanja identiteta (za lokalno stanovništvo, a s obzirom na to da promiču regionalne specifičnosti, sve su zanimljiviji i turistima), no pritom inzistirati na autentičnosti kako bi se izbjeglo kopiranje.
- Poticati sudjelovanje muzeja u programima Europske unije u području razvoja infrastrukture i muzeologije, muzejskih projekata i stručnog usavršavanja muzejskih djelatnika.
- Prilagoditi radno vrijeme muzeja vikendom i blagdanima te u turističkoj sezoni potrebama posjetitelja.
- Uspostaviti odnosno osnažiti suradnju s medijima radi veće vidljivosti muzeja i povećanja broja posjetitelja

- Pronalaziti inventivne načine pomoću kojih bi muzeji bili zanimljiviji i privlačniji i za gospodarsko korištenje.
- Kroz razvoj muzeologije i muzeografije poticati interdisciplinarnost, profesionalnost, izvrsnost, kreativnost, jedinstvenost i održivost te cjeloživotno učenje.

Ostale muzejske zbirke

Obilježja stanja

Broj muzejskih zbirki kao samostalnih cjelina ili cjelina u sastavu institucija i različitih organizacija ili u privatnom vlasništvu nije točno utvrđen. Te se zbirke mogu podijeliti u nekoliko skupina, od kojih neke interferiraju s drugim subjektima kulturne baštine, ali nisu registrirane kao muzeji (npr. u vjerskim zajednicama, organizacijama civilnog društva, arhivima, knjižnicama).

Različite muzejske zbirke brojne su i većinom su lokalnog značaja i djelokruga i uglavnom se nalaze u manjim gradovima i selima, katkad i na otocima te „popunjavaju praznine“ koje ne obuhvaćaju muzeji. O njima stručnu brigu trebaju voditi matični muzeji iz sustava muzeja.

Ministarstvo kulture sustavno provodi registraciju pokretne baštine u tim zbirkama. S obzirom na specifičnost statusa vjerskih zajednica, ne postoji odgovarajući pristup u korištenju kulturne baštine u njihovu posjedu. Nedostaje, planiranje namjene, utvrđivanje kriterija i uvjeta korištenja, nadzor nad korištenjem, suradnja s drugim resorima i organizacijama i dr.

Nacionalni parkovi i parkovi prirode u sklopu svoje djelatnosti također formiraju zbirke (arheološke, etnografske, prirodoslovne), koje su evidentirane u sustavu i registru muzeja, ali još nemaju uvjete da bi postale muzeji.

Zbirke na fakultetima i u znanstvenim institucijama posebna su, ali nedovoljno istražena skupina.

Knjižnice i arhivi također posjeduju zbirke koje se, prema definiciji ICOM-a, mogu smatrati muzejskim i prezentirati stalnim postavima.

Vlasnici građe tj. zbirki ili pokretači inicijativa za osnivanje zbirki su pojedinci, organizacije civilnoga društva, lokalna uprava, vjerske zajednice i drugi.

Građa uglavnom nije adekvatno dokumentirana tj. nema popisa ni inventara, nije provedena stručna selekcija ni valorizacija, što je temelj za njeno gospodarsko korištenje.

Zbirke su smještene u privatne i javne prostore, od kojih neki imaju status kulturnog dobra. Dio zbirki izložen je u autentičnim ambijentima i rodnim kućama poznatih osoba, a dio na otvorenom, što može biti dobar potencijal za njihovo korištenje.

Djelatnost većine takvih muzejskih zbirki, od skupljanja građe do njezine prezentacije i zaštite, temelji se na entuzijazmu pojedinaca, ne na sustavnom i stručnom radu. U muzejskim zbirkama rijetki su slučajevi stalno zaposlenih stručnih osoba, pa su manje i mogućnosti njihove prezentacije širem tržištu.

Financiranje ovisi o razumijevanju lokalne uprave te o prijavljivanju projekata na natječaje. Stoga različiti načini korištenja baštine u muzejskim zbirkama mogu osigurati dodatna financijska sredstva te povećati njihovu atraktivnost.

Problemi održivog korištenja kulturne baštine u ostalim muzejskim zbirkama

- Neregistrirana zbirka ostaje izvan zakonskog sustava, a često i izvan sustava stručne evidencije i skrbi te obrazovnog i gospodarskog sustava što otežava njezinu zaštitu i gospodarsko korištenje.
- Nedovoljna razina svijesti lokalnog stanovništva i lokalne i područne (regionalne) samouprave o vrijednosti muzejskih zbirki kao nositelja identiteta i pokazatelja lokalnih specifičnosti i mogućnosti za održivo korištenje.
- Upravljanje zbirkama temeljeno na entuzijazmu pojedinaca, a ne na stručnom i organiziranom radu.
- Nedovoljna financijska sredstva lokalne i područne (regionalne) samouprave za zapošljavanje stručne osobe za brigu o zbirkama.
- Sezonalnost i ograničena dostupnost (samo uz prethodnu najavu) posjeta zbirkama, često bez stručnog vodstva odnosno pratećeg tiskanog materijala neprikladna (jednojezična) interpretacija zbirki što otežava njihovo gospodarsko korištenje.
- Neodgovarajuća pohrana i uvjeti čuvanja u muzejskim zbirkama.
- Nepostojanje servisne infrastrukture što ih čini manje atraktivnim i stoga umanjuje mogućnosti prihodovanja.
- Nepovezanost informatičkog sustava i davanja usluga vezanih za muzejske zbirke, izložbe i kultura događanja u muzejima na prometnim punktovima javnog prijevoza.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja kulturne baštine u ostalim muzejskim zbirkama

- Osigurati jedinstven stručni pristup pri uključivanju zbirki u sustav muzeja.
- Primijeniti standarde muzejske djelatnosti.
- Registrirati muzejske zbirke izvan sustava muzeja (osnovni preduvjet za gospodarsko, obrazovno i drugo korištenje).
- Osigurati stručnu pomoć kroz sustav muzeja u unapređivanju rada, obradi građe, interpretaciji i ostalim muzejskim sadržajima
- Osigurati stručnu i financijsku pomoć u gradnji i adaptaciji objekata u kojima su zbirke smještene i izložene, jer to je u nekim slučajevima ključno da zbirke ne nestanu.
- Obrazovati predstavnike lokalne i područne (regionalne) samouprave i lokalno stanovništvo da muzejske zbirke prihvate kao vrijedan resurs i uključe ih u kulturno-turističku ponudu.
- Povezivati materijalnu baštinu u zbirkama s lokalnom nematerijalnom baštinom radi kreiranja cjelovitog autohtonog proizvoda.
- Kroz Sustav muzeja unapređivati suradnju s turističkim sektorom (obilazak više lokacija i atrakcija "u paketu"; zajednička karta za više lokaliteta i muzeja/muzejskih zbirki).
- Pojačati suradnju lokalnih zbirki s baštinskim ustanovama, konzervatorskim odjelima Ministarstva kulture, ponajprije u bližoj okolini i u regiji, a potom i na nacionalnoj razini te sa specijaliziranim baštinskim institutima.
- Uključiti vjerske zajednice u kulturno-turističke i obrazovne itinerere te razraditi odgovarajući pristup korištenju kulturne baštine u njihovu posjedu.
- Prilagoditi radno vrijeme posjeta zbirkama, odnosno produljiti sezonu njihove dostupnosti.
- Poticati volonterski rad lokalnog stanovništva (otvaranje zbirki, vodstva, pripovijesti o povijesti kraja i običajima, programi „oživljene prošlosti“, demonstracije običaja,

obrta, dežurstvo i sl.) kako bi se smanjile investicije u zbirke i ujedno razvijala svijest o vrijednosti lokalne baštine.

- Povezati zbirke s lokalitetima prirodne baštine (parkovima prirode i nacionalnim parkovima), arheološkim nalazištima i razasutom etnografskom građom radi razvoja cjelovitih proizvoda destinacije.
- Istražiti zbirke na fakultetima i u znanstvenim institucijama i sustavno ih povezati kako bi se mogle samostalno i zajednički prezentirati javnosti.
- Ponudu suvenira vezati za građu u zbirci i mjesnu tradiciju te poticati lokalno stanovništvo na njihovu izradu
- Omogućiti davanje usluga i informacija vezanih za muzejske zbirke, izložbe i kulturna događanja u muzejima, putem informacijskog sustava na prometnim punktovima javnog prijevoza.

2.2.2. Arhivsko gradivo

Obilježja stanja

U 19 javnih (državnih arhiva) čuva se oko 14.000 fondova i zbirki s oko 110.000 dužnih metara gradiva. Osim u državnim arhivima, vrijedno se arhivsko gradivo čuva i u drugim kulturnim i znanstvenim ustanovama (muzejima, knjižnicama, vjerskim ustanovama i dr.) koji čine manji dio od približno 7.500 stvaratelja i imatelja arhivskoga gradiva u sustavu nadzora državnih arhiva. Omogućavanje preciznog uvida u stanje kvantitativne i kvalitativne obrade o stanju gradiva u njihovu posjedu, odnosno osiguranje njegove zaštite i dostupnosti, dugotrajan je problem arhiva koji je uvjetovan različitim okolnostima: nedostatnim stručnim evidencijama, slabom suradnjom stvaratelja i arhiva (needuciranog osoblja kod stvaratelja i premalog broja arhivista), nemogućnosti preuzimanja gradiva u arhive zbog nedostatka spremišnih prostora i drugim čimbenicima. Uvođenje nacionalnog arhivskog informacijskog sustava 2007. omogućilo je standardiziranje rada državnih arhiva, implementaciju jedinstvenog sustava evidentiranja i obrade arhivskih zapisa te integriranje i razmjenu podataka među ustanovama koje čuvaju arhivsko gradivo.

Registar arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, središnja nacionalna evidencija arhivskog gradiva, kao sastavni dio sustava ARHiNET sadrži više od deset milijuna podataka: oko 15.700 fondova i zbirki, 100.000 ostalih arhivskih jedinica (serija, predmeta i dokumenata), 29.500 matičnih knjiga, 22.500 stvaratelja i 7.500 imatelja arhivskoga gradiva, više od 4.000 obavijesnih pomagala i 3.000 bibliografskih izvora o arhivskome gradivu koji su dostupni javnosti putem Interneta. ARHiNET sadrži i digitalne snimke najznačajnijih i najčešće korištenih dokumenata te dodatne informacijske izvore (trenutno više od 120.000 javno dostupnih digitalnih snimaka i 1.000 tekstualnih zapisa)

Hrvatski državni arhiv (HDA) središnja je i matična arhivska ustanova, koja brine o razvojnim i matičnim poslovima arhivske službe, odnosno planiranju i unapređenju arhivske djelatnosti, usklađivanju stručnog rada arhiva te vođenju informacijsko-dokumentacijske službe o arhivskom gradivu na nacionalnoj razini.

Arhivsko gradivo blisko je povezano s konceptima identiteta, izvornosti, tradicije, kontinuiteta, jedinstvenosti i autentičnosti kulturnom baštinom. Istodobno ima veliki informacijski potencijal. Kroz sačuvano gradivo može se pratiti povijest i razvoj pojedinih sredina, lokaliteta, institucija i djelatnosti u kontinuitetu kroz stoljeća, istraživati prošlost vlastite obitelji ili zavičaja, obogaćivati poznavanje i doživljaj onoga što znamo s drugih mjesta, ali i steći uvid u djelovanje suvremenih javnih službi. Arhivska je služba dio javne

uprave u svim europskim zemljama i kao takva pridonosi i brine o upravljanju dokumentacijom unutar administracije i šireg informacijskog društva. Razvoj i mogućnosti informacijsko-komunikacijskih tehnologija značajno su utjecali na promjenu prirode arhivskih zapisa (novi mediji) te je nužno uključivanje arhiva u cjelokupni proces upravljanja elektroničkim dokumentima - od njihova nastanka do korištenja – kako bi osigurali u njihovu trajnu dostupnost budućim korisnicima.

Potencijal korištenja arhiva postoji i u obliku ciljanih korisničkih usluga. Porast zanimanja za lokalnu i naročito obiteljsku povijest i identitet potaknuo je stvaranje ciljanih korisničkih usluga, često u suradnji s drugim zainteresiranim organizacijama, posebno kulturnim i znanstvenim institucijama, obrazovnim i visokoškolskim ustanovama te različitim udrugama.

Problemi održivog korištenja kulturne baštine u arhivima

- Nedovoljno poznavanje arhivskog gradiva u široj populaciji smanjuje percepciju njegove vrijednosti, a time i mogućnost za održivo korištenje.
- Nepostojanje poticajnih mjera koje bi arhive podupirale i snažnije motivirale za ozbiljniji iskorak prema široj populaciji ili pojedinim ciljanim skupinama.
- Slaba suradnja s drugim kulturnim djelatnostima i ustanovama radi uspostavljanja sinergije potencijala za korištenje.
- Skromna ponuda, usmjerena samo na specifične korisničke skupine (obrazovne ustanove, lokalne zajednice, turizam).
- Doživljaj arhiva kao nečega što je *a priori* zahtjevno i zamorno koristiti utječe na nisku percepciju turističkog potencijala.
- Naglašena usredotočenost arhiva na vlastite procese i njihove interne učinke, a nedovoljna na pružanje usluga u okruženju (zatvorenost ponude arhiva i gotovo potpun izostanak dodatnih sadržaja).
- Nedovoljni kapaciteti i kompetencije za oblikovanje i stvaranje novih usluga i proizvoda.
- Nedovoljno uspješno motiviranje lokalnih sredina za očuvanje i za korištenje gradiva kao zanimljivog resursa za razne korisnike i djelatnosti.
- Rijetki primjeri razvoja dugoročnog partnerstva zbog pasivnog pristupa ("u očekivanju korisnika") i njihovo nekorištenje kao dobrih primjera prakse.
- Oskudna promidžba i predstavljanje arhiva i mogućnosti korištenja gradiva.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja kulturne baštine u arhivima

- Osigurati dodatni spremišni, radni i javni prostor (za korištenje i predstavljanje arhivskoga gradiva i organiziranje drugih javnih sadržaja) za javne arhive kako bi se omogućilo preuzimanje, poboljšala dostupnost i povećalo korištenje novoga arhivskoga gradiva.
- Osigurati stručna i financijska sredstva za izgradnju novog objekta HDA u Kerestincu.
- Osigurati hardverski i softversku opremu, stručne djelatnike i financijska sredstva za razvoj i implementaciju e-arhiva.
- Osposobiti državne arhive za preuzimanje, trajno čuvanje i osiguranje dostupnosti i korištenja gradiva u elektroničkom obliku koje već nastaje radom javnih službi.
- Uvesti programe cjeloživotnog obrazovanja namijenjene stvarateljima gradiva u nadležnosti arhiva usmjerene na unapređenje upravljanja dokumentacijom i povećanje iskoristivosti njihova informacijskog i dokumentacijskog potencijala.

- Podizati svijesti o arhivskom gradivu i arhivskoj djelatnosti kod stvaratelja gradiva kroz prijenos znanja i suradnju na području zaštite, obrade i korištenja arhivskoga gradiva, neovisno o mjestu i vremenu njegova nastanka te obliku i tvarnom nosaču na kojem su sačuvani.
- Uključiti arhive u donošenje propisa i smjernica te oblikovanju infrastrukture na području upravljanja dokumentacijom i uvođenja e-uprave.
- Nastaviti digitalizaciju arhivskoga gradiva i aktivnosti na integraciji digitalnih sadržaja u nacionalne i međunarodne portale kulturne baštine (HKB, APENet, Europeana i dr.) u svrhu unaprjeđenja dostupnosti i korištenja arhivske baštine te razvoja informacijskih potencijala arhiva.
- Jačati kompetencije i organizacijske sposobnosti za projektni pristup radu kako bi se pružile dodatne usluge u informacijskom okruženju.
- Razvijati i koristiti napredne usluge informacijskog društva temeljene na suvremenim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, uključujući i nove mogućnosti za korištenje i predstavljanje arhivskog gradiva kroz nacionalni arhivski informacijski sustav ARHiNET i nacionalne i međunarodne kooperativne projekte.
- Kontinuirano poboljšavati kvalitetu usluga javnih arhiva, u skladu sa suvremenim tehnološkim, stručnim i društvenim razvojem.
- Promicati mogućnost javnog korištenja arhiva.
- Podizati razinu kompetencija djelatnika arhiva u smislu stvaranja novih usluga i proizvoda.
- Motivirati lokalne sredine na očuvanje i korištenje gradiva.
- Poticati suradnju s drugim kulturnim djelatnostima i ustanovama radi sinergije u kreiranju zajedničkih proizvoda i usluga.

2.2.3. Knjižnična baština

Obilježja stanja

Knjižničnom baštinom, odnosno knjižničnim baštinskim zbirkama, smatraju se zbirke stare i rijetke građe (rukopisi do 15. st., ali i noviji, ovisno o nizu drugih kriterija; tiskopisi do 1850.), zbirke obveznog primjerka *Croatica* (knjige, časopisi, novine) u tiskanom i/ili elektroničkom obliku te zbirke građe posebne vrste (grafike, crteži, zemljopisne karte, atlasi, globusi, zbirke sitnog tiska – razglednice, brošure i sl.).

Zbirke stare i rijetke građe i zbirke građe posebne vrste mogu postojati u svim vrstama knjižnica,¹ a najzastupljenije su, uz nacionalnu te općeznanstvene i sveučilišne knjižnice, u knjižnicama i knjižničnim zbirkama u sastavu vjerskih zajednica. Zbirke obveznog primjerka *Croatica* nalaze se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici i u regionalnim depozitarnim knjižnicama (sveučilišne knjižnice).

Upravljanje baštinskim zbirkama odvija se kroz složen proces identifikacije i evidencije zbirki, izrade obavijesnih pomagala (inventara, kataloga), po mogućnosti u računalnom obliku

¹ Prema namjenu i sadržaju knjižničnog fonda, Zakon o knjižnicama u čl. 8. razlikuje sljedeće vrste knjižnica: nacionalnu (1), narodne (202), školske (752 osnovnoškolske i 300 srednjoškolskih), sveučilišne i visokoškolske (103), općeznanstvene te specijalne (117). U zagradama je naveden broj registriranih knjižnica. On nam, međutim, ne govori mnogo o stvarnom broju baštinskih zbirki, jer one nisu prisutne u svakoj knjižnici. Također, u te podatke nisu uključene knjižnice u sastavu vjerskih zajednica, koje su potencijalno najbrojniji vlasnici baštinskih zbirki.

te pravne (upis u Registar kulturnih dobara RH) i fizičke zaštite, a sve u svrhu osiguranja javnog pristupa njihovu sadržaju tj. jedinicama građe.

U skladu s međunarodnim knjižničarskim programom Univerzalna bibliografska kontrola, pristup zbirkama obveznog primjerka *Croatica* omogućuje se tekućim nacionalnim bibliografijama – u tiskanom i/ili elektroničkom obliku. Unatoč pojačanom zanimanju različitih kategorija korisnika, zbirkama starih i rijetkih knjiga kao i zbirkama posebne vrste građe, pristupa se otežano bez obzira na to je li riječ o javnim ili privatnim knjižnicama. Zbog neobrađenosti i nedovoljne i/ili neodgovarajuće obrađenosti, informacije o građi (kataložni opisi) i sama građa (digitalne preslike) uglavnom nisu mrežno dostupne.

Uz otežan pristup, zabrinjava i fizičko stanje baštinskih zbirki, osobito onih u sastavu vjerskih zajednica. Uzme li se u obzir dvojaka narav knjige kao materijalnog nositelja intelektualnog i/ili umjetničkog sadržaja, tada njezino fizičko propadanje ujedno znači gubitak toga sadržaja tj. znanja koje predstavlja sastavni dio našeg kolektivnog pamćenja.

Opisano stanje dobrim je dijelom rezultat nebrige vlasnika/imatelja, ali i činjenice da jedinstveni sustav matičnih knjižnica nije potpuno zaživio, među ostalim i zbog zakonske regulative koja promjene u knjižničarstvu ne prati dovoljno.²

Iako knjižnična građa ima obilježje pokretnog kulturnog dobra, same knjižnične zgrade, bez obzira na vrstu knjižnice, mogu biti nepokretno kulturno dobro. Takve su npr. Knjižnica Fran Galović u Koprivnici, Knjižnica Županja, Sveučilišna knjižnica Rijeka itd.

Premda knjižnična baština sadržava obilje materijala koji se može iskoristiti pri kreiranju turističkih, izdavačkih, dizajnerskih, modnih, filmskih i inovativnih proizvoda, ona uglavnom nije u tom smislu iskorištena. Postoje dobri primjeri, poput Ogulinskog festivala bajki, koji su postali poznati na domaćem i međunarodnom tržištu, a ne uzimaju se kao model za korištenje knjižnične baštine.

Problemi održivog korištenja kulturne baštine u knjižnicama

- Nepostojanje nacionalne baze podataka baštinskih zbirki, koja bi bila izvor podataka o broju baštinskih zbirki (potencijalnih kandidata za proglašenje kulturnim dobrom) i sadržavala osnovne podatke o zbirkama.
- Isključenost većine baštinskih zbirki u sastavu vjerskih zajednica iz sustava pravne zaštite (zbog njihova specifičnog statusa).
- Stručna neobrađenost većine baštinskih zbirki zbog nedostatka osoblja, računalne opreme i financijskih sredstava zbog čega se knjižnična baština na percipira kao resurs za korištenje.
- Nedostupnost građe baštinskih zbirki za korisnike zbog nepostojanja obavijesnih pomagala (inventara, kataloga).
- Neodgovarajući uvjeti pohrane građe baštinskih zbirki.
- Neusklađenost potreba održivog razvoja knjižnica i matične djelatnosti.
- Nedovoljna suradnja s turističkim sektorom i sa srodnim ustanovama onemogućuje sinergiju u kreiranju zajedničkih programa.

² Prema Pravilniku o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH iz 2001., temeljni poslovi matične djelatnosti obavljaju se kroz jedinstven sustav matičnih knjižnica. Taj jedinstveni sustav matičnih knjižnica djeluje na dvije razine: na prvoj, državnoj, djeluje Nacionalna i sveučilišna knjižnica kao središnja matična knjižnica, a na drugoj županijske matične narodne knjižnice i sveučilišne i veleučilišne matične knjižnice. Kako bi se osigurala jedinstvenost sustava pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici potrebna su stručna vijeća i to: Stručno vijeće županijskih narodnih matičnih knjižnica, Stručno vijeće sveučilišnih i veleučilišnih knjižnica i Središnje stručno vijeće matičnih knjižnica. No, od ta tri vijeća, djeluje samo Stručno vijeće županijskih narodnih matičnih knjižnica.

- Nepostojanje analiza potreba i interesa korisnika.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja kulturne baštine u knjižnicama

- Identificirati i evidentirati baštinske zbirke, prezentirati ih u bazi podataka te omogućiti pristup bazi preko mrežnog portala.
- Osigurati hardversku i softversku opremu, osoblje i financijska sredstva za rad na terenu (inventarizacija, katalogizacija).
- Poticati stvaranje optimalnih uvjeta pohrane i fizičke zaštite jedinica građe (preventivne i kurativne mjere zaštite, zamjena izvornika digitalizacijom) kako bi se omogućilo očuvanje i raspoloživost resursa za korištenje.
- Poticati upis baštinskih zbirki u Registar kulturnih dobara RH.
- Povezati portal baštinskih zbirki s portalom *Hrvatska kulturna baština* Ministarstva kulture te u dogledno vrijeme s *Upisnikom knjižnica i knjižnica u sastavu* Ministarstva kulture i ISKB-om Ministarstva kulture.
- Unaprijediti suradnju na digitalizaciji zbirki arhivske, knjižnične i muzejske građe kako bi se prezentirala u suvremenim informatičkim tehnologijama i tako postala brža, dostupnija, učinkovitija i za korištenje jednostavnija.
- Poticati izgradnju zavičajnih zbirki u narodnim, općeznanstvenim i sveučilišnim knjižnicama kako bi se regionalna i lokalna pisana baština očuvala i zaštitila radi očuvanja identiteta kao potencijala u prezentaciji autohtone baštine.
- Unaprijediti suradnju s turističkim sektorom i srodnim ustanovama (arhivima, muzejima, institutima) radi zajedničkih programa i projekata.
- Provoditi stalne analize i istraživanja korisnika u svrhu kreiranja ciljanih programa i projekata prema željama i potrebama tržišta.

3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Obilježja stanja

Republika Hrvatska posjeduje iznimno bogatu, raznovrsnu i stoljećima čuvanu nematerijalnu baštinu. Osnivanjem mnogobrojnih društava za njegovanje tradicije, osobito na lokalnoj razini, proučavanjem, dokumentiranjem te prenošenjem znanja i vještina mladim generacijama, učinjeno je mnogo na njezinu očuvanju. Pritom treba napomenuti da je nematerijalna baština izložena i nizu čimbenika koji utječu na njezino ugrožavanje i nestajanje. Među njima su svakako demografske promjene i pad broja stanovnika u pojedinim područjima. Također, uz pozitivne, prisutne su i negativne konotacije koje sa sobom nose razvoj turizma te ekonomski i tehnološki napredak i koji donose promjene načina življenja i proizvodnje, nestajanje ili komercijalizaciju nekih znanja, vještina i običaja.

Od 1999. godine, na temelju izmjena i dopuna Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, nematerijalna kulturna dobra uživaju posebnu zaštitu kao dobra od interesa za Republiku Hrvatsku. Od te je godine u Registar kulturnih dobara RH upisano 85 nematerijalnih dobara i 8 preventivno zaštićenih nematerijalnih dobara. Širi popis prijedloga sadržava oko 200 fenomena nematerijalne baštine za koje se predlaže pravna zaštita upisom u Registar kulturnih dobara RH.

Baza podataka o Registru kulturnih dobara RH osnovni je izvor podataka o svim zakonom zaštićenim nematerijalnim dobrima. Dokumentacija o nematerijalnoj baštini postoji i kod nositelja, lokalne zajednice te u raznim lokalnim i državnim institucijama (muzeji, instituti, fakulteti). Predlagatelji upisa kulturni dobara su nositelji, lokalna zajednica, lokalne vlasti, stručnjaci i znanstvenici iz lokalnih i državnih institucija, a konačnu odluku donosi Ministarstvo kulture na temelju mišljenja posebnog stručnog Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu.

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine osiguravaju prvenstveno njezini nositelji i lokalna zajednica kroz realizaciju raznovrsnih projekata i aktivnosti te uz suradnju sa stručnjacima/znanstvenicima. Međunarodna suradnja vezana je uz pojedine regionalne projekte u koje je dijelom uključeno i očuvanje nematerijalne baštine, no ne postoji sustavan plan međunarodne suradnje u očuvanju nematerijalnih dobara koja su prisutna na području više zemalja (primjerice u pograničnim područjima).

Nematerijalna baština već se duže uključuje u turističku ponudu. Posljednjih nekoliko godina bilježi se stalan porast takve ponude. Osobito se ističu klapsko pjevanje, istarsko dvoglasje, ples lindo, rovinjske bitinade, plovidba rovinjskom batanom, plovidba gajetom falkušom, pletenje ribarskih mreža te razni festivali, manifestacije i vjerska i svjetovna događanja tijekom kojih se prikazuju fenomeni nematerijalne baštine određenog kraja, rekonstrukcije običaja, tradicionalno pripremanje hrane u sklopu gastronomske ponude, radionice u kojima i turisti mogu sudjelovati u učenju raznih vještina i sl.

Osim toga, nematerijalna baština izvor je dodatne gospodarske aktivnosti na određenim područjima (npr. medicarski i svjećarski obrt, lončarstvo, čipkarstvo, gastronomska ponuda).

Problemi održivog razvoja nematerijalne kulturne baštine

- Nedostatna provedba i primjena zakonskih propisa u zaštiti i očuvanju nematerijalnih kulturnih dobara.
- Premalo stručnjaka koji se bave nematerijalnom baštinom.

- Neorganizirano i nedovoljno dokumentiranje nematerijalnih dobara te raspršenost prikupljene dokumentacije na brojne subjekte.
- Nedovoljno kvalitetno planiranje i izrada programa mogućeg uključivanja nematerijalne baštine u razvojne projekte.
- Nedovoljno uključivanje nematerijalne baštine u formalno i neformalno obrazovanje.
- Nedovoljna znanja i niska razina svijesti lokalnog stanovništva o vrijednostima i značaju nematerijalne baštine njihovog kraja.
- Motivacija mlađih generacija za učenje i nastavljanje tradicija na njihovu području.
- Još uvijek nedovoljna uključenost nematerijalne baštine u turističku ponudu.
- Pojava komercijalizacije i neprimjerene prezentacije nematerijalne baštine.

Potrebe za unapređenje održivog razvoja nematerijalne kulturne baštine

- Poticati i osposobiti veći broj stručnjaka za bavljenje problematikom zaštite i očuvanja nematerijalne baštine.
- Kontinuirano dokumentirati nematerijalnu baštinu s obzirom na to da se ona mijenja i iznimno je podložna utjecaju društvenih, gospodarskih, demografskih i ostalih promjena.
- Organizirati i uskladiti dokumentiranje nematerijalne baštine između lokalne i institucionalne razine, posebno s pomoću objedinjenog uvida u stanje dokumentiranosti nematerijalne baštine na području Hrvatske.
- Uspostaviti jedinstven informacijski sustav kroz inventar i Registar kulturnih dobara.
- Uključiti nositelje nematerijalne baštine u sve faze izrade projekata, programa i planova korištenja te baštine.
- Uvrstiti tematiku nematerijalne baštine u raznovrsne oblike neformalnog i formalnog obrazovanja.
- Podizati svijest lokalnog stanovništva o vrijednostima i značaju nematerijalne baštine te o njihovoj ulozi u očuvanju, prenošenju i gospodarskom korištenju ove baštine.
- Poticati kvalitetniji život i gospodarski razvoj na određenom području na temelju očuvanja i prenošenja postojećih fenomena nematerijalne baštine.
- Ravnopravno uključiti predstavnike svih razina i sektora (državne i stručne institucije, muzeji, neprofitne organizacije, nositelji, udruge, lokalna uprava i lokalna zajednica) u planiranje korištenja nematerijalne baštine radi daljnjeg očuvanja.
- Utvrditi mjere onemogućivanja negativnih učinaka koji mogu prouzročiti pretjeranu komercijalizaciju odnosno nestanak nematerijalne baštine.
- Uključiti nematerijalnu baštinu u postojeće projekte vezane uz kulturnu i prirodnu baštinu i za turizam.
- Uključiti nematerijalnu baštinu u nove načine poslovanja (osobito iskoristiti mogućnosti koje nudi elektroničko i internetsko okruženje) čime bi se osigurala bolja vidljivost nematerijalne baštine i potaknule mlađe generacije, o kojima ovisi prenošenje i očuvanje te baštine.

4. KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA DJELATNOST

Obilježja stanja

Konzervatorsko-restauratorska djelatnost je stručno-znanstvena djelatnost bez upravnih nadležnosti koja neposredno provodi zaštitne radove na kulturnim dobrima s ciljem očuvanja njihovih spomeničkih svojstava. Djelatnost obuhvaća konzerviranje i restauriranje pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, od istraživanja u svrhu prepoznavanja spomeničkih svojstava, izvođenje konzervatorsko-restauratorskih postupaka radi fizičkog očuvanja i prezentacije do izrade konzervatorsko-restauratorske dokumentacije. Sastavni dio djelatnosti su istraživanja iz područja prirodoslovnih, humanističkih, društvenih i tehničkih znanosti pomoću kojih se prepoznaju materijalna svojstva spomenika, dijagnosticira njihovo stanje očuvanosti te određuju vrijednosti kao temelj pristupu i postupcima očuvanja. Izrađuju se prijedlozi i projekti zaštitnih radova, od otklanjanja uzroka oštećenja do konzervatorsko-restauratorskih radova s većim ili manjim opsegom obnove.

Osnovni cilj konzervatorsko-restauratorske djelatnosti je valorizacija, zaštita i materijalno očuvanje kulturnih dobara Republike Hrvatske kao osnovnog preduvjeta za prenošenje naslijeđenih vrijednosti i njihovo primjereno gospodarsko korištenje.

Konzervatorsko-restauratorske poslove u Hrvatskoj obavljaju Hrvatski restauratorski zavod kao matična javna ustanova djelatnosti, pojedine ustanove muzejske, arhivske i knjižničarske djelatnosti, restauratorski odjeli visokoškolskih ustanova, te pravne i fizičke osobe sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koje imaju dopuštenje za rad na kulturnim dobrima.

Osnovna djelatnost Hrvatskog restauratorskog zavoda kao središnje javne ustanove konzervatorsko-restauratorske djelatnosti je konzerviranje i restauriranje nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara i predmeta kulturnog, povijesnog ili tehničkog značaja. U sastavu Zavoda su restauratorski odjeli u Dubrovniku, Splitu, Zadru, Rijeci, Vodnjanu-Juršićima, Ludbregu, Osijeku i Zagrebu, svaki sa djelokrugom rada vezanim za potrebe određenog područja: graditeljsko nasljeđe, arhitektonsko snimanje i projektiranje, zidno slikarstvo i mozaik, kamena plastika, polikromirana skulptura, štafelajno slikarstvo, podvodna arheologija, kopnena arheologija, zaštita tekstila, metala, papira kao najistaknutija područja djelatnosti.

Konzervatorski i restauratorski poslovi manjim se dijelom obavljaju i u restauratorskim radionicama matičnih muzeja Prve razine kao što su : Hrvatski povijesni muzej, Hrvatski prirodoslovni muzej, Tehnički muzej, Muzej za umjetnost i obrt, Etnografski muzej, Arheološki muzej Zagreb i drugi čije opremanje financijski prati Ministarstvo kulture prema odredbama Pravilnika o sustavu muzeja. Također, ovi se poslovi obavljaju i u radionicama pojedinih muzejskih ustanova koje su prostorno, tehnički i stručno osposobljene za takve poslove i uglavnom su vezane uz brigu o građi koja se čuva u muzejskim depoima.

Specijalizirane pravne i fizičke osobe obavljaju poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove, korištenja, osiguranja i prometa kulturnim dobrima. Uvjeti koje mora ispunjavati fizička ili pravna osoba za dobivanje dopuštenja (licence) za obavljanje navedenih poslova propisani su Pravilnikom o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. .

Konzervatorska djelatnost odnosno zaštita i očuvanje kulturne baštine provodi se kroz Upravu za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u čijem je sustavu mreža konzervatorskih odjela kao i kroz Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu.

Teritorijalnom podjelom, konzervatorski odjeli Uprave za zaštitu kulturne baštine organizirani su prema županijskom ustroju. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu nije dio ustroja Ministarstva kulture već lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Sustavna edukacija kadrova za konzervatorske poslove zaštite i očuvanja kulturne baštine u Hrvatskoj ne postoji, iako se u okviru raznih studijskih programa (povijest umjetnosti, arheologija, etnologija, arhitektura) dobivaju osnovne informacije o problematici zaštite. Donekle zadovoljavajuće stanje rada službe zaštite više je rezultat dugogodišnjeg radnog iskustva na tim poslovima. Edukacija kadrova u restauratorsko-konzervatorskoj djelatnosti obuhvaćena je programima visokoškolskog obrazovanja na Umjetničkoj akademiji u Splitu (Odsjek za konzervaciju i restauraciju), na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu (Odsjek za restauriranje/konzerviranje umjetnina) i Sveučilištu u Dubrovniku (Odjel za umjetnost i restauraciju).

Poboljšanje rada na zaštiti i očuvanju kulturne baštine, kao i unapređenje konzervatorsko-restauratorskih poslova, moguće je jedino uz jačanje ljudskih resursa. Cjeloživotno obrazovanje postalo je neupitna potreba s ciljem postizanja i održavanja kompetencija za te poslove.

Iskustvo ljudi iz službe zaštite i očuvanja kulturne baštine, kao i djelatnika Hrvatskog restauratorskog zavoda, nedovoljno je uključeno u sustav visokoškolskog obrazovanja. Zbog iskustva i znanja stručnog kadra Hrvatskog restauratorskog zavoda, kao i tehničke opremljenosti radionica, može se osigurati kvalitetna praktična nastava za studente restauratorskih studija kao i djelatnika u privatnim restauratorskim radionicama.

Korištenje znanja i dokumentacije Ministarstva kulture i Hrvatskog restauratorskog zavoda predstavlja značajan potencijal za gospodarsko korištenje kulturne baštine, osobito u svrhe razvoja kulturnog turizma.

Problemi konzervatorsko-restauratorske djelatnosti za održivo korištenje kulturne baštine

- Nepotpuna inventarizacija, odnosno registracija kulturne baštine.
- Nedovoljna specificiranost nadležnosti te vrsta stručnih i upravnih poslova pojedinih organizacionih jedinica Uprave za zaštitu kulturne baštine.
- Nedovoljno stručno usmjerena struktura konzervatorske djelatnosti s obzirom na isprepletenost upravnih i stručnih funkcija.
- Neujednačeni standardi konzervatorskih i restauratorskih postupanja s kulturnim dobrima.
- Nedovoljna educiranost stručnjaka Ministarstva kulture za nadzor restauratorskih i konzervatorskih radova.
- Nedovoljno ulaganje u razvoj konzervatorsko-restauratorske djelatnosti, osobito u obrazovanje te stručno i znanstveno usavršavanje kadra, što ponekad rezultira nestručnim obavljanjem poslova.
- Zbog nedovoljne provjere kvalitete obavljenih poslova kao i uspostave čvršćih kriterija za davanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, neujednačena je i upitna kvaliteta konzervatorsko-restauratorski radova licenciranih pravnih i fizičkih osoba angažiranih u zaštitnim radovima na nepokretnim kulturnim dobrima (osobito građevinski radovi).
- Nedovoljno korištenje radionica i stručnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda u programima studija restauracije, čime izostaje izvrsnost u obrazovanju kao temelj za korištenje kulturne baštine.

- Nedovoljno ulaganje u preventivno konzerviranje kulturnih dobara i sustavno praćenje nakon obavljenih konzervatorsko-restauratorskih radova.
- Nedovoljna financijska sredstva za razvoj digitalnih baza podataka Ministarstva kulture i Hrvatskog restauratorskog zavoda kao i nedovoljno ulaganje u tehničku opremljenost.

Potrebe konzervatorsko-restauratorske djelatnosti za održivo korištenje kulturne baštine

- Uspostaviti standarde dokumentiranja i postupanja prilikom radova na kulturnoj baštini.
- Poboljšati organizaciju konzervatorsko-restauratorske djelatnosti na razini Republike Hrvatske kako bi se standardizirala kvaliteta izvedbe i unaprijedila djelatnost, koristeći know-how najkompetentnijih stručnjaka iz pojedinih područja rada te razgraničile upravne i stručne kompetencije.
- Snažnije uključivati kompetentne konzervatore i restauratore u sustav visokoškolskog obrazovanja Republike Hrvatske.
- Regulirati dokumentaciju konzervatorsko-restauratorskih radova koji se obavljaju u privatnim restauratorskim radionicama te pojačati stručni i upravni nadzor.
- Dokumentaciju učiniti dostupnom institucionalnim i privatnim korisnicima uz puno poštovanje autorskih prava.
- Osigurati dugoročan okvir kroz standarde postupanja u konzervatorskoj djelatnosti s ciljem osiguranja sigurnosti ulagača i korisnika kulturne baštine.
- Planirati i osigurati trajno usavršavanje kadrova u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti.

5. INFORMACIJSKI SUSTAV KULTURNE BAŠTINE

Obilježja stanja

Kvaliteta, razina obrađenosti te visoka razina dostupnosti i jednostavnosti pretraživanja dokumentacije o kulturnoj baštini neki su od osnovnih preduvjeta za djelotvorno korištenje kulturne baštine kao održivog resursa za razvoj gospodarstva, a time i za svekoliki razvoj.

U Ministarstvu kulture RH razvijen je INFORMACIJSKI SUSTAV KULTURNE BAŠTINE (ISKB) Republike Hrvatske, pod nazivom TEUTA, za potrebe obavljanja poslova na zaštiti i očuvanju kulturne baštine. Sustav je bio namijenjen i široj stručnoj zajednici, a bilo je zamišljeno da njegovim postavljanjem na internet postane dostupan i najširoj javnosti. Trenutačno se ISKB TEUTA može koristiti parcijalno isključivo unutar Ministarstva kulture i to ne za sve segmente kulturne baštine.

Svrha je sustava bila zamišljena trojako: prvo i osnovno, pružiti uvid u cjelokupan fond kulturnih dobara RH; drugo, omogućiti uvid u razinu dokumentiranosti i u postojeću dokumentaciju o kulturnom dobru; i treće, omogućiti upravljanje kulturnom baštinom. Ti elementi predstavljaju neke od bitnih podataka pri promišljanju održivog korištenja kulturne baštine.

Postojanje i dostupnost kvalitetne i cjelovite dokumentacije o kulturnoj baštini osnovni je preduvjet za određivanje vrste i načina njenog mogućeg održivog korištenja/iskorištavanja, za određivanje vrste i razine održive zaštite kulturne baštine (pod pojmom „održive zaštite“ razumije se razina zaštite koja je dovoljno restriktivna da bi se zaštitilo kulturno dobro, a s druge strane dovoljno liberalna da bi korištenje/iskorištavanje kulturnog dobra bilo ekonomski opravdano/isplativo).

Okosnicu ISKB-a TEUTA čini:

- Registar kulturnih dobara RH
- Središnji inventar kulturne baštine RH
- Dokumentacijske zbirke s područja kulturne baštine (fototeka, fotoCDteka, planoteka, mikrofilm)
- Prijedlozi programa zaštitnih radova na kulturnim dobrima
- Adresar osoba i ustanova relevantnih za zaštitu kulturne baštine te
- niz pomoćnih datoteka neophodnih za rad službe zaštite kulturne baštine.

Nemogućnost on-line dostupnosti dokumentacije o kulturnoj baštini za najširu javnost, pa stoga i za potencijalne ulagače u ekonomsko korištenje/iskorištavanje kulturne baštine, neposredno utječe na kvalitetu, mogućnosti i privlačenje/poticanje takvih ulaganja u turističko-gospodarske potencijale kulturne baštine u RH.

Osim toga, unutar samog ISKB-a TEUTA postoje problemi koji utječu na sustavni nadzor i upravljanje kulturnom baštinom, dijelom prouzročeni neplanskim i „stihijskim“ proširenjima sustava koja nije pratila odgovarajuća projektna dokumentacija. Spomenuti problemi stvaraju velike poteškoće u radu i stručnjacima Uprave za zaštitu kulturne baštine, kojima je sustav bio namijenjen.

Trenutno, ISKB TEUTA ne može zadovoljiti potrebe koje nameće promjena načina razmišljanja iz „vođenja evidencije o kulturnoj baštini“ u „upravljanje kulturnom baštinom“.

Problemi ISKB-a za održivo korištenje kulturne baštine

- Nemogućnost unapređenja postojećeg sustava zbog zastarjele IT programske platforme na kojoj je sustav građen.
- Ograničenost korištenja ISKB-a TEUTA isključivo unutar Ministarstva kulture.
- Nemogućnost pohranjivanja podataka u INDOK sustav stvara zagušenje i neprotočnost podataka kako u stručnoj tako i široj zajednici.
- Nemogućnost on line dostupnosti dokumentacije o kulturnoj baštini za najširu javnost, pa stoga i za potencijalne ulagače gospodarskog korištenja kulturne baštine.

Potrebe radi unapređenja ISKB-a za održivo korištenje kulturne baštine

- Izraditi nov IT sustav na suvremenoj programskoj platformi uz očuvanje/konverziju svih podataka koji su do sada uneseni u bazu podataka.
- Sustav razraditi i planirati počevši od revizije i objave Registra kulturnih dobara.
- Povezati sve konzervatorske odjele uvođenjem on line WEB sustava.
- Ugraditi u novi sustav Geografsko-informacijski sustav (GIS) upravljanja kulturnom baštinom povezan s Državnom geodetskom upravom i katastrom, s mogućnošću pretraživanja putem interaktivne karte i pretraživanja cjelokupnog fonda kulturne baštine RH.
- Izraditi nov IT sustav koji će omogućiti i vezu prema bazama podataka o muzejskim predmetima (M++), arhivskoj baštini (Arhinet) i restauratorskim radovima (Breuh) te digitaliziranim zbirkama arhivske, knjižnične i muzejske građe.
- Sustavom obuhvatiti i razraditi sve dijelove „starog sustava“ kako bi se ažurnošću podataka o kulturnoj baštini omogućilo održivo korištenje kulturne baštine.

6. CIVILNO DRUŠTVO, CRKVA I KULTURNA BAŠTINA

Obilježja stanja

Kroz povijest su u zaštiti i očuvanju hrvatske kulturne baštine mnoge organizacije, koje možemo svrstati pod današnji pojam civilnog društva, imale vrlo važnu, katkad i presudnu, ulogu. Ta se uloga protezala i na ukupnost izgradnje, očuvanja i zaštite nacionalnog i kulturnog bića – npr. Matica hrvatska (1842.), Društvo umjetnosti (1878.), Družba braće hrvatskog zmaja (1905.), mnoštvo kulturno-umjetničkih društava.

Uloga vjerskih zajednica, ponajprije Katoličke crkve, kao stvaratelja, ali i čuvara hrvatske kulturne baštine, u povijesnom kontekstu također ima iznimno mjesto.

Prema Registru udruga u Republici Hrvatskoj, broj udruga koje se danas bave kulturom i kulturnom baštinom procjenjuje se na nekoliko tisuća. Podaci iz 2010. godine govore da je u području kulture bilo 14% ukupnog broja registriranih udruga (5.683 od ukupno 39.663 udruga). Taj je udio i veći uzmu li se u obzir i druge za kulturu relevantne skupine udruga (npr. nacionalne, etničke, duhovne, znanstvene, prosvjetne, hobističke skupine te zaklade i fondacije). U Evidenciji vjerskih zajednica u RH ima 50 vjerskih zajednica. Najveća je Rimokatolička crkva, koja ima 1981 evidentiranu pravnu osobu.

Kako u Registru udruga unutar područja kulture nema posebne skupine za baštinske udruge, procjena stanja temelji se na analizi potpora Ministarstva kulture organizacijama civilnog društva za zaštitu i očuvanje kulturne baštine.

Analiza potpora Ministarstva kulture RH organizacijama civilnog društva za zaštitu i očuvanje kulturne baštine pokazuje da su te organizacije u 2007. godini dobile približno 40% ukupnih sredstava namijenjenih za kulturno-baštinske programe. Većinu su dobile vjerske zajednice (89%), najviše Rimokatolička crkva; slijede udruge kulturno-umjetničkog amaterizma (5%), općekulturne/kulturološke (4%), strukovne udruge (0,6%). Na programe konzervatorsko-restauratorske djelatnosti odnosi se 94% ukupnih sredstava, na folklorno-tradicijske programe 5%, a na programe arhivske, knjižnične i muzejske djelatnosti 1%.

Potpore organizacijama civilnog društva na područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini teško je ustanoviti jer postoje tek parcijalni podaci. Tako je u 2007. godini za programe zaštite kulturne baštine i kulturni razvitak te muzejsko-galerijsku djelatnost na županijskoj razini dodijeljeno ukupno 6,16 milijuna kuna ili oko 10% sredstava koja udrugama daje Ministarstvo kulture RH. Podaci o raspodjeli sredstava prema vrstama udruga, kao i onima za gradove i općine, nisu dostupni. Može se pretpostaviti da se i na ukupnoj lokalnoj razini glavne vrste organizacija civilnog društva u kontekstu zaštite i očuvanja baštine bitno ne mijenjaju.

Kao zanimljiv primjer može se navesti primjer Društva prijatelja dubrovačke starine koji već 40 godina, temeljem Ugovora s gradom Dubrovnikom, upravlja gradskim zidinama, ubire prihode od ulaznica, a sva prikupljena sredstva ulaže natrag u obnovu spomenika što je zasigurno jedan od najuspješnijih i najinovativnijih primjera održivog korištenja kulturne baštine u Republici Hrvatskoj. Ovaj primjer pokazuje kako se kulturna baština može održivo koristiti, a pritom štititi, konzervirati i rekonstruirati. Model po kojemu djeluje dubrovačko Društvo prijatelja pridonosi poboljšanju zaštite i očuvanju kulturne baštine, ali osigurava i znatna financijska sredstva, koja se usmjeravaju u gotovo sve oblike zaštite materijalne i nematerijalne baštine dubrovačkoga kraja. Dakako, bez podrške i suradnje lokalnog

stanovništva i uprave rad ovoga Društva i sličnih udruga bio bi znatno otežan. Dubrovački primjer može poslužiti kao model dobre prakse i za druge udruge u Republici Hrvatskoj.

No stoji i činjenica da smo nedovoljno informirani o dobrim praksama iz inozemstva te da se premalo koriste i priznaju iskustva nezavisnog – civilnog sektora u kulturi. Percepcija sektora je da je nerazvijen zbog nedovoljnog i krivog (bez kriterija) ulaganja u udruge i građanske, stručne i laičke inicijative koje prakticiraju nove pristupe. Različita javno-civilno – privatna partnerstva ne postoje jer su pred njima brojne prepreke (od neznanja, nevjere u institucije, antipoduzetničke klime do pravnih prepreka).

Problemi civilnog društva za održivi razvoj kulturne baštine

- Zakonska regulativa nedovoljno uređuje ulogu i značenje organizacija civilnog društva u zaštiti, očuvanju i održivom korištenju kulturne baštine.
- Nedovoljna institucionalna i programska podrška organizacijama civilnog društva za održivi razvoj kulturne baštine.
- Odsutnost koordinirane politike javnih potpora organizacijama civilnog društva u održivom korištenju kulturne baštine.
- Nerazvijeni posebni kriteriji za poticanje i vrednovanje aktera i aktivnosti civilnog društva za održivi razvoj kulturne baštine.
- Nепрепознавање значења и vrijednosti inovativnih oblika civilnog organiziranja za kulturu i održivi razvoj kulturne baštine i nekorisćenje iskustava dobre prakse.
- Nedovoljno usustavljeni podaci i nerazvijena metodologija za praćenje aktera i aktivnosti civilnog društva na području kulture i održivog razvoja kulturne baštine.

Potrebe civilnog društva za održivi razvoj kulturne baštine

- Zakonskim propisima poboljšati ulogu i važnost organizacija civilnog društva kao subjekata u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.
- Redefinirati javne potpore organizacijama civilnog društva na državnoj i lokalnoj razini na području zaštite i održivog korištenja kulturne baštine.
- Poticati neproračunsko/privatno podupiranje (sponzorstvo, donatorstvo, međunarodni izvori, vlastita sredstva itd.) organizacija civilnog društva u području zaštite, očuvanja i gospodarskog korištenja kulturne baštine.
- Odrediti položaj vjerskih zajednica u strateškom kulturno-baštinskom promišljanju i planiranju te usuglasiti strateške planove i operativne programe na području zaštite, očuvanja i održivog korištenja crkvenih kulturnih dobara.
- Poticati snažnije uključivanje strukovnih udruga relevantnih za zaštitu kulturne baštine, posebno onih na području konzervatorske i restauratorske djelatnosti.
- Poticati amatersko i izvaninstitucijsko civilno djelovanje na području zaštite i održivog razvoja kulturne baštine.
- Promovirati nematerijalnu kulturnu baštinu i u koordinaciji s lokalnim zajednicama snažnije podupirati kulturno-umjetničko, folklorno i tradicijsko djelovanje u kontekstu održivog razvoja kulturne baštine.
- Snažnije poticati i podupirati osnivanje zaklada i fondacija za područje kulture i održivog razvoja baštine te apliciranje na međunarodne fondove.
- U Nacionalnu strategiju stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva i u Operativnom planu provedbe od 2011. snažnije naglasiti mjesto i ulogu kulture, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva te zaštite i održivog korištenja kulturne baštine.

7. FINANCIRANJE KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVO KORIŠTENJE

Obilježja stanja

Financiranje obnove, ulaganje u održavanje i prezentaciju kulturnih dobara i time održivost kulturnih dobara kao korisnog resursa u svakodnevnom životu svodi se na tri izvora:

- Državni proračun – kroz Ministarstvo kulture
- Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
- Vlasnici kulturnih dobara (privatni i institucionalni).

Ostali su izvori financiranja i ulaganja u obnovu i održivost kroz korištenje i novu namjenu zanemarivi.

Inozemne, privatne, zakladne, institucionalne financijske donacije za zaštitu kulturne baštine bile su znatan dio investiranja u obnovu i privođenje novim namjenama po završetku Domovinskoga rata. Posljednjih je godina takva vrsta financiranja zanemariva i odnosi se na pojedinačne manje zahvate. Točan iznos dobivenih sredstava nije moguće točno odrediti.

Korištenje sredstava raznih europskih fondova tek je u začetku. Manji projekti realizirani su u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kroz programe prekogranične suradnje. Financijska sredstva fondova međunarodnih institucija tek se počinju koristiti za projekte održivog korištenja kulturne baštine, npr. za projekt obnove Maškovića hana i gospodarskog razvoja mjesta Vrana, koji se financira u sklopu IPA programa.

Državni proračun – kroz Ministarstvo kulture osigurava za kulturnu baštinu ustavno zajamčenu financijsku potporu državnog proračuna. Financiranje projekata zaštite, konzerviranja, restauriranja, prezentacije i održavanja provodi se sredstvima koja se raspoređuju kroz natječaje nadležnog Ministarstva kulture.

Financijska sredstva imaju tri glavne komponente:

- Fiksni iznos državnog proračuna, koji se ustalio na gotovo 150 milijuna kuna godišnje.
- 40% ukupnih sredstava prikupljenih kroz sustav spomeničke rente. To je naknada koju plaćaju gospodarski subjekti za obavljanje gospodarskih aktivnosti u, na ili od kulturnog dobra. Ubire se po dvije osnove: po četvornom metru korištenoga prostora i po 0,05% prihoda pojedinih gospodarskih djelatnosti koje neizravno ostvaruju dobit od kulturnih dobara. Sredstva godišnje iznose više od 200 milijuna kuna (280 milijuna kuna u rekordnoj 2008.).
- Dugoročni krediti za dugoročne projekte obnove s posebnim društvenim ciljem (Ilok, Vukovar, Vučedol – 270 milijuna kuna).

Zakonski su predviđeni sljedeći dodatni izvori financiranja:

- Koncesije ili koncesijska odobrenja – koriste se vrlo ograničeno, i jedini je primjer koncesijsko odobrenje izdano za turističke podvodne obilasko podmorskih arheoloških lokaliteta.
- Intelektualno vlasništvo – gotovo nikakvo korištenje zakonski predviđene mogućnosti naplate korištenja registriranih kulturnih dobara ili njihovih dijelova u razne promocijske svrhe, uključujući fotografiranje i snimanje.
- Financiranje arheo- ili etnoparkova u sklopu većih ekonomskih subjekata.

Kulturna renta također je važna mjera za financiranje zaštite i očuvanja, a osobito kao financijski poticaj za snažnije gospodarsko korištenje kulturnih dobara. Nažalost, kulturna

renta se u cijeloj dosadašnjoj primjeni uglavnom koristila jedino za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

Država podjednako ulaže u obnovu, istraživanje, ali i održavanje postojeće baštine (sakralni objekti, objekti s namjenom).

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave financiraju obnovu, održavanje i prilagodbu kulturne baštine za nove namjene kroz dva glavna izvora:

- Općinski, gradski i županijski proračuni. Posrijedi su uglavnom vrlo mali iznosi zbog velikog broja i rascjepkanosti jedinica lokalne samouprave. Značajni iznosi bilježe se samo u Zagrebu, Rijeci, Dubrovniku, Zadru i Splitu.
- 60% ukupnog iznosa spomeničke rente ubrane na teritoriju jedinice lokalne samouprave. Taj izvor koriste oni gradovi i općine u kojima postoje zaštićene cjeline, uz zakonsku obvezu da se prikupljena sredstva ulože u baštinu.

Financijska ulaganja većinom su u nepokretnu baštinu. U muzejske i arhivske zbirke se malo ulaže. Obično je riječ o objektima lokalne uprave i javnim zgradama, manje o cjelinama, i tek u slučaju Zagreba ulaže se u program obnove pročelja.

U većim turističkim centrima (Istra i Dalmacija) posvećuje se pažnja obnovi, održavanju i prezentaciji nepokretnih kulturnih dobara.

Investicije privatnih vlasnika uglavnom su usmjerene na održavanje stambenih objekata u zaštićenim cjelinama ili izdvojenim kurijama. Posljednjih godina izdvojeni su primjeri ulaganja u objekte kulturne baštine radi ostvarivanja gospodarske aktivnosti (konobe, galerije, etnoturizam u Krapju, Dalmatinskoj zagori, Baranji). Ulaganja vlasnika u pokretnu baštinu svodi se na nužno održavanje privatnih zbirki (slike, metalni predmeti).

Od institucionalnih vlasnika potrebno je spomenuti crkvene zajednice, koje ulažu određena sredstva u obnovu i održavanje sakralnih objekata. Ukupan iznos nije moguće točno odrediti. Riječ je većinom o raznim državnim izvorima, manjim dijelom i o vlastitim sredstvima.

Problemi pri financiranju, ulaganju i postizanju održivosti kulturne baštine

- Potreba stalnog ažuriranja podataka u Registru kulturnih dobara.
- Sustav dugoročnih koncesija kojima bi se kulturna dobra u javnom vlasništvu davala u dugoročno gospodarenje uz obvezu obnove nije zaživio ni na razini Ministarstva (uz iznimku podvodnih arheoloških lokaliteta) ni na razini jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.
- Ne postoje razrađeni dugoročni projekti ni prioritetne liste za obnovu, bilo prema stupnju ugroženosti, mogućosti za gospodarsko korištenje ili ostvarivanje te namjene.
- Problemi vlasništva osobito su izraženi u priobalnim zaštićenim cjelinama, urbanim i ruralnim. Ondje su zastarjeli upisi u zemljišnim knjigama teško rješiv problem za obnovu i gospodarsko korištenje.
- Služba zaštite kulturnih dobara nije prilagođena pripremi projekata obnove, kao ni izradi programa kulturnog i turističkog upravljanja. Problem je osobito izražen u pogledu apliciranja za financijska sredstva iz fondova EU-a.
- Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, osim iznimno, neznatno ulažu u kulturna dobra. Iznimka su programi obnove pročelja ili investicije u objekt za koji postoji namjena. Upitno je također trošenje prikupljenih sredstava iz rente. Kada je

riječ o zaštićenim cjelinama, poseban je problem to što nema planova upravljanja za UNESCO-ove spomenike.

- Gospodarski subjekti angažirani su u obnovi i korištenju kulturne baštine u iznimnim prigodama – kada se radi o njihovoj izravnoj promociji. Postoje latentni problemi pri investiranju u zaštićenim cjelinama, ali i u programima obnove.

Potrebe za poboljšanje financiranja i ulaganja te dugoročnu održivost kulturne baštine

- Kreiranje zajedničkih projekata koji bi povezali lokalnu upravu, resorna ministarstva, privatne ulagače čime bi se u svakoj regiji stvorio temelj na koji se mogu vezati lokalni projekti.
- Lokalni projekti mogu se realizirati kroz strateško planiranje i pripremu lokalnih zajednica, koje bi aplicirale za manja financijska sredstva iz fondova. Za uključivanje svih dionika nužno je aktivirati sustav koncesija uz prethodnu stručnu podlogu u pogledu namjene i očuvanja.
- Za obje razine projekata nužno je ciljano iskorištavanje sredstava prikupljenih od spomeničke rente.
- Stvaranje fonda za sudjelovanje, na državnoj i lokalnoj razini, u kojem bi postojala sredstva za programe obnove koji su financirani iz fondova EU-a.
- Priprema liste prioritetnih programa koji bi se mogli ponuditi investitorima ili koristiti za apliciranje na fondove EU-a.
- Osnutak zaklade za zaštitu i čuvanje te održivo korištenje kulturne baštine Republike Hrvatske.

III. KULTURNA BAŠTINA – GOSPODARSKA UPORABA I DRUGO KORIŠTENJE

Održivo korištenje kulturne baštine podrazumijeva njezinu zaštitu i korištenje. Korištenje kulturne baštine može donijeti prihod dio kojega se ponovno ulaže u njezinu zaštitu. To pridonosi osiguravanju održivosti kulturne baštine i ujedno omogućuje dodatno financiranje iz drugih izvora, ne oslanjajući se samo na proračun. Uz to, gospodarsko korištenje kulturne baštine utječe na podizanje svijesti i razumijevanje šire javnosti o njezinoj važnosti za identitet, zajedništvo i društvenu koheziju.

Korištenje se promatra kroz dva oblika: kulturni turizam i poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini.

1. KULTURNI TURIZAM

Obilježja stanja

Kulturna baština danas je u svijetu temelj razvoja kulturnog turizma. Hrvatska je iznimno bogata brojem i raznovrsnošću kulturne baštine. Turizam je u Hrvatskoj jedna od najvažnijih gospodarskih i izvoznih djelatnosti. Od 2002. godine do danas u stalnom je porastu. Godine 2008. zabilježeno je 11.260.807 turističkih dolazaka u Hrvatsku od čega je većina (9.415.105) bila stranih gostiju. Ukupno je te godine zabilježeno 57.103.494 noćenja. Turizam je tada ostvario prihod od oko 7 milijardi eura (prema satelitskoj bilanci) ili oko 15% BDP-a. Najveća su emitivna tržišta Njemačka, Italija, Slovenija i Austrija. Broj i struktura gostiju predstavljaju značajnu osnovicu za razvoj kulturnog turizma.

Većina turista (27%) boravi u tzv. osnovnim objektima (hoteli, vile, apartmanska naselja, turistička naselja) i kampovima (27%), zatim u kućanstvima (23%) te ostalim objektima (23%). Takozvani kulturni turisti uobičajeno odsjedaju u malim obiteljskim hotelima, no takvih je objekata u Hrvatskoj premalo.

Što se tiče geografske rasprostranjenosti gostiju, većina dolazi u Istarsku (2.729.618) i Primorsko-goransku županiju (2.214.061). Slijede Splitsko-dalmatinska (1.748.311) i Zadarska županija (1.102.170). Turisti su prema tome, usmjereni na obalne destinacije. Kulturni turizam u svijetu najbolje je razvijen u kontinentalnim destinacijama jer se ne oslanjaju na druge turističke resurse (more i sunce). U Hrvatskoj je upravo suprotno, s iznimkom Varaždinske županije i Grada Zagreba.

„Odmor na moru i suncu“ najvažniji je hrvatski turistički proizvod (tradicija duga više od stoljeća), a svi ostali turistički proizvodi neusporedivo su manjeg opsega. Nezadovoljstvo inozemnih gostiju odnosi se ponajprije na kulturnu ponudu, osobito na označivanje kulturne baštine, potom na nedovoljno iscrpne i kvalitetne informacije o tome što destinacije nude, kao i na raznolikost kulturne turističke ponude, ponudu organiziranih izleta, mogućnosti za kupnju.

Prema Strategiji razvoja kulturnog turizma RH kulturni turizam ima mali udio u ukupnom turizmu Hrvatske (7,5% turista dolazi u Hrvatsku motivirano kulturom). 54% turista koji dolaze nisu motivirani kulturom, ali posjećuju kulturne znamenitosti. Na razini Grada Zagreba također nije vidljiva osobita zainteresiranost za kulturu. 29% zagrebačkih turista motivirano je novim iskustvima i doživljajima, a 27% zabavom. Kultura kao motivacijska kategorija u istraživanju (TOMAS 2006) nije ni zasebno izdvojena. Iako je udio potrošnje za kulturu vidljiv, podaci otkrivaju kako svaki četvrti hotelski gost nije zainteresiran za muzeje. Donekle je bolje u Dubrovniku, kamo znatan dio gostiju (26%) dolazi upravo radi kulturnih znamenitosti i događanja. Podatke o zaradi od kulturnog turizma u Hrvatskoj ne posjedujemo.

Prema podacima koje smo spomenuli ipak možemo zaključiti kako je kulturni turizam moguće razvijati odnosno da ga treba razvijati za goste koji u Hrvatsku ne dolaze samo radi mora i sunca.

Većina kulturnih ustanova smještena je na povoljnoj lokaciji i ima mogućnosti prihvata većeg broja posjetitelja. Muzeji i galerije djeluju u sklopu prilično dobro razvijene mreže što bi moglo rezultirati njihovom cjelovitom zajedničkom ponudom na turističkom tržištu te zajedničkom promidžbom. Pojedina nematerijalna kulturna dobra imaju kulturno-turistički potencijal kao samostalni proizvodi (lepoglavska i paška čipka, Sinjska alka, Lastovski poklad, Legenda o Picokima, Korčulanska moreška...), a većina bi se mogla iskoristiti u kombinaciji s prezentacijom materijalnih kulturnih dobara (glagoljaško i klapsko pjevanje, priprema pojedinih jela, bećarac...). I same djelatnosti zaštite mogu se iskoristiti kao resursi u kulturnom turizmu, no ne zna se u kojoj su mjeri dosad iskorištene odnosno kakvi su planovi za budućnost.

Nepovezanost resursa u projekte, a projekata u programe, s ciljem upravljanja cjelokupnom destinacijom te nedovoljno agresivan marketing rezultiraju slabom percepcijom Hrvatske kao zemlje kulturnog turizma. Kulturni turisti većinom su pojedinci koji putovanje organiziraju samostalno, najviše s pomoću interneta. Mogućnosti koje pruža ICT u području kulture i turizma u nas nisu dovoljno iskorištene. Podaci na internetu o mogućnostima koje se nude u pojedinoj turističkoj destinaciji nisu iscrpni, nisu dovoljno prilagođeni zahtjevnom korisniku i svode se na pojedinačne i statične informacije. Iako postoje dobri primjeri prakse, oni su rijetki i ne koriste se kao model. Tako se usporava ili čak onemogućava razvoj turizma veće dodane vrijednosti.

Unatoč bogatstvu resursa i dobro razvijenoj turističkoj infrastrukturi te turističkoj tradiciji na ovim područjima, Hrvatska ne iskorištava sve mogućnosti u razvoju kulturnog turizma. Dugo oslanjanje na masovni obalni turizam kao sinonim lake i brze zarade sputava razvoj kulturnog turizma, koji zahtijeva dugotrajan i sofisticiran rad te drugačiji pristup, planiranje i interakciju mjera različitih javnih politika. Prema tome, zahtijeva se veća otvorenost politike zaštite baštine prema razvoju turizma te razumijevanje i interakcija svih aktera u razvoju kulturnog turizma.

Problemi održivog korištenja kulturnog turizma

- Nedovoljno znanje lokalnog stanovništva o važnosti kulturne baštine uzrokom je njezinog slabog korištenja u turističke svrhe.
- Nedovoljno znanje koordinatora kulturno-turističkih projekata o kulturno-turističkom menadžmentu, o povezivanju turizma i baštine.
- Nedovoljna međusektorska odnosno unutarsektorska suradnja.
- Ograničena proračunska sredstva odnosno sredstva turističkog sektora te lokalne i područne (regionalne) samouprave za razvoj kulturnog turizma.
- Neosposobljenost djelatnika kulturnih organizacija za nove poslove koji su potrebni za razvoj kulturnog turizma.
- Centraliziranost i administrativna ograničenja produljuju vrijeme potrebno za početak provedbe projekta.
- Nepostojanje savjetodavne ustanove koja bi organizatorima kulturno-turističkih projekata pomagala savjetima o financiranju, pripremi i provedbi projekata (Ured za kulturni turizam nema tu ulogu i pomaci su mogući upravo na tom planu).
- Slaba uključenost kulturnih resursa u turističke aranžmane što umanjuje važnost kulture kao potencijala u turističkom poslovanju.

- Pretežna usmjerenost kulturno-turističkih programa na domaće tržište zbog čega hrvatski kulturno-turistički proizvodi nisu prepoznatljivi na inozemnom tržištu.
- Nedovoljna ili loše organizirana promidžba kulturno-turističkih programa onemogućava dopiranje do ciljanog tržišta.
- Još uvijek nedovoljno označivanje kulturnih objekata, a time i njihova nedostupnost.
- Neadekvatna interpretacija kulturnih izložaka što rezultira nerazumljivošću i nezanimljivošću za tržište.
- Loša infrastrukturna opremljenost lokaliteta što onemogućuje prihodovanje od dodatne ponude (npr. suvenirnica, restoran, trgovina i sl.).
- Teška dostupnost pojedinih lokaliteta što onemogućuje pristup većem broju turističkih grupa.
- Nedovoljna iskorištenost, distribucija, neodgovarajuća prezentacija i prodaja nematerijalnih kulturnih dobara.
- Ovisnost kulturnih programa o školskim ekskurzijama i istodobno zanemarenost ostalih potencijalnih ciljanih tržišta.
- Radno vrijeme dijela kulturnih ustanova nije prilagođeno uobičajenom vremenu obilaska turista.
- Nepristupačnost osobama s ograničenom pokretljivošću.
- Slaba ponuda pratećih sadržaja koji se mogu uvrstiti u osnovni prodajni proizvod, a sa svrhom povećanja atraktivnosti kulturno-turističkog programa.

Potrebe radi unapređenja održivog korištenja kulturnog turizma

- Podizati svijest o značenju kulturne baštine među lokalnim stanovništvom.
- Osposobiti koordinate kulturno-turističkih projekata za kulturno-turistički menadžment kako bi projekti bili atraktivniji i ujedno isplativiji.
- Poticati međusektorsku i unutarsektorsku suradnju radi sinergije različitih kulturno-turističkih proizvoda.
- Decentralizirati odlučivanje u pojedinim fazama kreiranja kulturno-turističkih programa kako bi se skratilo vrijeme potrebno za realizaciju projekata.
- Ojačati ulogu Ureda za kulturni turizam kao konzultantske institucije za financiranje, pripremu i provedbu projekata.
- Ojačati odnosno organizirati promidžbu za ciljano tržišta i za širu publiku.
- Poticati bolju infrastrukturnu opremljenost lokaliteta, označivanje kulturnih objekata, prilagoditi radno vrijeme kulturnih ustanova.
- Poticati iskoristivost i primjereniju prezentaciju nematerijalnih kulturnih dobara.
- Poboljšati dostupnost kulturnih ustanova osobama ograničene pokretljivosti.
- Uključiti prateće sadržaje u osnovnu ponudu kulturno-turističkih programa s ciljem povećanja prihoda.
- Poticati uključenost kulturnih resursa u turističke aranžmane s ciljem povećanja turističkog poslovanja koje se temelji na kulturnim resursima.
- Kreirati kulturno-turističke programe koji su atraktivni širem regionalnom odnosno međunarodnom tržištu kako bi Hrvatska postala vidljivija kao kulturno-turistička destinacija odnosno kako bi se povećao prihod od kulturno-turističkih programa.

2. PODUZETNIŠTVO UTEMELJENO NA KULTURNOJ BAŠTINI

Obilježja stanja

Kulturna baština svojom raznolikošću, brojnošću, vrijednostima, značanjem i rasprostranjenošću predstavlja velik potencijal za razvoj poduzetništva, koje ima važnu ulogu za lokalni i nacionalni društveno-gospodarski razvoj (zapošljavanje, nova poduzeća, inovacije, prihodi zajednici, poticanje razvoja drugih gospodarskih i društvenih djelatnosti i dr.). Osim važnosti za gospodarski razvoj, poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini pridonosi stvaranju simboličkih vrijednosti i njegovanju identiteta. Ako se primjenjuju standardi i mjerila održivosti, ono postaje i ključan čimbenik održivog korištenja kulturne baštine jer osigurava dodatna financijska sredstva za zaštitu i očuvanje.

Poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini može se odrediti kao skupina onih djelatnosti čijim proizvodima i uslugama komercijalnu vrijednost daje kreativni rad utemeljen na poznavanju povijesti, umjetnosti i kulture. U pravilu se ne financiraju iz javnih izvora, na tržištu imaju svoje specifične potrošače, a pridonose stvaranju simboličkih vrijednosti i njegovanju identiteta.

Kao područja koja dobro pokrivaju kompleks poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini, mogu se izdvojiti: kulturne industrije (kreiranje i produkcija glazbe, umjetničkih predstava, obrta, književnosti, vizualne umjetnosti, izložaba, festivala, kao i izdavaštva, arhitekture, dizajna i dr.) i kulturni menadžment (istraživanje, planiranje, produkcija, organiziranje, vođenje kulturnih projekta, financiranje, marketing, promocija, informiranje te edukacija i osposobljavanja menadžera).

Procjenjuje se da za to poduzetništvo postoji velik razvojni potencijal s obzirom na bogatstvo i rasprostranjenost resursa (tj. kulturne baštine u Republici Hrvatskoj) te na veličinu tržišta, osobito s obzirom na broj inozemnih turista i razvijenost malog i srednjeg gospodarstva.

Resursi kulturne baštine neravnomjerno su raspoređeni. Više ih je u regijama s razvijenim turizmom, manje u poduzetničkim regijama. Sklonost poduzetništvu (poduzetnički duh) razvijeniji je u sjevernoj Hrvatskoj, u kojoj je poduzetništvo razvijenije nego u većini priobalnog područja, usprkos najvrednijoj i najbrojnijoj nacionalnoj kulturnoj baštini koja se tamo nalazi.

Tržište za proizvode i usluge koji se temelje na kulturnoj baštini ima velik, dosad neznatno iskorišten potencijal. Treba istaknuti da taj potencijal čine turisti, i to uglavnom inozemni, kojih je na godišnjoj razini oko 10 milijuna. Tome treba pribrojiti domaće tržište i dio tržišta susjednih zemalja. Kada je riječ o potencijalima tržišta, svakako treba spomenuti svjetsko tržište, koje je, pod pretpostavkom da su zadovoljeni potrebni uvjeti, itekako dohvatljivo i za hrvatske proizvode i usluge koji se temelje na kulturnoj baštini. Kao jedan od rijetkih uspješnih primjera može se navesti globalna produkcija i distribucija animiranog filma prema pripovijetkama I. Brlić-Mažuranić u produkciji male privatne tvrtke (Bulaja iz Zagreba) ili produkcija dalmatinskog klapskog pjevanja (Nenad Bach iz New Yorka) za američko, tj. svjetsko tržište.

Malo gospodarstvo najdinamičniji je dio gospodarstva Republike Hrvatske. Subjekti maloga gospodarstva (trgovačka društva) čine 99,5% ukupnog broja gospodarskih subjekata. Malo gospodarstvo zapošljava 66,3% ukupnog broja zaposlenih u hrvatskom gospodarstvu ili 618.841 osobu. Ono je jedan je od važnijih pokretača gospodarskog razvoja, potiče i poduzetničke sposobnosti, generira zapošljavanje i znatno pridonosi povećanju proizvodnje i izvoza. Trgovačka društva ostvaruju 53,6% ukupnog prihoda, 56,4% dobiti nakon oporezivanja i gotovo 40,8% direktnog izvoza.

Razvoj malog gospodarstva već se godinama potiče nizom mjera, ponajprije kroz nacionalni i druge programe (udruženja, lokalna i područna /regionalna/ samouprava i dr.) s ciljem uklanjanja administrativnih prepreka, izgradnje poduzetničkih zona, povećanja broja malih i srednjih poduzetnika, promjene strukture djelatnosti u korist proizvodnje, povećanja broja zaposlenih, osobito ciljanih skupina (mladi, žene), povećanja konkurentnosti ulaganjem u razvoj, obrazovanje i nove tehnologije te jačanja izvozne orijentacije.

Usprkos svemu tome poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini još uvijek ne prepoznaju dovoljno ni nadležna državna tijela i organizacije, ni poduzetnici, kao ni potporna poduzetnička infrastruktura kao razvojno zanimljivo i perspektivno područje, kako za malo i srednje gospodarstvo tako i za ukupni razvoj zemlje.

Mjere politike za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini ne postoje kao sustavna i cjelovita politika. Osobito nedostaju mjere za održivo korištenje kulturne baštine, dakle tako povezane i komplementarne mjere kojima bi se za kulturnu baštinu osiguravala zaštita uz istodobno poticanje njezina gospodarskog korištenja. Ne postoji koncept koji bi mogao poslužiti za interakciju tih dviju, ali i drugih komplementarnih sektorskih politika (npr. politika prostornog razvoja, regionalnog razvoja, ruralnog razvoja i dr.). Među razlozima za to su sektorski pristup u javnim politikama i nedovoljna međuresorska suradnja državnih tijela i drugih organizacija

Mjere tih politika – zato što su sektorske i fragmentarne, a ne cjelovite i sveobuhvatne, s ciljem jačanja održivog korištenja kulturne baštine – često sputavaju ili čak sprečavaju već i samu nakanu poduzetnika da ulažu u projekte utemeljene na korištenju kulturne baštine.

Kako ne postoji uvid o udjelu poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini u nacionalnom gospodarstvu (broj tvrtki, broj zaposlenih, udio u BDP-u, veličina ulaganja, prisutnost na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom tržištu i dr.), za sagledavanje stanja poslužili su raspoloživi programi potpora (nositelji, mjere i vrste poticaja za razvoj) i analizirani su neki razvojno i organizacijski zanimljivi projekti. Treba napomenuti da su takvi programi, mjere i navedeni primjeri indikator kojim se dobivaju tek obrisi stanja u poduzetništvu utemeljenom na kulturnoj baštini.

Premda javna politika za razvoj poduzetništva u Republici Hrvatskoj obuhvaća brojne i raznovrsne mjere podrške i pomoći za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini postoji vrlo malo ciljanih mjera. I to onakvih poticajnih mjera kakve bi odgovarale specifičnostima te vrste poduzetništva i održivog korištenja kulturne baštine.

Ipak, posljednjih nekoliko godina inicirane su neke poticajne mjere na razini tijela središnje države, područne (regionalne) i lokalne samouprave te poslovnih udruženja i nekih zaklada. Također, za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini poticajno djeluju projekti u sklopu pretpripravnih programa EU-a (IPA) pokrenuti proteklih nekoliko godina.

Na razini središnje države tek je u 2008. godini inicirana jedna od prvih ciljanih poticajnih mjera, naime Ministarstvo kulture i Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva pokrenuli su međuresorski projekt Poduzetništvo u kulturi. Glavni je cilj projekta poticanje poduzetništva u kulturi i promicanje kulturnih industrija i poduzetničkih projekata u kulturi. Projektom su osigurani važni poticaji. Tako su u pogledu statusa samostalni umjetnici i sve osobe koje se bave kulturnim industrijama stavljeni u ravnopravan položaj s poduzetnicima; osigurana su i bespovratna sredstva, ukupno 2 milijuna kuna, za financijsku potporu projektima u kulturi. Od prijavljena 464 projekta, prihvaćeno je njih 70. Pokazalo se da su program dobro prihvatili oni koji se bave poduzetništvom u kulturi, pa se planira njegov nastavak. Premda se provedba projekta prati uglavnom s aspekta zadovoljavanja formalnih

uvjeta, njegovi se rezultati i učinci ne vrednuju. Tako se gubi osnova za utvrđivanje stvarnog doprinosa održivom korištenju kulturne baštine, ali i za poboljšavanje poticajnih mjera.

Također, na razini središnje države prije par godina pokrenuto je nekoliko sličnih programa, koji dijelom uključuju korištenje kulturne baštine, npr. Program poticanja zaštite, restauracije i uključivanja u turizam tradicijske i prirodne baštine u turistički nerazvijenim područjima, Program poticanja razvoja tematskih turističkih itinerera u RH te Program poticanja kreiranja originalnih suvenira. Pokrenuli su ih Ministarstvo turizma i Ministarstvo kulture. Za sredstva tih programa, koja su u 2008. godini iznosila 15 milijuna kuna, natjecala su se 944 projekta, a izabrana su 443. Iz godine u godinu raste interes za spomenute poticaje, a rastu i sredstva. No, što se razvojnih rezultata tiče, ti poticaji nisu donijeli pomak prema dizajniranju i proizvodnji prepoznatljivih i kvalitetnih suvenira, što govori o svrsishodnosti i učinkovitosti tih programa, ali i potrebama njihova daljnjeg unapređivanja.

Osim tih mjera pojedinih ministarstava, programe poticaja poduzetništvu utemeljenom na korištenju kulturne baštine provode i poslovne zajednice, Hrvatska obrtnička komora i Hrvatska gospodarska komora.

Kroz svoje programe očuvanja majstorskih umijeća Hrvatska obrtnička komora pridonosi očuvanju autohtonih znanja i tradicionalnih vještina što je osnovica za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini. Tu je također dodjeljivanje posebnog znaka tradicijskim i umjetničkim proizvodima odnosno uslugama, što proizvođačima daje niz pogodnosti te potiče očuvanje, njegovanje i prepoznatljivost obilježja tradicijske kulture. Sve je više uspješnih projekata. Može se izdvojiti nekoliko primjera dobre prakse. U programu Obrtničke komore Krapinsko-zagorske županije djeluje Ceh za umjetničke i tradicijske obrte, koji u suradnji s gradskim vijećima Županije već tri godine provodi niz poticajnih mjera (oslobađanje tradicijskih, umjetničkih obrtnika od plaćanja raznih naknada, izdavanje i prezentacija kataloga tradicijskih i umjetničkih zanata, suradnja s medijima i dr.).

Hrvatska gospodarska komora prvenstveno u sklopu svojih promotivnih aktivnosti i kroz potporu organizaciji izložaba i drugih manifestacija daje doprinos razvoju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini

Na razini područne (regionalne) i lokalne samouprave neke županije, gradovi i općine, sami ili u suradnji s drugim organizacijama, provode različite programe poticaja (olakšice proizvođačima, organiziranje prigodnih manifestacija, promotivne aktivnosti i sl.) poduzetništvu utemeljenom na kulturnoj baštini. Za primjer mogu poslužiti Zagrebačka, Istarska i Osječko-baranjska županija. Tako Zagrebačka županija, u suradnji s Turističkom zajednicom, realizira natječaj "Košarica suvenira" kojim već pet godina podržava tradicijske obrtnike i umjetnike u obliku potpore za uređenje radionica i nabavu opreme. Osim toga neke županije, ne samo one u priobalnom nego i u kontinentalnom dijelu zemlje, u svojim razvojnim strategijama (regionalni operativni planovi) sve više prepoznaju, uz prirodnu baštinu, i onu kulturnu kao razvojni resurs te predviđaju i planiraju konkretne projekte održivog korištenja te baštine.

Podržavajuća poduzetnička infrastruktura višestruko je važna imaju li se u vidu sve posebnosti poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini i primjena načela njezina održivog korištenja. A te posebnosti zahtijevaju svestranu potporu, npr. savjetovanje, obrazovanje i osposobljavanje, upravljanje znanjem, tehnološku podršku, menadžment i drugo, koja će omogućiti da se informacije i znanje o kulturnoj baštini na najbolji način upotrijebe pri osmišljavanju, kreiranju i proizvodnji visoko kvalitetnih proizvoda i usluga. No, uloga te infrastrukture bila je u dosadašnjem razvoju takvog poduzetništva vrlo slaba. Osim regionalnih razvojnih agencija, gotovo nije bilo drugih organizacija koje bi mogle davati cjelovitu ili barem djelomičnu potporu.

Većina regionalnih razvojnih agencija danas ima iskustvo pripreme i provedbe projekata poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini, organiziranja stručne potpore, osobito mladim poduzetnicima, povezivanja s financijskim institucijama (*grant* sheme, inicijalno financiranje) te suradnje s drugim institucijama (razna ministarstva, fondovi, stručne ustanove i dr.) i stoga mogu uvelike pomoći razvoju održivog korištenja kulturne baštine.

Razvoju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini pridonose i programi, projekti i inicijative raznih strukovnih udruženja, npr. udruženja likovnih umjetnika, dizajnera, arhitekata, glazbenika, izdavača i drugih te brojnih udruga, predstavnika civilnog sektora. Ti su poticaji i programi tek neizravno i sporadično povezani s poduzetništvom i održivim korištenjem kulturne baštine. Dok su aktivnosti strukovnih udruženja prvenstveno usredotočene na procese i uvjete stvaralaštva, udruge su uglavnom posvećene čuvanju i njegovanju kulturne baštine, većinom nematerijalne. Postoje međutim i neki dobri primjeri, kao što su poticaji i podrška u produkciji vrhunske etnoglazbe (npr. produkcija istarske i međimurske etnoglazbe) ili izrada tradicijskih i umjetničkih autohtonih proizvoda (npr. udruga Hrvatski suvenir, proizvođači tradicijskih dječjih igračaka u Zagorju i dr.).

Program pretpristupnih fondova EU-a također je pridonio razvoju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini kroz mogućnosti financiranja projekata, osobito onih na načelima održivog razvoja. Takav je primjerice projekt u sklopu programa prekogranične suradnje CRAFT ATTRACT, koji su realizirali Muzeji Hrvatskog zagorja, Krapinsko-zagorska županija i tri slovenska partnera. Takvi projekti kroz konkretne poduzetničke pothvate potiču, motiviraju i osposobljavaju pojedince i lokalnu zajednicu za održivo korištenje kulturne baštine, dakle za inovativno korištenje uglavnom neiskorištenih lokalnih resursa. Oni ujedno povećavaju osposobljenost lokalnih aktera za identificiranje, pripremu i kandidiranje projekata na natječaje programa državnih organizacija, EU-a, međunarodnih organizacija, zaklada i privatnih ulagača, a time i za njihovu provedbu.

Osim pretpristupnih programa EU-a, poduzetnički projekti održivog korištenja kulturne baštine inicirani su kroz programe drugih međunarodnih organizacija (UNESCO, Svjetska banka i dr.).

Menadžment u kulturi, tj. u korištenju kulturne baštine i to kao poduzetnička aktivnost, još uvijek je u povojima. Danas u Hrvatskoj posluje tek nekoliko profesionalnih i specijaliziranih tvrtki za menadžment u održivom korištenju kulturne baštine. Djelovanje temelje na korištenju i stvaranju znanja i vještina iz područja kulture i kulturne baštine, njezine zaštite, kulturnog turizma, upravljačkih i organizacijskih sposobnosti za poslovanje na tržištu te sposobnostima za suradnju i partnerstvo s lokalnim zajednicama, umjetničkim, kulturnim i turističkim organizacijama i udrugama. Kao primjer "dobre prakse" može se spomenuti djelovanje tvrtke Muze iz Zagreba, koja već pet godina uspješno djeluje u izradi programa, planiranju, realizaciji i efikasnom upravljanju i promociji različitih projekata iz kulture i kulturnog turizma koji se osnivaju na kulturnoj baštini. No, kao i u kulturnim industrijama, riječ je prije o "samoniklim" pojedinačnim uspješnim inicijativama i pothvatima nego o rezultatu osmišljenih mjera i sustavne potpore.

Dakako, može se pretpostaviti da je broj tvrtki i osoba koje se bave nekim oblikom menadžmenta u korištenju kulturne baštine ipak mnogo veći. Na to upućuju brojne manifestacije, osobito one vezane za nematerijalnu kulturnu baštinu i one u kulturnom turizmu te različiti proizvodi i usluge koji se temelje na kulturnoj baštini, a za čiju su produkciju potrebne sve one aktivnosti, od osmišljavanja i planiranja do financiranja, izvedbe i prodaje, koje čine menadžment. Bitno je međutim to što se time te tvrtke i osobe uglavnom bave sporadično. To nije njihova osnovna poslovna djelatnost i prvenstveno su usredotočeni

na komercijalizaciju svojih proizvoda i usluga, dakle zaradu, a malo na zaštitu i očuvanje resursa koje koriste, tj. kulturne baštine.

O tome da je kulturni menadžment slabo razvijen govori i to što još uvijek ima vrlo malo *brendova* koji se zasnivaju na kulturnoj baštini i što je vrlo mala dinamika novih i inovativnih proizvoda i usluga, usprkos dosadašnjem rastu tržišta, prvenstveno kroz turizam, ali i domaću potrošnju.

Premda danas u Hrvatskoj postoje brojni i raznovrsni programi za razvoj poduzetništva (financijske sheme, savjetodavna pomoć, promocija i dr.), od onih na razini središnje države, lokalne i područne (regionalne) samouprave, poduzetničkih asocijacija (komore, udruge, društva i dr.) do posebnih financijskih institucija (posebni programi banaka, *venture fund capital*), gotovo nema programa koji bi stimulirali i pomagali kulturni menadžment vezan uz korištenje kulturne baštine.

Uza sve to, nema odgovarajuće edukacije i osposobljavanja za menadžment u korištenju kulturne baštine. Zanimljivo, s jedne strane postoji niz kvalitetnih obrazovnih institucija za stjecanje kompetencija za istraživanje, zaštitu i očuvanje kulturne baštine, postoje i dobre poslovne škole, ali nema institucije ni multidisciplinarnih programa koji bi omogućili kvalitetno stjecanje znanja, vještina i ponašanja za menadžment u održivom korištenju kulturne baštine.

Opća ocjena stanja u razvoju poduzetništva utemeljenog u kulturi jest da je usprkos pokrenutim programima i mjerama poticanja, početnim dobrim rezultatima, podršci niza organizacija na različitim razinama, od državne do lokalne i civilnog društva, uspješnim primjerima poduzetničkih pothvata koji su se potvrdili i na globalnom tržištu, još daleko ispod mogućnosti koje nacionalna kulturna baština pruža kao razvojni potencijal za održivo korištenje.

Problemi održivog razvoja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini

- Zbog sektorskog pristupa javnim politikama nema potrebne međuresorske suradnje pri koncipiranju, izradi i provedbi održivog korištenja kulturne baštine.
- Nepovezanost mjera zaštite i očuvanja kulturne baštine s mjerama poticanja njezina korištenja na načelima održivosti.
- Nedovoljna financijska sredstva za nastavak i daljnji razvoj započetih projekata s uspješnim rezultatima (projekata koje su pokrenula neka ministarstva, županije i jedinice lokalne samouprave, komore, civilni sektor i dr.).
- Nepostojanje posebnih financijskih institucija koje bi financirale projekte održivog korištenja kulturne baštine (poput Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost).
- Izostanak sustavnog evidentiranja te pomanjkanje sustavne potpore svim oblicima kulturnih industrija na središnjoj i regionalnoj razini.
- Nedovoljno razvijen menadžment u kulturi u smislu ključne potpore daljnjem razvoju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Nedovoljno jasni kriterij za ocjenjivanje prijave projekata na natječaje za poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini.
- Nedovoljna osposobljenost za pripremu i upravljanje projektima poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Nedovoljan protok informacija o svim domaćim i inozemnim natjecajima za projekte i druge izvore financiranja na koje se mogu prijavljivati gradovi,

županije, županijske razvojne agencije, udruge, strukovna udruženja, poduzetnici, tradicijski obrtnici i umjetnici te drugi korisnici.

- Nedovoljna ulaganja u ljudske resurse, razvoj novih vještina te korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije za potrebe daljnjeg razvoja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Nedostatak analiza o poduzetništvu utemeljenom na kulturnoj baštini kao i prijenosa i promocije uspješnih iskustva i inicijativa (*benchmarking*).
- Gubljenje znanja i vještina proizvodnje autohtonih i tradicijskih proizvoda te nezainteresiranost mladih za aktivno uključivanje u prijenos znanja s generacije na generaciju.
- Nedovoljna uključenost civilnog sektora, što podrazumijeva izostanak korištenja značajnog potencijala za daljnji razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Nedovoljno razvijena svijest na svim razinama o mogućnostima poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini, o njegovu razvojnom potencijalu i važnosti za zaštitu i očuvanje kulturne baštine.

Potrebe radi unapređenja održivog razvoja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini

- Poboljšati međuresornu suradnju pri oblikovanju i provedbi politike poduzetništva utemeljenog na održivom korištenju kulturne baštine.
- Jačati menadžment u kulturi, tj. u korištenju kulturne baštine.
- U Ministarstvu kulture uspostaviti i osposobiti ustrojstvenu jedinicu za fondove EU-a i druge međunarodne izvore za projekte poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Realizirati *grant* sheme za poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini u okviru IPA programa za regionalnu konkurentnost u svrhu nastavka i daljnjeg razvoja projekta Poduzetništvo u kulturi, uz osiguravanje uvećanih izdvajanja i njihovo preusmjerenje iz općih u namjenske potpore.
- Osigurati veća financijska sredstva za potrebe nastavka i daljnjeg razvoja pokrenutih programa i inicijativa koje podupiru poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini.
- Uvesti sustavno vrednovanje učinaka realiziranih projekata koji potiču poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini radi njihova stalnog unapređivanja i što učinkovitije realizacije budućih projekata/programa.
- Uvesti i kontinuirano realizirati sustavno praćenje i potporu daljnjem razvoju svih oblika poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.
- Osigurati stalan i adekvatan protok informacija o relevantnim izvorima financiranja vezano uz poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini svim potencijalnim korisnicima (gradovi, županije, komore, županijske razvojne agencije, udruge, individualni korisnici).
- Jačati znanja i vještine na svim razinama vezano uz pripremu i realizaciju projekata financiranih domaćim i inozemnim (EU i dr.) izvorima financiranja.
- Jačati poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini na regionalnoj razini (poticati uključivanje županijskih regionalnih razvojnih agencija u aktivnosti vezane za PZKB, jačati međuzupanijsku suradnju te sudjelovanje u projektima prekogranične suradnje EU-a).
- Intenzivnije podržati uključivanje civilnog sektora u inicijative, aktivnosti i projekte vezano uz poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini.

- Osmisliti i provesti sustavnu javnu promociju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini u svrhu promicanja njegova daljnjeg razvoja i doprinosa očuvanju i gospodarskom korištenju kulturne baštine.

IV. VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI

Vizija očuvanja, zaštite i gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske glasi:

Kulturna baština temelj je očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta te kulturnog razvitka i održivog gospodarskog razvoja Republike Hrvatske.

Tri su strateška cilja očuvanja, zaštite i gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske:

- 1. POVEĆATI EFIKASNOST I USPJEŠNOST POLITIKE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE RADI NJEZINA ODRŽIVOG KORIŠTENJA.**
- 2. POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA KULTURNE BAŠTINE.**
- 3. PODIZATI RAZINU SVIJESTI POJEDINACA I ZAJEDNICE O VAŽNOSTI KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVOM KORIŠTENJU KULTURNE BAŠTINE.**

Strateški cilj 1.

POVEĆATI EFIKASNOST I USPJEŠNOST POLITIKE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE RADI NJEZINA ODRŽIVOG KORIŠTENJA

Politika zaštite i očuvanja kulturne baštine uglavnom je usmjerena na to da prepozna, registrira, obnovi (restaurira i konzervira) i čuva kulturna dobra te da ih predstavi javnosti. Ciljevi, mjere i organizacija usredotočeni su prvenstveno na funkcije zaštite i očuvanja. Pritom se kulturna baština u cjelini, ali i kulturna dobra, gotovo ne percipiraju kao važan razvojni potencijal, kao resurs za gospodarski i svekoliki razvoj ne samo lokalnih zajednica i regija, nego i države u cjelini. S druge strane, pri gospodarskom, društvenom i duhovnom korištenju kulturne baštine za sada dominiraju interesi različitih korisnika bez dovoljne senzibiliziranosti i odgovornosti za njezino očuvanje i zaštitu.

Zbog toga se definiranjem i ostvarivanjem tog cilja želi prevladati bipolarna struktura u kojoj je na jednoj strani zaštita, a na drugoj korištenje kulturne baštine. Smisao ostvarenja ovog cilja jest da se aktivnosti u zaštiti i korištenju kulturne baštine sagledavaju cjelovito i u interakciji, ne partikularno i sektorski. To znači da treba stvoriti uvjete da se prihvate i ostvaruju svi oni oblici korištenja koji ni na koji način ne ugrožavaju kulturnu baštinu, nego pridonose njezinu očuvanju i dostupnosti. Istodobno, to znači da se ne smije sputavati i onemogućivati korištenje kulturnih dobara i kulturne baštine u cjelini na održiv način kroz uobičajene i nove, inovativne forme.

U skladu s tim ovaj cilj određuje, pokreće i osnažuje sve one aktivnosti koje će poboljšati pravne propise i regulativu, uspostaviti sustav planiranja i upravljanja, povećavati znanja, vještine i motiviranost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine te unaprijediti organizaciju i uvjete rada cjelokupne službe (sustava) zaštite kulturne baštine.

Taj cilj u skladu je sa smjernicama i ciljevima definiranim nacionalnim strateškim dokumentima i programima Republike Hrvatske, sektorskim strategijama i programima

relevantnim za kulturnu baštinu (Strategija razvoja kulturnog turizma, Programi razvoja malog gospodarstva), županijskim razvojnim strategijama (ROP) te Operativnim programima za pretpriступne i strukturne fondove EU-a.

Strateški cilj 2.
POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA
KULTURNE BAŠTINE

Realizacija tog strateškog cilja podrazumijeva da sve aktivnosti usmjerene na povećanje prihoda i drugih koristi temeljem korištenja kulturne baštine imaju kao osnovnu komponentu održivost. Zaštita i očuvanje kulturne baštine preduvjeti su za njezino gospodarsko korištenje koje pridonosi razvoju u drugim područjima, ponajprije daljnjem razvoju malog gospodarstva, razvoju kulturnog turizma te jačanju kulturnog menadžmenta.

Na važnost tog strateškog cilja upućuju i recentne procjene da će se znatan dio bogatstva razvijenijih zemalja narednih desetljeća generirati upravo u područjima koje obuhvaća poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini, a koje uključuje kulturne industrije, kulturni turizam i kulturni menadžment. Također, predviđanja Svjetske turističke organizacije pokazuju sve veći rast kulturnog turizma u svijetu. Procjenjuje se da će do 2020. godine prosječna godišnja stopa rasta kulturnog turizma biti do 15 posto.

Stoga je i u Hrvatskoj, uz zaštitu i očuvanje kulturne baštine, nužna naglašenija usredotočenost na njezino gospodarsko korištenje, koje prvenstveno dolazi do izražaja u poticanju razvoja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini te osiguravanju porasta proizvoda zasnovanih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost. To se može realizirati razvojem novih posebnih programa potpore poduzetničkim projektima utemeljenim na kulturnoj baštini te njihovim korištenjem u funkciji njezina promoviranja u Hrvatskoj i svijetu. Realizacija će biti moguća kroz primjenu cijelog niza aktivnosti, među kojima valja istaknuti: uklanjanje prepreka za pokretanje poduzetničkih pothvata; edukaciju i osposobljavanje; povezivanje i suradnju svih uključenih institucija na svim razinama; poticanje razvoja poduzetništva utemeljenog na klasterima i na stvaranju inovativnih proizvoda utemeljenih na kulturnoj baštini.

Strateški cilj 3.
PODIZATI RAZINU SVIJESTI POJEDINACA I ZAJEDNICE O VAŽNOSTI
KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVOM KORIŠTENJU KULTURNE BAŠTINE

Kulturna baština temelj je identiteta zajednica, koje je kontinuirano baštine. U vrijeme globalizacije, koja donosi opasnost uniformnosti kultura, očuvanje posebne lokalne/regionalne/nacionalne baštine predstavlja temelj očuvanja kulturne raznolikosti. Dosadašnja iskustva pokazala su da su mnogi objekti baštine u Hrvatskoj još uvijek nezaštićeni odnosno da propadaju jer je i razina svijesti građana o važnosti kulturne baštine za društvo još uvijek relativno niska. Često svijest o važnosti baštine raste s njezinom gospodarskom valorizacijom. Poticanje održivog korištenja na taj način podizat će razinu svijesti o važnosti baštine i posredno utjecati na njezino očuvanje. Tim će se ciljem nastojati obuhvatiti što šira javnost, koja bi trebala postati aktivan dionik u procesima očuvanja, zaštite i gospodarskog korištenja kulturne baštine. Obuhvat cilja odnosi se na obrazovne i promotivne mjere i aktivnosti kojima se želi postići bolja informiranost, ali i znanje. Ovo ne uključuje samo znanja o pojedinim kulturnim dobrima, nego i znanja o njihovoj društvenoj korisnosti te mogućnostima njihovog korištenja u razvoju lokalne i šire zajednice.

V. STRATEŠKI CILJEVI I POSEBNI CILJEVI

Strateški cilj 1.

POVEĆATI EFIKASNOST I USPJEŠNOST POLITIKE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE RADI NJEZINA ODRŽIVOG KORIŠTENJA

Posebni cilj 1.1.

Unaprijediti pravni okvir za zaštitu i očuvanje te održivo korištenje kulturne baštine i osigurati učinkovitu provedbu propisa.

Posebni cilj 1.2.

Razviti i primijeniti sustav planiranja i upravljanja u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine.

Posebni cilj 1.3.

Povećati znanja, vještine i motiviranost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.

Posebni cilj 1.4.

Poboljšati organizaciju i uvjete rada službe zaštite kulturne baštine.

Posebni cilj 1.1.

Unaprijediti pravni okvir za zaštitu i očuvanje te održivo korištenje kulturne baštine i osigurati učinkovitu provedbu propisa.

Namjera je realizacijom tog cilja poboljšati pravni okvir i regulativu za rast učinkovitosti i djelotvornosti zaštite i očuvanja pojedinih dijelova kulturne baštine i to u uvjetima njezina sve većeg gospodarskog, društvenog i duhovnog korištenja na načelima održivosti. Na važnost tog cilja upozorava niz problema koji danas otežavaju, čak onemogućavaju provedbu zaštite kulturne baštine, a posljedično onemogućuju i njezino održivo korištenje.

Stoga su glavne aktivnosti kojima se žele provesti promjene i ostvariti taj cilj sljedeće: regulirati vlasnička prava i odnose vezane uz kulturnu baštinu; uskladiti i dopuniti zakonsku regulativu za održivo korištenje kulturne baštine; pojednostavniti regulativu, procese, postupke i organizaciju za sve aktivnosti u zaštiti i održivom korištenju kulturne baštine; regulirati obvezne kriterije/uvjete za stručno obavljanje poslova u očuvanju, zaštiti i održivom korištenju pojedinih dijelova kulturne baštine.

Posebni cilj 1.2.

Razviti i primijeniti sustav planiranja i upravljanja u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine

Tim ciljem želi se uvesti sustav planiranja kojim bi se sve aktivnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine i njezina korištenja uvele u sva nadležna tijela i organizacije na razini središnje države te područne (regionalne) i lokalne samouprave. Drugim riječima, planovi bi, osim zaštite i očuvanja kulturne baštine (tj. utvrđivanja koje aktivnosti, kojim redoslijedom i kada treba provesti, na kojim kulturnim dobrima, kojim sredstvima, tko su nositelji i izvršitelji

i sl.), trebali sadržavati mogućnosti odnosno uvjete korištenja - koja se kulturna dobra mogu koristiti i za što, za koje svrhe, pod kojim uvjetima, uz kakvu naknadu, tko ih može koristiti u kojem razdoblju i sl.

Tako se uspostavlja integralan proces i standardiziraju postupci povezivanja zaštite i korištenja ukupne nacionalne kulturne baštine te osigurava učinkovita i djelotvornija provedba i financiranje, omogućuje transparentnost pri određivanju prioriteta i donošenju odluka i pridonosi jačanju partnerstva, uključivanju lokalne zajednice i drugih dionika. Planovi su pretpostavka za pribavljanje dodatnih financijskih sredstava iz drugih izvora, poput sredstava iz razvojnih programa državnih institucija Republike Hrvatske i programa pretprijetnih, a kasnije strukturnih fondova EU-a, zaklada i drugih izvora. Planovi su osim toga osnova za proaktivno djelovanje u zaštiti i očuvanju kulturne baštine, za prevenciju, nadzor i kontrolu.

Sustav planiranja obuhvaća i planove upravljanja kulturnim dobrima. Planovi su osobito važni u onim slučajevima i za ona kulturna dobra koja se smiju koristiti ograničeno i pod određenim uvjetima.

Za ostvarivanje cilja ključno je provesti sljedeće aktivnosti: unaprijediti INDOK sustav, koji će obuhvatiti ukupnu kulturnu baštinu, njezinu zaštitu, očuvanje i održivo korištenje; osigurati da nositelji/korisnici prijavljuju kulturnu baštinu; osigurati javnosti stalnu dostupnost podataka o kulturnoj baštini; povećati ulogu, odgovornost i podršku regionalnih i lokalnih zajednica u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine; te obvezati nositelje/vlasnike postojećih i potencijalnih kulturnih dobara na planiranje zaštite, očuvanje i održivo korištenje kulturne baštine.

Posebni cilj 1.3.

Povećati znanja, vještine i motiviranost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja

Za učinkovitu i uspješnu zaštitu te očuvanje kulturne baštine potrebno je osigurati stalno usavršavanje, stjecanje znanja i vještina te usvajanje poželjnog ponašanja (motiviranost, opredijeljenost, volja, odgovornost i dr.) u što trebaju biti uključeni svi sudionici nadležnih tijela i ustanova kao i dionici (predstavnici javnosti i svih zainteresiranih) lokalnih i regionalnih zajednica. To je osobito važno ima li se na umu da dio nacionalne kulturne baštine još nije pod zaštitom, a da se broj i raznovrsnost načina njezina ugrožavanja povećavaju. Uz to, brz razvoj novih tehnologija, postupaka, opreme i materijala koji se primjenjuju u zaštiti i očuvanju također zahtijeva stalnu edukaciju i stručno usavršavanje.

Nadalje, sve je izraženiji pritisak poslovnih subjekata za komercijalno korištenje kulturne baštine kroz nove, često inovativne, ali i potencijalno invazivne oblike, pri čemu zarada i drugi interesi marginaliziraju ili eliminiraju održivost, zaštitu i očuvanje. Budući da je briga o kulturnoj baštini većine sudionika usmjerena na zaštitu i očuvanje, nisu dovoljno obaviješteni o tome na koje se načine baština iskorištava pa stoga ne znaju ni kako na to odgovoriti primjerenim mjerama zaštite.

Postavljanjem ovog cilja želi se stoga: povećati i proširiti edukaciju i osposobljavanje svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine (u Ministarstvu kulture i drugim državnim tijelima i stručnim organizacijama i ustanovama); uvesti nova područja edukacije i osposobljavanja radi njezina održivog korištenja (multidisciplinarnost, strateško promišljanje, holistički pristup, održivi razvoj, javno dobro, *knowledge management*, prijenos dobre prakse i dr.); osigurati provjeravanje znanja i vještina svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja; inovirati i osnažiti edukaciju i trening za povećanje

broja licenciranih izvođača radova na kulturnoj baštini i za povećanje izvrsnosti drugih izvođača; poboljšati motiviranost, zalaganje i odgovornost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine (napredovanje, karijera, plaće, usavršavanje, ugled i dr.).

Posebni cilj 1.4.

Poboljšati organizaciju i uvjete rada službe zaštite kulturne baštine

Postizanje učinkovite zaštite i očuvanja kulturne baštine zahtijeva primjereno organiziranje službe zaštite u sve složenijem i kompliciranijem okruženju i uvjetima sve većih pritisaka na kulturnu baštinu. To podrazumijeva jačanje kapaciteta za upravljanje unutar službe, za stručne poslove, unapređenje suradnje i koordinacije između Ministarstva kulture i konzervatorskih odjela, između pojedinih konzervatorskih odjela te između konzervatorskih odjela i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Isto tako nužno je poboljšati uvjete rada službe zaštite kulturne baštine.

Strateški cilj 2.

POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA KULTURNE BAŠTINE

Posebni cilj 2.1.

Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje uključuje kulturne industrije, kulturni turizam i kulturni menadžment.

Posebni cilj 2.2.

Osigurati porast proizvoda zasnovanih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.

Posebni cilj 2.3.

Povećati i produbiti edukaciju za razvoj proizvoda za vlasnike i nositelje kulturne baštine.

Posebni cilj 2.1.

Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje uključuje kulturne industrije, kulturni turizam i kulturni menadžment

U Hrvatskoj još uvijek postoji niz prepreka za pokretanje poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje je nužno ukloniti i stvoriti uvjete za njegovu bržu i jednostavniju realizaciju. U protekle tri godine pokrenut je niz programa, projekata i inicijativa na središnjoj, ali i županijskoj i lokalnoj razini, kojima se izravno ili neizravno podupire poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini, koje je neophodno nastaviti i unapređivati, ali i razvijati nove.

Da bi se taj posebni cilj mogao postići, potrebna je također kontinuirana edukacija i osposobljavanje poduzetnika u ovom području, ali i kulturnih, turističkih i drugih radnika koji ih podupiru ili s njima surađuju u realizaciji poduzetničkih pothvata. Ostvarenje cilja olakšat će i izrada baze projekata, radi daljnjeg razvoja kulturnih industrija i kulturnog turizma te jačanja kulturnog menadžmenta, dakle jačanja poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini.

Baza će ujedno olakšati kandidiranje razvojnih projekata za domaće fondove, fondove EU-a i druge izvore financiranja. Konačno, s obzirom na to da u javnosti nije dovoljno prepoznat značaj i razvojni potencijal poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini, neophodno je jačati javnu promociju te ulagati u proizvode kulturnih industrija, kulturnog turizma i kulturnog menadžmenta putem raznih uobičajenih i inovativnih oblika.

Posebni cilj 2.2.

Osigurati porast proizvoda zasnovanih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.

Budući da se u Hrvatskoj još uvijek ostvaruju relativno niski prihodi od proizvoda i usluga zasnovanih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost, realizacija tog posebnog cilja postići će se kroz podršku razvoju klastera, inovativnih, kreativnih i konkurentnih proizvoda utemeljenih na kulturnoj baštini te pretvaranjem što većeg broja kulturnih resursa u kulturne atrakcije. To posljednje postići će se prvenstveno poboljšanjem dostupnosti kulturnih atrakcija te razvojem komunalne i druge potrebne podržavajuće infrastrukture.

Taj posebni cilj moći će se ostvariti u uvjetima jačanja trenutačno slabe unutarsektorske, kao i međusektorske suradnje u proizvodnji i razvoju proizvoda kulturnih industrija, kulturnog turizma i drugih proizvoda u sklopu destinacijskog menadžmenta. Posebni cilj postići će se povećanjem vidljivosti kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu, a to se može ostvariti boljim informiranjem, zagovaranjem, lobiranjem i promocijom

Posebni cilj 2.3.

Povećati i produbiti edukaciju za razvoj proizvoda za vlasnike i nositelje kulturne baštine.

Znanja nositelja/korisnika kulturne baštine o mogućnostima održivog korištenja i gospodarskog korištenja kulturne baštine nisu dovoljna. Uključivanjem kolegija za održivo korištenje kulturne baštine u obrazovne programe visokoškolskih institucija postići će se integracija te teme u postojeće struke (restauratori, ekonomisti, etnolozi, arheolozi, povjesničari umjetnosti, turistički djelatnici itd.). Tako će se potaknuti stjecanje znanja za nositelje/korisnike kulturne baštine te razvoj novih obrazovnih profila za stručnjake i poslovne ljude uključene u održivo korištenje kulturne baštine. Nositelje/korisnike kulturne baštine potrebno je obrazovati kako bi se potaknulo i omogućilo da se što više kulturnih resursa pretvori u kulturne atrakcije. Taj je posebni cilj u skladu s trećim prioritetom u Strategiji razvoja kulturnog turizma RH, kojim se predviđa podizanje stupnja znanja i vještina kulturnih i turističkih radnika potrebnih za razvoj kvalitetnih kulturnih turističkih proizvoda .

Strateški cilj 3.

PODIZATI RAZINU SVIJEŠTI POJEDINACA I ZAJEDNICE O VAŽNOSTI KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVOM KORIŠTENJU KULTURNE BAŠTINE.

Posebni cilj 3.1.

Poboljšati kvalitetu i proširiti formalno i neformalno obrazovanje o važnosti kulturne baštine, njezinu očuvanju i zaštiti te održivom korištenju.

Posebni cilj 3.2.

Povećati vidljivost kulturne baštine u društvu putem promotivnih aktivnosti.

Posebni cilj 3.1

Poboljšati kvalitetu i proširiti formalno i neformalno obrazovanje o važnosti kulturne baštine, njezinu očuvanju i zaštiti te održivom korištenju.

Osnovnoškolsko obrazovanje pruža osnovna znanja o kulturnoj baštini, ali je nedovoljno jer ne uključuje razvijanje posebnih znanja koja bi dugoročno povećala svijest o važnosti baštine odnosno znanje o njezinu održivom korištenju. Neformalna je edukacija sporadična i prepuštena inicijativi pojedinih dionika, koji nisu međusobno koordinirani. Kako bi se što šira ciljana publika obrazovala na tu temu, potrebno je uvesti koordinirane programe u obrazovne kurikulume već od predškolske dobi, a na razini neformalnog obrazovanja poticati civilno društvo na snažnije uključivanje u takve aktivnosti te međusobnu koordinaciju. Uspostavljanjem i razvojem info centara o kulturnoj baštini u lokalnim zajednicama postići će se informiranost, a posredno i veće znanje o samoj baštini. U pogledu razvijanja konkretnih projekata održivog korištenja baštine, potrebno je provoditi obrazovanje lokalnih vlasti o koristi kulturne baštine za razvoj lokalne zajednice.

Posebni cilj 3.2

Povećati vidljivost kulturne baštine u društvu putem promotivnih aktivnosti.

Kulturna se baština u javnosti često doživljava kao statičan izraz kulture, a to potvrđuje i medijsko praćenje te teme. Mediji se njome ne bave u većem opsegu, a dosadašnja promidžba kulturne baštine putem medija koristila se programima osmišljenim za uzak krug specijalizirane publike i nije dopirala do šire javnosti. Stoga se tim posebnim ciljem želi postići promjena takve percepcije kulturne baštine osmišljavanjem zabavnih i privlačnih medijskih i drugih kampanja o potrebi zaštite, očuvanja i održivog korištenja kulturne baštine. Primjeri takvih kampanja poznati su u svijetu (npr. promidžba australske kulture s Nicole Kidman i Elle MacPherson ili britanska serija *Lovejoy*). Osim toga, potrebno je jačati zagovaranje i lobiranje za kulturnu baštinu: od stručnjaka za baštinu, regionalnih i lokalnih zajednica te civilnog društva očekuju se pojačane aktivnosti promocije i prezentacije kulturne baštine kako prema donositeljima odluka tako i prema široj javnosti.

VI. MJERE ZA OSTVARIVANJE POSEBNI H I STRATEŠKIH CILJEVA

Strateški cilj 1.
POVEĆATI EFIKASNOST I USPJEŠNOST POLITIKE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE RADI NJEZINA ODRŽIVOG KORIŠTENJA.

Posebni cilj 1.1.

Unaprijediti pravni okvir za zaštitu i očuvanje te održivo korištenje kulturne baštine te osigurati učinkovitu provedbu propisa.

Mjere

- 1.1.1. Utvrditi i rješavati vlasničke odnose vezano uz kulturnu baštinu.
- 1.1.2. Pratiti suvremene tijekove i uskladiti zakonsku regulativu s potrebama i tendencijama u kulturnoj baštini.
- 1.1.3. Ubrzati postupke i poboljšati organizaciju za povećanje održivog korištenja kulturne baštine i stvaranje novih mogućnosti i oblika korištenja.
- 1.1.4. Razvijati mehanizme provedbe propisa jačanjem zakonodavnih i institucionalnih kapaciteta, obrazovanjem, informiranjem.
- 1.1.5. Unaprijediti rad inspeksijskih službi.

Posebni cilj 1.2.

Razviti i primijeniti sustav planiranja i upravljanja u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine.

Mjere

- 1.2.1. Unaprijediti INDOK kako bi se sustavom utemeljenim na suvremenoj IKT obuhvatila sveukupna kulturna baština te poboljšala njezina zaštita i očuvanje te povećale mogućnosti za njezino održivo korištenje.
- 1.2.2. Utvrditi ugroženost kulturne baštine, posebno s obzirom na njezino korištenje.
- 1.2.3. Provesti reviziju dobara upisanih u Registar kulturnih dobara.
- 1.2.4. Uspostaviti sustav praćenja ugroženosti kulturne baštine osobito s obzirom na njezino korištenje.
- 1.2.5. Vrednovati kulturnu baštinu i mogućnosti za njezino održivo korištenje (uspostaviti kriterije za vrednovanje i postupke).
- 1.2.6. Poticati interes nositelja/korisnika kulturne baštine za upis u Registar kulturnih dobara.
- 1.2.7. Ubrzati donošenje planova upravljanja za pojedine vrste kulturne baštine
- 1.2.8. Intenzivirati donošenje prostornih planova za pojedine vrste nepokretne baštine (graditeljska, arheološka i dr.).
- 1.2.9. Ugraditi u planove i programe vezane uz korištenje kulturne baštine mjere njezine zaštite i očuvanja.
- 1.2.10. Osigurati javnosti stalnu dostupnost podataka o kulturnoj baštini
- 1.2.11. Povećati ulogu i podršku jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine.

Posebni cilj 1.3.

Poboljšati financiranje zaštite i očuvanja te održivog korištenja kulturne baštine.

Mjere

- 1.3.1. Unaprijediti mehanizme financiranja koji će optimalnim kombiniranjem proračunskih sredstava i prihoda ostvarenog na tržištu te sredstava iz drugih izvora osigurati učinkovito i uspješno održivo korištenje kulturne baštine.
- 1.3.2. Razviti i učinkovito primijeniti sustav dugoročnih koncesija za održivo korištenje kulturne baštine.
- 1.3.3. Uvesti kulturnu rentu i osigurati namjensko korištenje sredstava za zaštitu kulturnih dobara, za poticanje održivog gospodarskog korištenja tih dobara.
- 1.3.4. Osigurati mehanizam, na državnoj i lokalnoj razini, za pripremu i sufinanciranje projekata za održivo korištenje kulturne baštine koji se financiraju iz fondova EU-a.
- 1.3.5. Uvesti sustav planiranja, prioritiziranja i odabira projekata i povezati ga s proračunskim planiranjem na državnoj i područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini.
- 1.3.6. Osnovati zakladu za zaštitu i čuvanje te održivo korištenje kulturne baštine Republike Hrvatske.

Posebni cilj 1.4.

Povećati znanja, vještine i motiviranost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.

Mjere

- 1.4.1. Povećati i proširiti edukaciju i osposobljavanje svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.
- 1.4.2. Inovirati i osnažiti edukaciju i trening za povećanje broja i izvrsnosti licenciranih izvođača radova na kulturnoj baštini i drugih izvođača.
- 1.4.3. Poboljšati motiviranost i zalaganje svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.

Posebni cilj 1.5.

Poboljšati organizaciju i uvjete rada službe zaštite kulturne baštine.

Mjere

- 1.5.1. Poboljšati tehničku opremljenost djelatnosti službe zaštite kulturne baštine.
- 1.5.2. Poboljšati organizaciju i uvjete rada svih sudionika zaštite kulturne baštine (zaštita na radu, prostorni uvjeti, komunikacija i dr.).
- 1.5.3. Uvesti primjerenu organizaciju konzervatorske djelatnosti u kojoj su razgraničene upravne i stručne funkcije kroz jedinstvenu službu zaštite
- 1.5.4. Poboljšati organizaciju konzervatorsko-restauratorske djelatnosti kako bi se standardizirala kvaliteta izvedbe i unaprijedila djelatnost.

Strateški cilj 2.
POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA
KULTURNE BAŠTINE

Posebni cilj 2.1.

Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje uključuje kulturne industrije, kulturni turizam i kulturni menadžment.

Mjere

- 2.1.1. Jačati promociju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini** (*promocija proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma, te jačanje kulturnog menadžmenta*).
- 2.1.2. Smanjiti i ukloniti prepreke za pokretanje poduzetničkih pothvata zasnovanih na kulturnoj baštini** (*stvaranje/promjena uvjeta, načina regulacije i dr. u svrhu poticanja korištenja kulturne baštine za proizvodnju i razvoj proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma te jačanja kulturnog menadžmenta*).
- 2.1.3. Educirati i osposobljavati poduzetnike, kulturne i turističke radnike za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini** (*edukacija u svrhu promoviranja proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma, kao i u svrhu jačanja kulturnog menadžmenta*).
- 2.1.4. Nastaviti postojeće i kreirati nove vladine i druge programe usmjerene na razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini** (*potpora postojećim i razvoj novih programa usmjerenih na promoviranje proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma, kao i programa za jačanje kulturnog menadžmenta*).
- 2.1.4. Izraditi baze projekata radi razvoja proizvoda kulturnih industrija, kulturnog turizma i jačanja kulturnog menadžmenta te provesti njihovo umrežavanje s drugim bazama radi kandidiranja razvojnih projekata za domaće fondove, fondove EU-a i druge izvore financiranja.**

Posebni cilj 2.2.

Osigurati porast proizvoda zasnovanih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.

Mjere

- 2.2.1. Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na klasterima** (*sufinanciranjem troškova razvoja klastera, edukacijom klaster menadžera, dodatnom financijskom podrškom kreativnim klasterima, onima koji ulažu u I&R i IKT i dr.*).
- 2.2.2. Poticati unutarsektorsko i međusektorsko povezivanje u proizvodnji i razvoju proizvoda kulturnih industrija, kulturnog turizma i drugih proizvoda u sklopu destinacijskog menadžmenta** (*turistička destinacija*).
- 2.2.3. Poticati inovativne, kreativne i konkurentne proizvode utemeljene na kulturnoj baštini** (*posebne potpore istraživanju i razvoju, upotrebi novih tehnologija, upotrebi IKT-ja, umrežavanju i dr.*).
- 2.2.4. Pretvoriti što više kulturnih resursa u kulturne atrakcije** (*poboljšati dostupnost, komunalnu i drugu infrastrukturu, ulaganja javnog sektora, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i države i dr.*).

- 2.2.5. Unaprijediti mehanizme za financiranje proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.
- 2.2.6. Osnažiti potporu jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave razvoju i porastu proizvoda i usluga zasnovanih na kulturnoj baštini.
- 2.2.7. Osigurati učinkovitu zaštitu intelektualnih/autorskih prava za proizvode i usluge zasnovane na kulturnoj baštini.

Posebni cilj 2.3.

Povećati i produbiti obrazovanje za razvoj proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini.

Mjere

- 2.3.1. Uključiti kolegije za održivo korištenje kulturne baštine u obrazovne programe visokoškolskih ustanova.
- 2.3.2. Razviti i provoditi obrazovanje vlasnika i nositelja kulturne baštine.
- 2.3.3. Razviti i provoditi programe obrazovanja za nositelje razvoja i stanovništvo lokalnih zajednica.

Posebni cilj 2.4.

Povećati vidljivost kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.

Mjere

- 2.4.1. Povećati i poboljšati informiranje, zagovaranje, lobiranje i promociju u funkciji održivog korištenja kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.
- 2.4.2. Povećati i poboljšati zagovaranje, lobiranje i promociju održivog korištenja kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu

Strateški cilj 3.

PODIZATI SVIJEST POJEDINACA I ZAJEDNICE O VAŽNOSTI KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVOM KORIŠTENJU KULTURNE BAŠTINE

Posebni cilj 3.1.

Poboljšati kvalitetu i proširiti formalno i neformalno obrazovanje o važnosti kulturne baštine, njezinu očuvanju i zaštiti te održivom korištenju.

Mjere

- 3.1.1. U predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju razviti oblike posebnih znanja koja bi dugoročno povećavala svijest o važnosti kulturne baštine i njezinom održivom korištenju.
- 3.1.2. Uvesti dodatne nastavne sadržaje u srednjoškolsko obrazovanje o kulturnoj baštini i njezinom održivom korištenju.

- 3.1.3. Jače uključiti civilno društvo te poboljšati kvalitetetu i koordinaciju dionika u neformalnom obrazovanju o kulturnoj baštini i održivom korištenju.**
- 3.1.4. Provoditi obrazovanje lokalnih i regionalnih vlasti o koristi kulturne baštine i održivom korištenju za razvoj lokalne zajednice.**
- 3.1.5. Uspostaviti i razvijati info centre o kulturnoj baštini i održivom korištenju u lokalnim zajednicama.**

Posebni cilj 3.2.

Povećati vidljivost kulturne baštine u društvu putem promotivnih aktivnosti.

Mjere

- 3.2.1. Poticati i jačati medijsku i drugu promidžbu održivog korištenja kulturne baštine.**
- 3.2.2. Poticati osmišljavanje i dizajniranje zabavnih i prijemčivih medijskih i drugih kampanja o zaštiti i očuvanju te korištenju kulturne baštine**
- 3.2.3. Jačati zagovaranje održivog korištenja kulturne baštine u javnosti (lobiranje).**
- 3.2.4. Povećati i proširiti mjere regionalnih i lokalnih zajednica te civilnog društva u promociji i predstavljanju održivog korištenja kulturne baštine.**

PREGLED STRATEŠKIH CILJEVA, POSEBNIH CILJEVA I MJERA

STRATEŠKI CILJEVI	POSEBNI CILJEVI	MJERE
1. POVEĆATI EFIKASNOST I USPJEŠNOST POLITIKE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE RADI NJEZINA ODRŽIVOG KORIŠTENJA	1.1. Unaprijediti pravni okvir za zaštitu i očuvanje te održivo korištenje kulturne baštine te osigurati učinkovitu provedbu propisa.	1.1.1. Utvrditi i rješavati vlasničke odnose vezano uz kulturnu baštinu. 1.1.2. Pratiti suvremene tijekove i uskladiti zakonsku regulativu s potrebama i tendencijama u kulturnoj baštini. 1.1.3. Ubrzati postupke i poboljšati organizaciju za povećanje održivog korištenja kulturne baštine i stvaranje novih mogućnosti i oblika korištenja. 1.1.4. Razvijati mehanizme provedbe propisa jačanjem zakonodavnih i institucionalnih kapaciteta, obrazovanjem, informiranjem. 1.1.5. Unaprijediti rad inspeksijskih službi.
	1.2. Razviti i primijeniti sustav planiranja i upravljanja u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine.	1.2.1. Unaprijediti INDOK kako bi se sustavom utemeljenim na suvremenoj IKT obuhvatila ukupna kulturna baština, poboljšala njezina zaštita i očuvanje te povećale mogućnosti za njezino održivo korištenje. 1.2.2. Utvrditi ugroženost kulturne baštine, osobito s obzirom na njezino korištenje. 1.2.3. Provesti reviziju postojeće zaštićene kulturne baštine (njezinih dijelova). 1.2.4. Uspostaviti sustav praćenja ugroženosti kulturne baštine, osobito s obzirom na njezino korištenje. 1.2.5. Vrednovati kulturnu baštinu i mogućnosti za njezino održivo korištenje (uspostaviti kriterije za vrednovanje i postupke). 1.2.6. Poticati nositelje/korisnike na prijavljivanje kulturne baštine. 1.2.7. Donijeti planove upravljanja za pojedine vrste kulturne baštine. 1.2.8. Donijeti prostorne planove za pojedine vrste nepokretne baštine (graditeljska, arheološka i dr.) 1.2.9. Ugraditi u planove i programe vezane uz korištenje kulturne baštine mjere njezine zaštite i očuvanja. 1.2.10. Osigurati javnosti stalnu dostupnost podataka o kulturnoj baštini. 1.2.11. Povećati ulogu i podršku jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u zaštiti i očuvanju te održivom korištenju kulturne baštine.

	<p>1.3. Poboljšati financiranje zaštite i očuvanja te održivog korištenja kulturne baštine.</p>	<p>1.3.1. Unaprijediti mehanizme financiranja koji će optimalnim kombiniranjem proračunskih sredstava i prihoda ostvarenog na tržištu te sredstava iz drugih izvora osigurati učinkovito i uspješno održivo korištenje kulturne baštine.</p> <p>1.3.2. Razviti i učinkovito primijeniti sustav dugoročnih koncesija za održivo korištenje kulturne baštine.</p> <p>1.3.3. Uvesti kulturnu rentu i osigurati namjensko korištenje sredstva za zaštitu kulturnih dobara i za poticanje održivog gospodarskog korištenja tih dobara.</p> <p>1.3.4. Osnovati fond, na državnoj i lokalnoj razini, za pripremu i sufinanciranje projekata za održivo korištenje kulturne baštine koji se financiraju iz fondova EU-a.</p> <p>1.3.5. Uvesti sustav planiranja, prioritiziranja i odabira projekata i povezati ga s proračunskim planiranjem na državnoj i područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini.</p> <p>1.3.6. Osnovati zakladu za zaštitu i čuvanje te održivo korištenje kulturne baštine Republike Hrvatske.</p>
	<p>1.4. Povećati znanja, vještine i motiviranost svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.</p>	<p>1.4.1. Povećati i proširiti edukaciju i osposobljavanje svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.</p> <p>1.4.2. Inovirati i osnažiti edukaciju i trening za povećanje broja i izvrsnosti licenciranih izvođača radova na kulturnoj baštini i drugih izvođača.</p> <p>1.4.3. Poboljšati motiviranost i zalaganje svih sudionika u zaštiti i očuvanju kulturne baštine radi njezina održivog korištenja.</p>
	<p>1.5. Poboljšati organizaciju i uvjete rada službe zaštite kulturne baštine.</p>	<p>1.5.1. Poboljšati tehničku opremljenost djelatnosti službe zaštite kulturne baštine.</p> <p>1.5.2. Poboljšati organizaciju i uvjete rada svih sudionika zaštite kulturne baštine (zdravstvena zaštita, prostorni uvjeti, komunikacija i dr.).</p> <p>1.5.3. Uvesti primjerenu organizaciju konzervatorske djelatnosti u kojoj su razgraničene upravne i stručne funkcije kroz jedinstvenu službu zaštite</p> <p>1.5.4. Poboljšati organizaciju konzervatorsko-restauratorske djelatnosti kako bi se standardizirala kvaliteta izvedbe i unaprijedila djelatnost.</p>
<p>2. POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA KULTURNE BAŠTINE</p>	<p>2.1. Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini koje uključuje ponajprije kulturne industrije, kulturni turizam i kulturni menadžment.</p>	<p>2.1.1. Jačati promociju poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini (<i>promocija proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma te jačanje kulturnog menadžmenta</i>).</p> <p>2.1.2. Smanjiti i ukloniti prepreke za pokretanje poduzetničkih pothvata utemeljenih na kulturnoj baštini (<i>stvaranje/promjena uvjeta, načina regulacije i dr. u svrhu poticanja korištenja kulturne baštine za proizvodnju i razvoj proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma te jačanja kulturnog menadžmenta</i>).</p>

2. POVEĆATI PRIHODE I DRUGE KORISTI OD ODRŽIVOG KORIŠTENJA KULTURNE BAŠTINE		<p>2.1.3. Educirati i osposobljavati poduzetnike, kulturne i turističke radnike za razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini (<i>edukacija u svrhu promoviranja proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma, kao i u svrhu jačanja kulturnog menadžmenta</i>).</p> <p>2.1.4. Nastaviti postojeće i kreirati nove Vladine i druge programe usmjerene na razvoj poduzetništva utemeljenog na kulturnoj baštini (<i>potpora postojećim i razvoj novih programa usmjerenih na promoviranje proizvodnje i razvoja proizvoda kulturnih industrija i kulturnog turizma, kao i programa za jačanje kulturnog menadžmenta</i>).</p> <p>2.1.5. Izraditi baze projekata radi razvoja proizvoda kulturnih industrija, kulturnog turizma i jačanja kulturnog menadžmenta te provesti njihovo umrežavanje s drugim bazama radi kandidiranja razvojnih projekata za domaće fondove i fondove EU-a te druge izvore financiranja.</p>
	<p>2.2. Osigurati porast proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.</p>	<p>2.2.1. Poticati razvoj poduzetništva utemeljenog na klasterima (<i>sufinanciranjem troškova razvoja klastera, edukacijom klaster menadžera, dodatnom financijskom podrškom kreativnim klasterima, onima koji ulažu u I&R i IKT i dr. </i>).</p> <p>2.2.2. Poticati unutarsektorsko i međusektorsko povezivanje u proizvodnji i razvoju proizvoda kulturnih industrija, kulturnog turizma i drugih proizvoda u sklopu destinacijskog menadžmenta (<i>turistička destinacija</i>).</p> <p>2.2.3. Poticati inovativne, kreativne i konkurentne proizvode utemeljene na kulturnoj baštini (<i>posebne potpore istraživanju i razvoju, upotrebi novih tehnologija , upotrebi IKT-ja, umrežavanju i dr.</i>).</p> <p>2.2.4. Pretvoriti što više kulturnih resursa u kulturne atrakcije (<i>poboljšati dostupnost, komunalnu i drugu infrastrukturu, ulaganja javnog sektora, JLS-a i države i dr.</i>).</p> <p>2.2.5. Unaprijediti mehanizme za financiranje proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.</p> <p>2.2.6. Osnajiti potporu jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave razvoju i porastu proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini koji imaju veću dodanu vrijednost.</p> <p>2.2.7. Osigurati učinkovitu zaštitu intelektualnih/autorskih prava za proizvode i usluge utemeljene na kulturnoj baštini.</p>

	<p>2.3. Povećati i produbiti obrazovanje za razvoj proizvoda i usluga utemeljenih na kulturnoj baštini.</p>	<p>2.3.1. Uključiti kolegije za održivo korištenje kulturne baštine u obrazovne programe visokoškolskih ustanova.</p> <p>2.3.2. Razviti i provoditi programe obrazovanja za vlasnike i nositelje kulturne baštine.</p> <p>2.3.3. Razviti i provoditi programe obrazovanja za nositelje razvoja i stanovništvo lokalnih zajednica.</p>
	<p>2.4. Povećati vidljivost kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.</p>	<p>2.4.1. Povećati i poboljšati informiranje i upoznavanje kulturne baštine u funkciji njezinog održivog korištenja na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.</p> <p>2.4.2. Povećati i poboljšati zagovaranje, lobiranje i promociju održivog korištenja kulturne baštine na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.</p>

STRATEŠKI CLJEVI	SPECIFIČNI CILJEVI	MJERE
<p>3. PODIZATI SVIJEST POJEDINACA I ZAJEDNICE O VAŽNOSTI KULTURNE BAŠTINE I ODRŽIVOM KORIŠTENJU KULTURNE BAŠTINE</p>	<p>3.1. Poboljšati kvalitetu i proširiti formalno i neformalno obrazovanje o važnosti kulturne baštine, njezinu očuvanju i zaštiti te održivom korištenju.</p>	<p>3.1.1. U predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju razviti oblike posebnih znanja koja bi dugoročno povećavala svijest o važnosti kulturne baštine i njezinom održivom korištenju.</p> <p>3.1.2. Uvesti dodatne nastavne sadržaje u srednjoškolsko obrazovanje o kulturnoj baštini i njezinom održivom korištenju.</p> <p>3.1.3. Jače uključiti civilno društvo te poboljšati kvalitetu i koordinaciju dionika u neformalnom obrazovanju o kulturnoj baštini i održivom korištenju.</p> <p>3.1.4. Provoditi obrazovanje lokalnih i regionalnih vlasti o koristi kulturne baštine i održivom korištenju za razvoj lokalne zajednice.</p> <p>3.1.5. Uspostaviti i razvijati info centre o kulturnoj baštini i održivom korištenju u lokalnim zajednicama.</p>

	<p>3.2. Povećati vidljivost kulturne baštine i njezinog održivog korištenja u društvu putem promotivnih aktivnosti.</p>	<p>3.2.1. Poticati i jačati medijsku i drugu promidžbu održivog korištenja kulturne baštine.</p> <p>3.2.2. Poticati osmišljavanje i dizajniranje zabavnih i prijemčivih medijskih i drugih kampanja o zaštiti i očuvanju te korištenju kulturne baštine.</p> <p>3.2.3. Jačati zagovaranje održivog korištenja kulturne baštine u javnosti (lobiranje).</p> <p>3.2.4. Povećati i proširiti mjere regionalnih i lokalnih zajednica te civilnog društva u promociji i predstavljanju održivog korištenja kulturne baštine.</p>
--	--	---

VII. PROVEDBA STRATEGIJE

Strategija se sastoji od razrađene hijerarhije razvojnih ciljeva – od vizije, preko strateških ciljeva, do mjera za održivo korištenje kulturne baštine. U konačnici uspješnost i vrijednost Strategije uvelike ovisi o tome koliko su dobro „pogođeni“ ti osnovni sastavni dijelovi – koliko hijerarhija ciljeva i mjera strateški usmjerava razvoj tako da iskorištava snage i prednosti te prevladava i zaobilazi slabosti – te o kvaliteti provedbe i upravljanja projektima odnosno o tome koliko priprema i realizacija projekata doista pridonosi učinkovitim ostvarivanju određenih ciljeva i mjera

Kako bi Strategija bila učinkovita i uspješna, prema tome, moraju se osmisлити i osigurati elementi za njezinu provedbu i to: 1) akcijski planovi, 2) provedbene institucije, 3) financiranje, 4) praćenje i vrednovanje, 5) ažuriranje, 6) baza projekata, 7) izrada pilot-projekata.

1. AKCIJSKI PLANOVI

Akcijski su planovi ključno sredstvo za operacionalizaciju i provedbu Strategije. Akcijski planovi omogućuju cjelovit pregled i strukturu svih aktivnosti potrebnih za provedbu.

Ti se planovi izravno nadovezuju na Strategiju, razrađuju i konkretiziraju specifične ciljeve, definiraju aktivnosti koje su potrebne da bi se ciljevi ostvarili, određuju rokove i dinamiku provedbe, utvrđuju potrebne resurse (uglavnom u novcu), određuju indikatore napretka.

Akcijski planovi obično sadržavaju sljedeće:

- Ciljevi: Što se želi od akcijskog plana?
- Predviđene aktivnosti: Koje su vrste aktivnosti planirane i čime su potaknute?
- Vrijeme: Kada će se aktivnosti provesti?
- Nositelj/provoditelj: Tko će ih provesti?
- Povezanost s drugim akcijama: Koje su to sve aktivnosti?
- Prioriteti/žurnost: Koji je rang važnosti pri provedbi?
- Analiza troškova i izvori financiranja: Koji su troškovi uključeni i kako će se osigurati financijska potpora?
- Praćenje: Koji su indikatori za praćenje ostvarivanja plana? Kako će se sakupiti informacije o radu i procijeniti ostvarenje operativnog plana?
- Kontrola: Tko će provjeriti jesu li aktivnosti provedene?

Nositelji provedbe akcijskih planova za ciljeve i mjere iz Strategije ponajprije su Ministarstvo kulture, njegove ustrojstvene jedinice nadležne za zaštitu i očuvanje kulturne baštine prirode, kao i druga nadležna središnja tijela državne uprave, zatim javne ustanove i zavodi te regionalna (područna) i lokalna uprava i samouprava i druge organizacije.

Akcijski planovi moraju se ostvarivati u suradnji sa širokim krugom dionika, prije svega znanstvenim i stručnim institucijama i svim drugim subjektima koji se bave zaštitom i očuvanjem kulturne baštine, koji je posjeduju i koriste na različite načine.

Stoga je za učinkovitu i uspješnu provedbu Strategije prijeko potrebno izraditi akcijske planove.

2. PROVEDBENE INSTITUCIJE I MEHANIZMI

Središnje tijelo nadležno za provedbu Strategije jest Ministarstvo kulture, koje koordinira rad te obavlja upravljačke, organizacijske i administrativne poslove. U sklopu toga u Ministarstvu kulture, nositelju Strategije, trebat će oblikovati upravljačku i organizacijsku strukturu za njezinu provedbu.

Osim toga u provedbu Strategije treba biti uključen širok spektar različitih subjekta, od tijela državne uprave na nacionalnoj razini, stručnih organizacija, javnih ustanova (zavoda, agencija i dr.), do tijela i organizacija područne (regionalne) i lokalne samouprave, zatim predstavnika privatnog sektora i sektora civilnog društva.

Stoga pri realizaciji posebnih ciljeva i mjera utvrđenih Strategijom treba za sve glavne dionike razraditi:

- uloge
- ovlasti i odgovornosti
- zadaće
- načine međusektorske suradnje
- vremenski okvir i materijalne resurse potrebne za njihovo djelovanje.

Sudjelovanje javnosti kako u izradi tako i u provedbi, praćenju i vrednovanju Strategije ostvaruje se kroz partnerski pristup (Partnersko vijeće). To je novo tijelo osnovano tijekom procesa pripreme Strategije, koje se sastoji od članova koji su zainteresirani i opredijeljeni za poboljšanje i jačanje održivog korištenja kulturne baštine. Partnersko vijeće predstavlja savjetodavnu skupinu koja daje mišljenja i preporuke u vezi s oblikovanjem Strategije, njezinom provedbom, praćenjem i vrednovanjem te budućim dopunama.

Važno je uočiti da, iako će za ostvarenje mjera i upravljanje većinom predlaganih projekata biti nadležan javni sektor, za ostvarenje postavljene vizije i strateških ciljeva nužna je ravnopravna aktivna uključenost i kreativnost svih dionika. Posljedično, svrha je većine ciljeva i mjera predloženih Strategijom stvoriti okruženje za održivo korištenje kulturne baštine kojim se potiče uključivanje:

- privatnog (poslovnog) sektora, koji svojim ulaganjima može bitno pridonijeti gospodarskoj i društvenoj valorizaciji potencijala kulturne baštine;
- civilnog društva, koje je glavni medij „participativne demokracije“ i važan element u zaštiti i očuvanju kulturne baštine, ali u njezinom korištenju.

Privatni (poslovni) sektor glavni je pokretač razvoja i inicijator novih gospodarskih aktivnosti, novih načina korištenja razvojnih potencijala i otvaranja novih radnih mjesta. Zato je privatnom sektoru nužno omogućiti poticajno okruženje za ulaganje u održivo korištenje kulturne baštine putem odgovorne i učinkovite potpore države, koja na taj način povećava konkurentnost lokalnog i nacionalnog gospodarstva. Stoga privatni sektor treba biti uključen u rad Partnerskog vijeća i u provedbu akcijskih planova.

Civilni sektor ima važnu ulogu u provedbi Strategije s obzirom na njegovu tradicionalno veliku i raznovrsnu ulogu u području kulturne baštine, bilo kao vlasnika, korisnika, čuvara i pazitelja, obnovitelja, ali i promicatelja i predstavljača, ili kao nositelja/poslovnog subjekta u korištenju baštine. Taj sektor ima iskustvo pripreme i provedbe razvojnih projekata i projekata očuvanja i zaštite kulturne baštine te korištenja međunarodnih izvora financiranja. Civilni sektor treba imati važnu ulogu u Partnerskom vijeću i provedbi akcijskih planova.

3. FINANCIRANJE

Strategija će također pridonijeti uspješnijem pribavljanju financijskih sredstva iz raznih potencijalnih izvora (uključujući državne programe, fondove EU-a, programe Unije i različite bilateralne i multilateralne izvore financiranja, županijske i lokalne izvore te privatna sredstva). Strategijom se dobiva dobro strukturiran razvojni plan za identificiranje, pripremu, izbor, a potom i realizaciju projekata održivog korištenja kulturne baštine koji su sukladni standardima i procedurama EU-a i drugih potencijalnih izvora financiranja, ali sve više i programima državnih institucija u Republici Hrvatskoj.

Provedba Strategije financira se iz sljedećih izvora:

- državnog proračuna, koji će i dalje biti osnovni izvor financiranja za zaštitu i očuvanje kulturne baštine te njezino gospodarsko i društveno korištenje;
- proračunskih sredstava područne (regionalne) i lokalne samouprave za poticanje poduzetništva u održivom korištenju kulturne baštine i za njezinu zaštitu i očuvanje;
- pretpripravnih (nakon priključenja RH Europskoj uniji i strukturnih) fondova EU-a i programa Unije, koja su raspoloživa i bit će raspoloživa za pojedine programe relevantne za održivo gospodarsko korištenje kulturne baštine (regionalna konkurentnost, ruralni razvoj, prekogranična suradnja, zaštita prirode). Izvjesno je da će se sredstva za te programe znatno povećati zbog čega treba ojačati institucionalne kapacitete za pripremu i upravljanje projektima održivog korištenja kulturne baštine te povećati apsorpcijske sposobnosti na svim razinama (središnje države, regionalnoj i lokalnoj);
- drugih domaćih i međunarodnih izvora financiranja i bilateralnih i multilateralnih fondova i institucija;
- sektorskih programa nekih ministarstva (Ministarstvo kulture, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Ministarstvo turizma i dr.) kroz sustav novčanih poticaja poduzetništvu i turizmu utemeljenim na korištenju kulturne baštine, za što su potrebni i posebni propisi;
- ustanova, korisnika i vlasnika u području kulturne baštine koje imaju vlastite izvore prihoda kroz razne oblike, npr. naplata ulaznica, turističko-ugostiteljska djelatnost, koncesijska odobrenja, prodaja suvenira, promidžbeni materijali, održavanje manifestacija i druge usluge. Veći dio tih prihoda ostvaruju turistički razvijeni dijelovi Republike Hrvatske, koji imaju velik broj posjetitelja i jaku turističko-ugostiteljsku djelatnost;
- privatnog poslovnog sektora, koji se tek počinje uključivati u zaštitu i korištenje kulturne baštine; koncept društveno odgovornog poslovanja potrebno je proširiti i na zaštitu i očuvanje kulturne baštine, npr. kroz sponzoriranje konkretnih akcija;
- u sklopu sustava u kojem svi subjekti koji izravno koriste ili utječu na kulturna dobra budu obvezani na izdvajanje određenih sredstava namijenjenih zaštiti;
- svi sudionici provedbe Strategije osiguravat će dio sredstava u sklopu svojih djelatnosti, ovisno o sudjelovanju u pojedinim akcijskim planovima.

Sustavno praćenje financijskih sredstava koja se iz različitih izvora izdvajaju za zaštitu i korištenje kulturne baštine otežano je zbog raspršenosti i heterogenosti institucija i dionika uključenih u projekte. Za sada se ne može se govoriti o procjenama dostupnih sredstava. Preciznije procjene moći će naknadno utvrditi Ministarstvo kulture, koje je zaduženo za provedbu Strategije temeljem analize raspoloživih i potencijalnih sredstava i akcijskih planova.

Stoga za financiranje učinkovite i uspješne provedbe Strategije treba razraditi načine kako da se:

- u okviru proračuna tijela državne uprave i iz izvanproračunskih izvora osigura financiranje provedbe Strategije;
- osiguraju sredstva za akcijske planove i pilot-projekte održivog korištenja kulturne baštine;
- oblikuje i razradi cjelovit sustav poticaja za održivo korištenje kulturne baštine imajući u vidu ciljeve i mjere u Strategiji;
- jačaju kapaciteti Ministarstva kulture, ustanova na državnoj i lokalnoj razini za planiranje financiranja i pribavljanje financijskih sredstava za održivo korištenje kulturne baštine;
- jačaju kapaciteti Ministarstva kulture, ustanova na državnoj i lokalnoj razini te svih ostalih dionika za pripremu i provedbu projekata financiranih iz fondova EU-a i drugih inozemnih i domaćih fondova;
- razrade novi oblici za financiranje projekata za održivo gospodarenje i korištenje kulturne baštine (npr. osnutkom posebnog Fonda za održivo korištenje kulturne baštine);
- osigura u Ministarstvu kulture sustavno praćenje ukupnog financiranja za zaštitu i korištenje kulturne baštine koje se iz različitih izvora izdvaja za zaštitu.

4. PRAĆENJE I VREDNOVANJE

Strategija je „promjenjiv” razvojni plan koji se sastoji od niza razrađenih projekata. Procedure praćenja i vrednovanja imaju važnu ulogu u osiguravanju efikasnosti i trajne prilagođenosti/ažurnosti Strategije, u okolnostima koje se stalno mijenjaju. Svrha je praćenja i vrednovanja da se putem sustavnog ispitivanja omogućí učinkovita i transparentna provedba Strategije. Praćenje i vrednovanje danas je na razini EU-a zakonska obveza čije se poštivanje strogo zahtijeva radi boljeg upravljanja socioekonomskim razvojem.

Glavni ciljevi praćenja i vrednovanja jesu analiza i potvrda: 1) opravdanosti – provjerava se postoji li potreba za određenim programom; 2) efikasnosti – provjerava se efikasnost iskorištenosti dostupnih resursa; 3) odgovornosti – provjerava se koliko su ciljevi određenog programa ostvareni. Osim toga praćenjem i vrednovanjem dobivaju se informacije potrebne za kvalitetnu 4) provedbu, odnosno učinkovito i adaptivno upravljanje provedbom projekta; te 5) stvaranje novog znanja, odnosno bolje razumijevanje o tome što funkcionira i u kojim uvjetima te kako poboljšati učinke različitih mjera i projekata.

Stoga za uspješnu provedbu Strategije treba razraditi načine praćenja i vrednovanja, tj. kako da se:

- definiraju aktivnosti za kontinuirano praćenje provedbe Strategije;
- definiraju i osiguraju relevantni, mjerljivi, jasni pokazatelji praćenja i vrednovanja provedbe Strategije (ostvarivanje mjera i projekata, sposobnost nositelja da upravlja projektom, korisnika da održivo koristi projekt i dr.)
- organizira učinkovit i transparentan informatički sustav upravljanja i pohrane relevantnih podataka koji je umrežen s drugim relevantnim informatičkim sustavima o kulturnoj baštini, poduzetništvu i razvojnim projektima;
- osmisle i uvedu postupci i procedure praćenja i vrednovanja Strategije;

- osigura da se s rezultatima vrednovanja Strategije upoznaju i koriste ih svi ključni nositelji i svi dionici u procesu provedbe.

5. AŽURIRANJE

Strategija je proces i treba je promatrati kao živ plan otvoren za promjene. U tome ključnu ulogu ima ažuriranje, tj. izmjene i dopune kako bi Strategija mogla odgovoriti na promjene u nacionalnom i međunarodnom okružju te na nova stajališta dionika i mišljenja stručnjaka. Ministarstvo kulture, središnje tijelo nadležno za provedbu Strategije, treba rukovoditi i njezinim redovitim ažuriranjem te osigurati suradnju ostalih dionika i stručnjaka.

Stoga za uspješnu provedbu Strategije treba razraditi načine njezina ažuriranja, tj. kako da se:

- utvrdi metodologija i osigura izrada Godišnjeg nacionalnog izvješća o stanju održivog korištenja kulturne baštine (rezultati i učinci projekata s obzirom na korištena sredstva);
- provede godišnja ocjena napretka u provedbi Strategije, koju treba izraditi prije utvrđivanja proračuna i financijskih planova za iduću godinu;
- osigura praćenje i utjecaj ključnih promjena u drugim sektorima na provedbu Strategije;
- utvrdi postupak ažuriranja Strategije.

Izrada Strategije, prvog integralnog strateškog razvojnog dokumenta te vrste u Republici Hrvatskoj, predstavlja ujedno proces učenja koji će se nastaviti i tijekom njezine provedbe. Pri tome će i samo Ministarstvo kulture i druga tijela državne uprave i javni sektor u cjelini jačati svoje institucionalne sposobnosti za efikasno i uspješno upravljanje održivim razvojem u području kulturne baštine.

6. PILOT-PROJEKTI

Priprema i izrada pilot-projekata vrlo je važna za uspješnu provedbu Strategije. Naime, realizacija izabranih pilot-projekata održivog korištenja kulturne baštine može višestruko poslužiti za testiranje utvrđenih ciljeva i mjera i njihove sveobuhvatnosti, izvedivosti, učinkovitosti kao i provedbenih načina i postupaka. Iskustva i praksa stečeni realizacijom pilot-projekata poslije se transferiraju na nositelje svih ostalih aktivnosti u Strategiji.

Stoga za uspješnu provedbu Strategije treba razraditi načine realizacije pilot-projekata održivog korištenja kulturne baštine, tj. kako da se:

- utvrde kriteriji za izbor pilot-projekata koji najbolje služe za testiranje i verificiranje Strategije;
- obavi izbor pilot-projekata;
- organizira realizacija pilot-projekata uz primjenu “iskustvenog učenja“;
- omogući korištenje rezultata pilot-projekata za poboljšanje Strategije;
- osigura transfer stečenih iskustava na nositelje svih drugih aktivnosti u Strategiji;
- iskoriste pilot-projekti za promociju Strategije, vrijednosti koje ona nosi, da se pridonesu podizanju svijesti u javnosti o održivom korištenju kulturne baštine.

VIII. POJMOVNIK

ARHEOLOŠKA BAŠTINA – svi ostaci i objekti te ostali tragovi čovjekova postojanja iz proteklih razdoblja:

- čija zaštita i proučavanje pomažu rekonstrukciji povijesti čovječanstva i njegova odnosa s prirodnim okolišem;
- za koje su arheološka iskopavanja i otkrića glavni izvori spoznaja;
- koji se nalaze na prostoru pod jurisdikcijom zemalja potpisnica Konvencije.

Izvor: Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe

CIVILNO DRUŠTVO – prostor između obitelji, države i tržišta u kojem se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Obuhvaća organizacije i inicijative koje imaju pozitivan pristup društvenim problemima i koje pridonose općem dobru. Pod pojmom se ne razumiju samo udruge, nego šira sfera društvenog života koja izravno ne pripada ni državnom ni privatnom, profitnom sektoru.

Izvor: Svjetski savez za građansku participaciju (CIVICUS); Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva RH

ČUVANJE KULTURNOG DOBRA – sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra i osiguravanje njegove zaštite od svakog ugrožavanja toga dobra ili njegovih spomeničkih svojstava, kao i svake druge protupravne ili neovlaštene uporabe.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

DESTINACIJSKI MENADŽMENT – poslovna aktivnost koja spaja i koordinira rad različitih poslovnih i drugih subjekata u kreiranju i realizaciji turističkog proizvoda u svrhu ostvarenja njegove optimalne kvalitete, konkurentnosti i postizanja optimalnih ekonomskih učinaka na turističkom tržištu.

Izvor: Mato Bartoluci, Nevenka Čavlek i dr.: Turizam i sport - razvojni aspekti, Zagreb: Školska knjiga, 2007.

DRUŠTVENO-EKONOMSKI RAZVOJ – proces međusobno povezanih ekonomskih, socijalnih, političkih i drugih promjena kojih je krajnji cilj evolucija i napredak u smislu stalnog povećanja dobrobiti stanovništva. Osnovna je pretpostavka da interesi pojedinaca budu izjednačeni s interesima društva, a interesi zemalja s interesima čitave međunarodne zajednice. Podrazumijeva kvalitativne promjene u načinu na koji društvo realizira svoje aktivnosti i usvajanje kvalitativnih i strukturnih pomaka u smislu novih društvenih stavova, vrijednosti, ponašanja ili organizacija

Izvor: OECD 2009., Zoran Roca: Demografski slom: mit o demografskoj eksploziji i ekološkoj katastrofi. Zagreb: August Cesarec/Institut za zemlje u razvoju, 1987.

DUHOVNE VRIJEDNOSTI – vrijednosti koje kulturna dobra posjeduju za specifične korisnike, a imaju obilježja nematerijalne kulture te su vezane uz vjersku pripadnost. Duhovna kulturna dobra imaju potencijalnu gospodarsku vrijednost za primarne, ali i sekundarne korisnike. Primarni su korisnici duhovnih kulturnih dobara vjernici. Sekundarni korisnici duhovnih kulturnih dobara su posjetitelji i turisti.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

GRADITELJSKA BAŠTINA – ukupnost nepokretnih spomenika kulture koja obuhvaća:

- **spomenike**: sve građevine povijesnog, arheološkog, umjetničkog, društvenog ili tehničkog značaja, zajedno s njihovom opremom;
- **skupine građevina**: homogene grupe urbanih ili ruralnih građevina povijesnog, arheološkog, umjetničkog, znanstvenog, društvenog ili tehničkog značaja, koje tvore prepoznatljive topografske jedinice;
- **područja**: izgrađene zone oblikovane zajedničkim djelovanjem čovjeka i prirode, koje zbog svojih specifičnosti mogu biti topografski definirane, a povijesnog su, arheološkog, umjetničkog, znanstvenog, društvenog ili tehničkog značaja.

Izvor: Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe

IMATELJ KULTURNOGA DOBRA – svaka osoba koja na bilo koji način i po bilo kojoj osnovi drži kulturno dobro.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

KONKURENTNOST – sposobnost zemlje da u uvjetima globalizacije osigura održiv rast produktivnosti, zaposlenosti i kvalitete života, tj. njena sposobnost da proizvodi i distribuiru robu i usluge na međunarodnom tržištu u konkurenciji s proizvodima i uslugama proizvedenim u drugim zemljama te da to čini na način kojim se podiže životni standard. U same temelje konkurentnosti ugrađeni su obrazovanje, poduzetničko okruženje, kvaliteta poslovnoga sektora te infrastruktura i okoliš. Oni putem rasta produktivnosti, izvoza, efikasnosti ulaganja i uz troškovnu efikasnost omogućuju održivi rast.

Izvor: Izvješće Nacionalnog vijeća za konkurentnost RH, Bruce Scott

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA DJELATNOST – očuvanje spomeničkih svojstava kulturnih dobara kao osnovnog preduvjeta prenošenja naslijeđenih vrijednosti i njihova gospodarskog korištenja. Djelatnost obuhvaća: konzerviranje i restauriranje pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara kroz konzervatorsko-restauratorska istraživanja u svrhu prepoznavanja spomeničkih svojstava, izvođenja konzervatorsko-restauratorskih postupaka radi fizičkog očuvanja i prezentacije te izradu konzervatorsko-restauratorske dokumentacije.

Autor: radna grupa projekta Strategija očuvanja, zaštite i gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015.

KREATIVNE INDUSTRIJE – industrije koje kombiniraju stvaranje, proizvodnju i komercijalizaciju sadržaja koji su svojstveni kulturi, te mogu poprimati oblik dobra ili usluge. Kreativne industrije u tom smislu obuhvaćaju kulturne industrije te nove medije, *software*, oglašavanje, arhitekturu, modu, dizajn i tržišno pokrenuto izdavaštvo. I kulturne i kreativne industrije određene su kao djelatnosti koje stvaraju intelektualne vrijednosti, odnosno intelektualno vlasništvo (i prava), patente, zaštićena autorska prava, zaštitne znakove i dizajnerska rješenja.

Izvor: Global Alliance for Cultural Diversity, Division of Arts and Cultural Enterprise, UNESCO; Švob-Đokić, Nada; Primorac, Jaka; Jurlin, Krešimir: Kultura zaborava. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo, 2008.

KREATIVNI KLASTER – geografska koncentracija kreativnih industrija koje zajednički ulažu vlastite resurse kako bi optimizirale stvaranje, proizvodnju, diseminaciju i korištenje kreativnih djela. Klastersko povezivanje može se kretati i prema stvaranju mreže te povezivanju u partnerstva.

Izvor: World Intellectual Property Organization

KULTURNA ATRAKCIJA – kulturno dobro koje se koristi kao proizvod i usluga za turističko tržište.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

KULTURNA BAŠTINA – obuhvaća sljedeće:

- **spomenike:** djela arhitekture, monumentalna kiparska i slikarska djela, elemente ili strukture arheološkog karaktera, natpise, većinu i grupe elemenata koji imaju iznimnu univerzalnu vrijednost s povijesnog, umjetničkog ili znanstvenog gledišta;
  - **grupna zdanja:** grupe izoliranih ili povezanih građevina koje po svojoj arhitekturi, jedinstvu i uklopljenosti u krajolik predstavljaju iznimnu univerzalnu vrijednost s povijesnog, umjetničkog ili znanstvenog gledišta te
  - **znamenita mjesta:** djela ljudskih ruku ili kombinirana djela ljudskih ruku i prirode kao i zone, uključujući arheološka nalazišta koja su od iznimno univerzalnog značaja s povijesnog, estetskog i etnološkog ili antropološkog gledišta.
- Pored spomenutog, kulturna baština uključuje nematerijalnu kulturnu baštinu (vidi definiciju).

Izvor: UNESCO, World Heritage Convention, Zoran Roca: Demografski slom: mit o demografskoj eksploziji i ekološkoj katastrofi. Zagreb: August Cesarec/Institut za zemlje u razvoju, 1987.

KULTURNA DOBRA – pojedinačni dijelovi kulturne baštine čije očuvanje i zaštitu regulira Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, a uključuju:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkog, povijesnoga paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja,
- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolike i njihove dijelove koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost,
- nematerijalne oblike i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentaciju i bibliografsku baštinu te
- zgrade, odnosno prostore u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 2.

KULTURNE INDUSTRIJE – aktivnosti koje se bave u prvom redu simboličkim dobrima, dobrima čija ekonomska vrijednost proizlazi prvenstveno iz njihove kulturne

vrijednosti. Odnose se na tržišnu proizvodnju i distribuciju kulturnih proizvoda u svrhu masovne reprodukcije i potrošnje, slijedom čega je naglašenija ekonomska dimenzija. Riječ je o aktivnostima koje imaju porijeklo u individualnom stvaralaštvu, umijeću i talentu i koje omogućavaju zapošljavanje i dobit. Kulturne industrije obuhvaćaju glazbu, umjetničke predstave (kazalište, ples), muzeje, obrt, arhitekturu, književnost, vizualnu umjetnost, izdavačku djelatnost, film, festivale, dizajn i dr.

Izvor: Europska komisija; Zarez, 2004.; Andy Pratt; John Myerscough u: Kultura zaborava, Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo, 2008..

KULTURNI KRAJOLIK – zajedničko je djelo čovjeka i prirode, ilustrira razvitak ljudske zajednice i njihova prostornog okruženja tijekom vremena, pod vanjskim i unutarnjim utjecajem fizičkih ograničenja i/ili mogućnosti koje su određene prirodnim okruženjem krajolika i pod utjecajem socijalnih, gospodarskih i ostalih poticaja.

Izvor: UNESCO, Report of the Expert Group on Cultural Landscapes La Petite Pierre

KULTURNI PROIZVOD – proizvod koji utjelovljuje ili prenosi kulturni izraz bez obzira na komercijalnu vrijednost koju posjeduje. Često ipak kulturni proizvodi prenose kulturni izraz koji je zanimljiv za tržište pa ih kreira, distribuira i koristi publika u tržišnim uvjetima.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

KULTURNI RESURS – kulturna baština, zaštićena i nezaštićena, koja ima potencijal stvaranja nove vrijednosti. Da bi postao kulturna atrakcija, mora zadovoljiti određene kriterije: mogućnost prezentacije, dostupnost, mogućnost prihvata posjetitelja itd.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

KULTURNI SADRŽAJ – označava simboličko značenje, umjetničku dimenziju i kulturne vrijednosti koje potječu ili izražavaju kulturne identitete.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

KULTURNI TURIZAM – posjete osoba izvan njihovog stalnog mjesta boravka motivirane u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost, baštinu ili stil života lokaliteta, regije, zemlje. Tom definicijom kultura obuhvaća i materijalnu dimenziju – muzeje, galerije, koncerte, kazališta, spomenike i povijesne lokalitete, ali i nematerijalnu dimenziju – običaje, tradicije, obrte i vještine. Turisti se smatraju kulturnim turistima ako su barem djelomice motivirani željom za sudjelovanjem u kulturnim aktivnostima.

Izvor: Strategija razvoja kulturnog turizma u RH, Vlada RH, Ministarstvo turizma, 2003.

KULTURNO-POVIJESNA CJELINA – naselje ili dio naselja, kao i područje, koje je zaštićeno kao kulturno dobro

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA – dijeli se na nepokretnu i pokretnu kulturnu baštinu. Nepokretna obuhvaća pojedinačna kulturna dobra (stare gradove i utvrde; dvorce i kurije i tradicijsko graditeljstvo) i povijesne cjeline, a pokretna manje objekte baštine pokretnog tipa. U tom smislu, fizička, opipljiva ili materijalna kulturna baština uključuje građevine i povijesne lokalitete, spomenike, artefakte i dr. što se smatra vrijednim očuvanja za budućnost. U to su uključeni predmeti značajni za arheologiju, arhitekturu, znanost ili tehnologiju specifične kulture.

Izvor: UNESCO i Ministarstvo kulture RH

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA – obuhvaća: prakse, predstave, izraze, znanja, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani sa spomenutim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine uvijek iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost.

Izvor: UNESCO-ova Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, 2003., Ministarstvo kulture

NEMATERIJALNO KULTURNO DOBRO – razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta;
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote;
- tradicijska umijeća i obrti.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 9.

NOSITELJI NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE – sve osobe koje imaju razna znanja i vještine koje su stjecali izravnim promatranjem i praksom u suživotu sa starijim pripadnicima svoje zajednice ili onim pripadnicima koji su također ta znanja stjecali od svojih prethodnika. Nositelji najčešće sami mogu i znaju najbolje planirati i provoditi projekte i aktivnosti kojima se postiže očuvanje nematerijalne baštine.

Izvor: radna skupina projekta Strategija očuvanja, zaštite i gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015.

NOSITELJ PRAVA NA KULTURNOM DOBRU – vlasnik te nositelj drugih stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI KULTURNE BAŠTINE – vrijednosti koje kulturna dobra posjeduju za specifične korisnike, ali i širu populaciju i temelj su prezentacije kulturne baštine. Prvenstvena uloga kulturne baštine jest informiranje te istodobno obrazovanje o vrijednostima koje nosi. Obrazovne vrijednosti mogu biti uključene u formalni nastavni program, ali i u neformalno obrazovanje. Tržište formalne edukacije kulturne baštine jesu škole i fakulteti (s obzirom na to da oni na tim objektima ujedno uče, odnosno provode svoj obrazovni kurikulum), a tržište neformalne komunikacije/edukacije građanstvo i turisti. Vrste gospodarskog korištenja obrazovnih vrijednosti kulturnih dobara su sljedeće:

- stručna vodstva (za građane, škole, specijalizirane skupine, turiste);
- istraživanja, primjerice, naplata korištenja muzejskih fondova za istraživačke svrhe (korištenje fondovima, građom kulturnih dobara);
- korištenje ekspertnih usluga osoblja/zaposlenika kulturnih dobara.

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

OČUVANJE KULTURNOG DOBRA – provedba mjera zaštite i očuvanja radi produženja trajanja spomeničkih svojstava kulturnog dobra.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

ODRŽAVANJE KULTURNOG DOBRA – sustavno praćenje stanja kulturnog dobra te poduzimanje mjera i radova nužnih za očuvanje spomeničkih svojstava, cjelovitosti i namjene kulturnoga dobra.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.

ODRŽIVI RAZVOJ – razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija. Održivi razvoj ostvaruje ravnotežu između zahtjeva za unapređivanjem kakvoće života (ekonomska sastavnica), za ostvarivanjem socijalne dobrobiti i mira za sve (socijalna sastavnica) te zahtjeva za očuvanjem sastavnica okoliša kao prirodnog dobra o kojima ovise i sadašnja i buduće generacije.

Izvor: Strategija održivog razvitaka Republike Hrvatske, 2009., str. 1.

ODRŽIVI TURIZAM – turizam koji zadovoljava potrebe turista, turističkih destinacija i svih sudionika u turizmu, uz istovremeno očuvanje i uvećavanje potencijala za korištenje turističkih resursa u budućnosti, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe.

Izvor: Odgovorni i održivi razvoj turizma. Beograd: Centar za odgovorni i održivi razvoj turizma

PODUZEĆE U KULTURI – poduzeće koje povezuje aktivnosti kreatora i umjetnika s tržištima i potrošačima omogućavajući im priznanje i izvor prihoda. Poduzeće u kulturi proizvodi kulturna dobra i usluge, stvarajući pritom gospodarske, kulturne i socijalne mogućnosti (nove mogućnosti za zapošljavanje). Neovisno o tome je li riječ o neprofitnom ili profitnom poduzeću, poduzeće u kulturi usvaja poslovni pristup u

svojim aktivnostima te koristi kreativnost, umijeća, kulturnu tradiciju, marketinška i druga znanja te intelektualno vlasništvo.

Izvor: Global Alliance for Cultural Diversity, Division of Arts and Cultural Enterprise, UNESCO, Global Centre for Cultural Entrepreneurship

PODUZETNIK U KULTURI – poduzetnik čiji angažman na kulturnim aktivnostima pridonosi stvaranju kulturne vrijednosti i za kreativne proizvođače i potrošače kulturnih usluga i proizvoda. Poduzetnik u kulturi jest osoba koja kombinira dvije sposobnosti: znanje i senzibilnost prema umjetnosti, kulturnoj tradiciji i kreativnim procesima te znanje i razumijevanje proizvodnih, marketinških i drugih vještina. U tom smislu on je istodobno odgovoran za stvaranje kreativnog sadržaja kao i upravljanje i iskorištavanje rezultata.

Izvor: Global Centre for Cultural Entrepreneurship; The Cultural Economy, Sage Publications; Arjo Klamer, Erasmus University; Center for Cultural policy studies

PODUZETNIŠTVO – aktivnost i proces s pomoću kojega društva, regije, organizacije ili pojedinci prepoznaju realiziraju poslovne mogućnosti radi stvaranja bogatstva. Odnosi se na proces stvaranja vrijednosti putem realizacije tržišne niše koja možda na tržištu trenutačno ne postoji. Podrazumijeva prepoznavanje tržišnih mogućnosti i njihovo iskorištavanje kroz efektivnu organizaciju resursa sa svrhom ostvarivanja rezultata koji mijenja postojeće interakcije u određenom sektoru.

Izvor: Entrepreneurship: Theory and Practice, 2009.; Leksikon menadžmenta.

PODUZETNIŠTVO U KULTURI – realizacija aktivnosti koja rezultira proizvodom ili uslugom u području kulture. Obuhvaća iniciranje poduzetničke aktivnosti, njezino pokretanje i tranziciju prema uzornom događaju u području kulture. Za razliku od poduzetništva u gospodarstvu, sama zarada, iako važna, ne mora biti prvenstven cilj tog oblika poduzetništva. Poduzetništvo u kulturi obuhvaća, među ostalim, sljedeća područja: kulturne industrije, menadžment u kulturi i kulturni turizam.

Izvor: Global Centre for Cultural Entrepreneurship, Journal of Cultural Economy

POKRETNNA KULTURNA DOBRA – zbirke predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba. To su dobra od umjetničkog, povijesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja. Pokretna kulturna dobra jesu: arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi, filmovi, arheološki nalazi, antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna, etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosti papiri, poštanske marke i druge tiskovine, dokumentacija o kulturnim dobrima, kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl., uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 8; Zakon o muzejima, Zakon o arhivskom gradivu, Zakon o knjižnicama, radna grupa projekta

POSLOVNI KLASTER – geografska koncentracija međusobno povezanih poslovnih subjekata, dobavljača i pridruženih institucija koje se povezuju sa svrhom povećanja produktivnosti, poticanja inovacija i razvoja novih poslova.

Izvor: Michael Porter: The Competitive Advantage of Nations. New York:Free Press, 1998.

PROMOTIVNE VRIJEDNOSTI KULTURNE BAŠTINE – vrijednosti koje kulturna dobra posjeduju u smislu prezentacije kulturnog sadržaja koji je nositelj kulture određenog lokaliteta/regije/nacije.

Vrste gospodarskog korištenja promotivnih vrijednosti kulturnih dobara jesu:

- tisak, prezentacija i prodaja promotivnog materijala (brošura, knjiga, razglednica, suvenira, cd-a, dvd-a itd.);
- najam prostora za druga događanja (konferencije, vjenčanja, izložbe, koncerte itd.);
- najam građe (kostimi, replike, oprema itd.);
- prodaja prava na korištenje u marketinške svrhe (snimanje spotova, filmova i sl. te u turističke svrhe).

Autor: Daniela Angelina Jelinčić

RAZVOJ – označava kvalitativne i strukturne promjene, evoluciju i sazrijevanje, tj. odmicanje od jednostavnijeg, slabijeg ili nižeg stupnja, prema složenijem, naprednijem, zrelijem ili kompleksnijem stupnju. Ukazuje na to da činimo dobro jer se pomičemo u smislu potrebne, neminovne, univerzalne zakonitosti u pravcu željenog cilja.

Izvor: Social Enterprise Development Center 2009, The Development Dictionary /Wolfgang Sachs/

REGISTAR KULTURNIH DOBARA – javna knjiga koju vodi Ministarstvo kulture. Registar se sastoji od tri popisa i to: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 14.

SPOMENIČKA RENTA – predstavlja obvezu fizičkih i pravnih osoba koje su obveznici plaćanja poreza na dohodak ili poreza na dobit, a svoju gospodarsku djelatnost obavljaju u nepokretnom kulturnom dobru pojedinačno zaštićenom ili na području kulturno-povijesne cjeline, a sve radi prikupljanja sredstava potrebnih za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara čl. 114.

TRADICIJSKI OBRT – obrt za koji je potrebno posebno poznavanje zanatskih vještina i umijeća u obavljanju djelatnosti te koji se obavlja pretežnim udjelom ručnog rada, a koji se načinima proizvodnje i rada, namjerom i oblikom oslanja na obrasce tradicijske kulture, pa u tom smislu može simbolizirati lokalni, regionalni ili nacionalni identitet.

Izvor: Pravilnik o tradicijskim, odnosno umjetničkim obrtima, HOK

TURIZAM – aktivnost koja uključuje putovanje i boravak na lokacijama izvan uobičajenog mjesta stanovanja u trajanju duljem od 24 sata, obično radi rekreacije, zabave ili posla.
Izvor: Svjetska turistička organizacija

UMJETNIČKI OBRT – obrt koji se odlikuje proizvodima i uslugama visoke estetske vrijednosti, dizajnom, likovnim i drugim rješenjima uz naglašenu kreativnost i individualnost majstora obrta – umjetnika. Obuhvaća također djelatnosti i proizvode koji imaju poveznice s umjetnosti kao takvom (restauracija, lijevanje umjetničkih skulptura, umjetnički proizvodi izrađeni kovanjem, rekonstrukcije prema predlošku i sl.).
Izvor: Pravilnik o tradicijskim, odnosno umjetničkim obrtima, HOK

UPRAVLJANJE KULTURNIM RESURSIMA – sustavna briga o kulturnoj baštini koja se koristi u prihodovanju. Podrazumijeva ekonomski potencijal koji se može iskorištavati.
Izvor: McKercher, Bob & Du Cros, Hilary: Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. New York: The Haworth Hospitality Press, 2002.

VIDLJIVOST KULTURNE BAŠTINE – visoka razina javnog informiranja i znanja javnosti o značaju kulturne baštine, a postiže se putem obrazovanja, medija, lobiranja i zagovaranja. Učinci vidljivosti kulturne baštine imaju pozitivne učinke na njezinu zaštitu, očuvanje i gospodarsko korištenje.
Autor: Daniela Angelina Jelinčić

ZAŠTITA KULTURNOG DOBRA – provedba mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, sukladnih pravilima konzervatorske struke.
Izvor: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 6.